

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему «Вдосконалення системи управління
процентним ризиком АТ «А-БАНК»

Виконала: студентка 2 курсу групи 8.0720-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітня
програма фінанси і кредит

А.Е. Ахмедзянова

Керівник к.е.н., доцент Линенко А.В.

Рецензент д.е.н., доцент Огренич Ю.О.

Запоріжжя – 2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик

« ____ » _____ 2021 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Ахмедзяновій Анастасії Едуардівні

1. Тема роботи: «Вдосконалення системи управління процентним ризиком
АТ «А-БАНК»
керівник роботи: Линенко Андрій Володимирович, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 30 червня 2021 р. № 967-с.
2. Строк подання студентом роботи: 16 листопада 2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: дані фінансової звітності АТ «А-БАНК»,
Державної служби статистики України, Національного банку України, а

також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): опрацювати теоретичні та методичні засади управління процентним ризиком банку; визначити особливості формування системи управління процентним ризиком; вивчити організаційну структуру та проаналізувати основні фінансово-економічні показники діяльності АТ «А-БАНК»; здійснити аналіз дієвості системи управління процентним ризиком банку; визначити напрями вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК»; обґрунтувати необхідність розвитку інструментів управління процентним ризиком банку; дослідити трансфертне ціноутворення як засіб управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 22 рис., 26 табл. і 7 формул.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Линенко А. В., доцент	5.07.2021 р.	5.07.2021 р.
2	Линенко А. В., доцент	12.09.2021 р.	12.09.2021 р.
3	Линенко А. В., доцент	03.10.2021 р.	03.10.2021 р.

7. Дата видачі завдання: 05 липня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	05.07.2021 р. – 30.07.2021 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2021 р. – 08.08.2021 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	09.08.2021 р. – 12.09.2021 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	13.09.2021 р. – 1.10.2021 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	2.10.2021 р. – 16.10.2021 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	17.10.2021 р. – 1.11.2021 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	1.11.2021 р. – 15.11.2021 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедрі	16.11.2021 р.	виконано

Студент _____ А.Е. Ахмедзянова
 (підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ А.В. Линенко
 (підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І. Ю. Кисільова
 (підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 116 с., 22 рис., 26 табл., 70 джерело, 2 додатки.

Об'єктом дослідження виступає процес управління процентним ризиком банку. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти вдосконалення системи управління процентним ризиком банку.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є узагальнення теоретичних і методичних засад, а також розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

Завдання: опрацювати теоретичні та методичні засади управління процентним ризиком банку; визначити особливості формування системи управління процентним ризиком; вивчити організаційну структуру та проаналізувати основні фінансово-економічні показники діяльності АТ «А-БАНК»; здійснити аналіз дієвості системи управління процентним ризиком банку; визначити напрями вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК»; обґрунтувати необхідність розвитку інструментів управління процентним ризиком банку; дослідити трансфертне ціноутворення як засіб управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

Наукова новизна дослідження: набули подальшого розвитку сучасні підходи до управління процентним ризиком у банківській діяльності, відповідно до яких банки повинні використовувати розроблені: політику управління процентним ризиком банківської книги; методики, методи, обов'язкові інструменти; процеси, інформаційні системи та звітування про процентний ризик. Практичне значення мають розробки з обґрунтування необхідності розвитку інструментів управління процентним ризиком банку, впровадження трансфертного ціноутворення як засобу управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

ГАР-АНАЛІЗ, ДЮРАЦІЯ, ПРОЦЕНТНИЙ РИЗИК БАНКУ, ПРОЦЕНТНІ СТАВКИ, ЧИСТИЙ ПРОЦЕНТНИЙ ДОХІД.

SUMMARY

Qualifying work: 116 p., 22 fig., 26 tab., 2 annex, 70 references.

The object of the study is the process of interest rate risk management of the bank.

The subject of research is theoretical, methodological and practical aspects of improving the bank's interest rate risk management system.

The purpose of the master's qualification work is to generalize the theoretical and methodological principles, as well as to develop practical recommendations for improving the interest rate risk management system of JSC "A-BANK".

Tasks: to develop theoretical and methodological principles of interest rate risk management of the bank; determine the features of the formation of interest rate risk management system; to study the organizational structure and analyze the main financial and economic indicators of JSC "A-BANK"; to analyze the effectiveness of the bank's interest rate risk management system; to determine the directions of improvement of the interest rate risk management system of JSC "A-BANK"; justify the need to develop bank risk interest management tools; to study transfer pricing as a means of managing interest rate risk of JSC "A-BANK".

The following methods of economic research were used in the qualification work: abstract-logical, economic-statistical, monographic, experimental, etc.

The information base of the study consists of data from the financial statements of JSC "A-BANK", the NBU, as well as monographic studies and articles by domestic and foreign authors. Developments on improving the interest rate risk management system of JSC "A-BANK" are of practical importance.

Scientific novelty of the research: modern approaches to interest rate risk management in banking activities have been further developed, according to which banks should use the following developed: interest rate risk management policy of the banking book; methods, techniques, mandatory tools; processes, information systems and interest rate risk reporting.

Developments on substantiation of necessity of development of tools of management of interest rate risk of bank, introduction of transfer pricing as means

of management of interest rate risk of JSC "A-BANK" have practical value.

GAP-ANALYSIS, DURATION, INTEREST RISK OF THE BANK, INTEREST
RATES, NET INTEREST INCOME.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	10
1.1 Економічна сутність процентного ризику банку.....	10
1.2 Методичні підходи до оцінювання процентного ризику банку.....	21
1.3 Формування системи управління процентним ризиком банку.....	32
2 ОЦІНКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ АТ «А-БАНК».....	44
2.1 Організаційна характеристика АТ «А-БАНК».....	44
2.2 Аналіз фінансово-економічних показників діяльності АТ «А-БАНК».....	54
2.3 Аналіз дієвості системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».....	65
3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ АТ «А-БАНК».....	79
3.1 Розвиток інструментів управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».....	79
3.2 Трансфертне ціноутворення як засіб управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».....	93
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ.....	117

ВСТУП

Ризик як імовірність втрат фінансових ресурсів є невід'ємною складовою банківської діяльності. У кожний конкретний період розвитку економіки банки стикаються з доволі різними ризиковими факторами. Однак, як свідчить практика, в сучасних умовах найбільшого поширення серед усіх видів ризику набув ризик зміни процентних ставок. Це пов'язано з тим, що динаміку процентних ставок складно прогнозувати та їм властива мінливість, тому зростаючий процентний ризик перетворюється на головне джерело банківського ризику взагалі. Таким чином, банки повинні досить серйозно ставитися до проблеми управління процентними ризиками. Актуальність проблеми, недостатня її розробленість зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи магістра, її мету та задачі.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є узагальнення теоретичних і методичних засад, а також розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

Виходячи з цієї мети, були розроблені такі основні завдання дослідження:

- опрацьовано теоретичні та методичні засади управління процентним ризиком банку;
- визначено особливості формування системи управління процентним ризиком;
- вивчено організаційну структуру та проаналізовано основні фінансово-економічні показники діяльності АТ «А-БАНК»;
- здійснено аналіз дієвості системи управління процентним ризиком банку;
- визначено напрями вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК»;

- обґрунтовано необхідність розвитку інструментів управління процентним ризиком банку;
- досліджено трансфертне ціноутворення як засіб управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

Об'єктом дослідження виступає процес управління процентним ризиком банку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

При виконанні кваліфікаційної роботи використані такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний, економіко-статистичний, монографічний, експериментальний та ін.

Інформаційну базу дослідження складають дані фінансової звітності АТ «А-БАНК», НБУ, а також монографічні дослідження та статті вітчизняних і зарубіжних авторів. Практичне значення мають розробки щодо вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

Наукова новизна дослідження: набули подальшого розвитку сучасні підходи до управління процентним ризиком у банківській діяльності, відповідно до яких банки повинні використовувати розроблені: політику управління процентним ризиком банківської книги; методики, методи, обов'язкові інструменти; процеси, інформаційні системи та звітування про процентний ризик.

Практичне значення мають розробки з обґрунтування необхідності розвитку інструментів управління процентним ризиком банку, впровадження трансфертного ціноутворення як засобу управління процентним ризиком АТ «А-БАНК».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційного дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Формування сучасних концепцій менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації» (м. Запоріжжя, 2021 рік). Публікації. За матеріалами дослідження подано до друку статтю в

збірник наукових праць «Нова економіка».

1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

1.1 Економічна сутність процентного ризику банку

Незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вченими, економічна сутність та сучасні проблеми управління процентним ризиком банку залишаються дослідженими недостатньо. Зокрема не виокремлено його місце в загальній системі банківських ризиків, потребують удосконалення комплексні розробки щодо його оцінювання, регулювання та моніторингу.

Неоднозначність щодо трактування категорії «ризик» впливає на визначення сутності такого поняття, як «процентний ризик». Як видно з огляду визначень, наявних у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів (табл. 1.1), сучасні трактування цього поняття відбивають весь спектр існуючих підходів до погляду на зміст категорії «економічний ризик» в цілому. Слід зазначити, що деякі з наведених у табл. 1.1 визначень є загальними та недостатньо враховують специфіку здійснення економічної діяльності банками (Г. Пенікас, О. Романенко, Д. Шарай) або вузько трактують сферу впливу процентних ризиків, обмежуючи її переважно кредитуванням (В. Снежко).

Інші активи банків, крім кредитів, також є чутливими до зміни процентних ставок, причому наслідками їх зміни може бути як зниження доходів і зростання витрат банку у короткостроковій перспективі, так і втрата ринкової вартості капіталу банку в довгостроковому періоді. Більшістю авторів не враховано таку двоаспектність впливу процентного ризику на банківську діяльність. Наприклад, Л. Примостка [2] акцентує увагу лише на ймовірності втрат, не вказуючи конкретних наслідків реалізації процентного

ризик банку.

Таблиця 1.1 – Узагальнення визначень поняття «процентний ризик»

Автор, джерело	Визначення процентного ризику
Базельський комітет з питань банківського нагляду	Потенційна загроза зміни фінансового стану банку під впливом негативної зміни процентних ставок. Цей ризик впливає на доходи банку, економічну вартість активів, зобов'язання та позабалансові інструменти
А. Єпіфанов, Т. Васильєва, С. Козьменко та ін.	Міра (ступінь) невизначеності щодо можливості понесення банком втрат унаслідок непередбачених змін процентних ставок, що є наслідком незбалансованості активів і пасивів з плаваючою процентною ставкою
Г. Пенікас	Ризик втрат у результаті зміни процентних ставок
О. Пожар	Потенційна загроза фінансовому стану банку внаслідок несприятливих змін процентних ставок під впливом різноманітних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища (або, виходячи із засад VaR-методу, величину збитків при зміні процентних ставок), що виявляється у зміні чистого прибутку та / або власного капіталу банку
Л. Примостка	Ймовірність фінансових втрат у зв'язку з мінливістю відсоткових ставок на ринку протягом певного періоду часу в майбутньому
О. Романенко	Ступінь невизначеності щодо можливості понесення банком втрат через несприятливі зміни відсоткових ставок
Т. Смовженко	Ситуація, що виникає внаслідок змін у загальній системі ринкових процентних ставок та пов'язана із вибором з числа запропонованих альтернатив діяльності банку на основі оцінки ймовірності настання ризикомісткої події, яка може призвести як до позитивних, так і до негативних змін чистого процентного доходу або економічної вартості банку
В. Снежко	Ймовірність виникнення збитків у випадку зміни процентних ставок за фінансовими ресурсами
Д. Шарай	Ризик зміни процентної ставки, що впливає на результати економічної діяльності

Для банків, у яких більшість активів знаходиться у вигляді кредитів, процентний ризик є загрозою того, що середня вартість залучених коштів банку, яка пов'язана з наданням кредиту, може виявитися вище середньої процентної ставки за кредитами. При цьому його виникнення можливе як в умовах незбалансованості активів і пасивів з плаваючими відсотковими ставками, так і у випадку порушення необхідного балансу за рахунок завершення терміну використання активів і пасивів з фіксованими ставками.

Найбільш повні та змістовні визначення поняття «процентний ризик»

містяться в роботах О. Пожара [3] та Т. Смовженко [4]. Достатньо обґрунтованими є специфічні риси процентного ризику, що виділені останнім автором, а саме:

- ситуаційний характер, визначений об'єктивно-суб'єктивною природою виникнення ризику: об'єктивність проявляється у зміні ринкової процентної ставки, на яку окремий банк вплинути не може, а також у тому, що управління здійснюється в умовах обмеженості інформації про стан зовнішнього середовища в цілому та складності прогнозування змін зовнішніх факторів процентного ризику; суб'єктивність – у виникненні ризику внаслідок прийнятих банком управлінських рішень;

- альтернативність дій, що передбачають можливість вибору варіантів щодо стратегії та інструментарію регулювання процентного ризику;

- особливий характер ризикової події, що полягає в зовнішньому походженні факторів виникнення процентного ризику (ключовий фактор ризику – зміна ринкової процентної ставки – не залежить від діяльності окремого банку та задається екзогенно);

- специфічний характер наслідків, пов'язаний зі зміною прибутку та (або) власного капіталу, що зумовлює приналежність процентного ризику до групи майнових [5].

Залежно від можливого результату процентний ризик є спекулятивним, оскільки вплив ризик-факторів на чистий прибуток та капітал банку може бути як позитивним, так і негативним. За характером прояву в часі процентний ризик банку є постійним, оскільки він пов'язаний з впливом постійних факторів, що тією або іншою мірою впливають на діяльність банку протягом всього періоду його функціонування. Процентний ризик банку входить до категорії ринкових ризиків, оскільки втрати за ним пов'язані зі змінами на фінансовому ринку, а його джерелом є макроекономічні показники фінансової системи – зміни рівня та часової структури процентних ставок [6].

Серед науковців відсутня єдина точка зору щодо виділення форм

процентного ризику, однак Базельський комітет з банківського регулювання виділяє п'ять основних форм процентного ризику:

- ризик переоцінки;
- ризик зміни кривої дохідності;
- базисний ризик;
- ризик права вибору;
- економічний ризик [7].

З метою управління процентним ризиком шляхом диверсифікації використовується класифікація, яка поділяє процентний ризик на диверсифікований (або несистематичний) і недиверсифікований (або систематичний). Диверсифікований ризик пов'язаний з індивідуальними характеристиками фінансових інструментів, що входять до складу портфелю його активів та пасивів (строк до погашення, графік та структура виплат, ринкова вартість, дохідність до погашення), які призводять до їх різної чутливості щодо впливу зміни ринкових процентних ставок. Цей вид ризику знижується шляхом диверсифікацію портфеля активів та пасивів. Недиверсифікований ризик неможливо компенсувати шляхом регулювання структури активів і пасивів, чутливих до зміни процентної ставки. Величина цього ризику складається з величини базисного ризику, ризику права вибору та економічного ризику.

З урахуванням зазначеного вище та враховуючи твердження І. Бланка, за яким ризик, що складається з комплексу підвидів, або форм, тобто такий ризик, що є сукупністю ризиків нижчого порядку, є складним [8], процентний ризик банку можна визначити як складний ризик, що є сукупністю диверсифікованого ризику (ризик переоцінки та ризику зміни кривої дохідності) та недиверсифікованого ризику (базисного ризику, ризику права вибору та економічного ризику).

Врахування впливу процентного ризику на інші ризики банку дає можливість підвищити якість ризик-менеджменту банку в цілому. З урахуванням даного твердження доцільно виділяти такі види процентного

ризик:

– прямий ризик процентної ставки – це ризик, якого зазнає банк у випадку невідповідності чутливості активів та пасивів до зміни процентної ставки;

– непрямий процентний ризик – є частиною кредитного ризику банку і результатом впливу змін процентної ставки на кредитоспроможність позичальника та його здатність до погашення кредиту.

Складність управління процентним ризиком пов'язана зі значною кількістю факторів, що його зумовлюють. Якщо досліджувати процентний ризик за джерелом виникнення, то його, як і інші ризики, прийнято розподіляти на зовнішній та внутрішній процентні ризики банку.

Погоджуючись з думкою І. Волошина [9] доцільно виділяти нейтивні ризик-фактори, що впливають тільки на процентний ризик, та інтегральні ризик-фактори, що впливають на всю сукупність банківських ризиків або на декілька з них.

Поєднуючи два виділені підходи, можна виділити відповідно внутрішні нейтивні та інтегральні фактори; зовнішні прямі та опосередковані фактори, що зумовлюють процентний ризик банку. Прямими зовнішніми факторами (факторами першого порядку), що впливають на рівень процентного ризику банку, є зміна ринкової процентної ставки та зміна часової структури процентних ставок. До опосередкованих зовнішніх ризик-факторів (факторів другого порядку) процентного ризику слід віднести ті фактори, що зумовлюють зміни ринкових процентних ставок.

Отже, на процентний ризик банку впливає значна кількість ризик-факторів, джерелом яких є як зовнішнє по відношенню до банку, так і внутрішньобанківське середовище (табл. 1.2).

Узагальнюючи основні положення теорії процента, можна виділити такі умови, що впливають на зміну процентної ставки в довгостроковому горизонті: фактичний рівень цін та прогнозний рівень інфляції; характер фіскальної та бюджетної політики; національний дохід та його очікувані

зміни; часові орієнтири ринкових змін тощо.

Таблиця 1.2 – Фактори, що зумовлюють процентний ризик банку

Групи факторів	Перелік факторів у межах кожної групи
Зовнішні фактори впливу на процентний ризик банку	
Ризик-фактори прямого впливу	Зміна ринкової процентної ставки
	Зміна часової структури процентних ставок
Ризик-фактори опосередкованого впливу	Фактичний рівень цін і прогнозний рівень інфляції
	Національний дохід та його очікувані зміни
	Характер фіскальної, бюджетної та грошово-кредитної політики
	Фаза ділового циклу
	Динаміка грошової маси в обігу
	Попит на банківські продукти та послуги
Внутрішні фактори впливу на процентний ризик банку	
Нейтивні фактори	Процентна позиція банку
	– стратегічна позиція
	– тактична позиція
	– торгова позиція
	– балансова позиція
	– позабалансова позиція
	– загальна позиція
Інтегральні фактори	Стратегічний ризик банку
	Операційно-технологічний ризик банку

На зміни процентних ставок в короткостроковому інтервалі впливає динаміка грошової маси в обігу. Крім цього, на короткострокові процентні ставки впливають такі фактори: дії центральних банків для збільшення або зменшення процентних ставок, процентні ставки в інших країнах; зовнішньоторговельний баланс; рівень попиту на короткострокові кредити; наявність альтернативних джерел ресурсів; економічні умови розвитку країні в цілому [10].

Другим зовнішнім фактором, що визначає рівень процентного ризику банку, є вид та прогнозна зміна часової структури процентних ставок, що відображає співвідношення між рівнем процентної ставки та строком дії інструмента. Графічним зображенням часової структури процентних ставок є крива дохідності, нахил якої на окремому проміжку відображає настрої інвесторів щодо майбутнього рівня процентних ставок [11].

Наступним фактором, що повинен урахуватися при оцінюванні процентного ризику, є розподіл ймовірності несприятливої зміни ринкових процентних ставок на безлічі всіх можливих сценаріїв зміни. Цей фактор також визначається станом ринку.

Нейтивним внутрішнім ризик-фактором процентного ризику є процентна позиція банку. Цей фактор є масштабною величиною, що відображає стан активів і пасивів банку з погляду процентного ризику, який може бути визначений в абсолютних величинах (грошова сума) або відносних величинах (до власного капіталу або активів банку) [12].

Відповідно до видів процентних позицій в дослідженнях процентного ризику необхідно виділяти три види ризику, охарактеризовані нижче.

Ризик, що генерується стратегічною позицією. Такі позиції – природний результат трансформації короткострокових пасивів у більш довгострокові активи. Позиції такого типу стабільні в часі і важко керовані. Зміни стратегічної позиції можна досягти вибором маркетингової політики.

Ризик, що генерується тактичною позицією. Такі позиції виникають у результаті діяльності банку на грошовому ринку як наслідок залучення і розміщення коштів на ринках міжбанківських кредитів, цінних паперів і деривативів. Тактичні позиції виникають за рахунок використання високоліквідних інструментів, а тому є добре керованими і можуть бути використані для регулювання стратегічних позицій.

Ризик, що генерується торговою позицією. Ці позиції з'являються в результаті спекулятивних операцій на грошових ринках з короткостроковими високоліквідними фінансовими інструментами. Спекулятивний характер таких операцій передбачає прогнозування руху ставок і постійний контроль за позиціями.

За фактором впливу на баланс банку розрізняють балансову, позабалансову та загальну процентні позиції. Балансова процентна позиція – це співвідношення (різниця) між сумами балансових активів і зобов'язань банку, чутливих до зміни процентної ставки. Вона виникає в результаті

проведення операцій, що безпосередньо впливають на баланс банку. Позабалансова процентна позиція – це співвідношення (різниця) між сумами позабалансових вимог і позабалансових зобов'язань банку, чутливих до зміни процентної ставки. Загальна процента позиція – це сума балансової і позабалансової процентних позицій. Саме така позиція розраховується з метою оцінки й аналізу процентного ризику банку [13].

Внутрішні інтегральні ризик-фактори процентного ризику включають групу так званих функціональних ризиків, до складу яких доцільно віднести два основні, охарактеризовані далі.

Стратегічний ризик – це потенційна загроза фінансовому стану банку внаслідок неправильного визначення стратегії розвитку банку та шляхів її досягнення, що виявляється у зміні чистого прибутку та / або власного капіталу банку. Вплив стратегічного ризику на процентний ризик банку проявляється в такому: неправильні рішення у визначенні стратегії діяльності банку в цілому та управлінні процентним ризиком зокрема, в тому числі повне або часткове неврахування зовнішніх та внутрішніх факторів, що зумовлюють процентний ризик банку; помилкове визначення критеріїв управління ризиками в цілому та процентним ризиком зокрема; повна або часткова відсутність фінансового, організаційного, інформаційного, кадрового забезпечення прийняття управлінських рішень у системі досягнення стратегічних цілей діяльності банку в цілому та процентного ризику зокрема.

Операційно-технологічний ризик – це потенційна загроза фінансовому стану банку внаслідок неадекватності чи неспроможності внутрішніх процесів, персоналу та систем або зовнішніх подій, що виявляється у зміні чистого прибутку та / або власного капіталу банку.

За об'єктом ризику прийнято виділяти ризик окремого фінансового інструмента, ризик окремого виду діяльності банку та ризик діяльності банку в цілому. Використовуючи дану класифікаційну ознаку, можна виділити такі види процентного ризику:

- процентний ризик окремих банківських продуктів, тобто їх обсяг і рівень індивідуальної чутливості до зміни ринкової процентної ставки;
- процентний ризик торгового портфеля банку як окремого виду його діяльності – ризику зміни поточної (справедливої) вартості портфеля цінних паперів, пов'язані з коливаннями ринкових процентних ставок;
- процентний ризик діяльності банку в цілому, що виникає за всіма вимогами та зобов'язаннями банку, чутливими до зміни ринкової процентної ставки, та призводить до зміни прибутку та / або економічної вартості банку [14].

За рівнем процентного ризику доцільно виділяти:

- прийнятний для банку рівень процентного ризику – не справляє суттєвого впливу на чистий прибуток та власний капітал банку, тому по відношенню до даного ризику можна не вживати додаткових заходів регулювання;
- допустимий для банку рівень процентного ризику – ступінь його впливу на чистий прибуток і власний капітал банку помірний, отже по відношенню до даного ризику повинен бути чітко визначений алгоритм регулювання (система антиризикових дій) зі зниження ризику до рівня прийняттого;
- катастрофічний процентний ризик банку – рівень процентного ризику для банку є неприйнятним, тому цей ризик є первинним для застосування заходів регулювання, постійного контролю та оцінювання.

Визначення рівня ризику здійснюється з урахуванням величини можливих втрат та ймовірності їх виникнення, матриця якого наведена на рис. 1.1.

При розгляді різних форм процентного ризику О. Криклій та І. Сало зауважують, що у довгостроковій перспективі зміна процентних ставок може завжди бути представленою зміною власного капіталу банку [15]. Цієї думки дотримується і С. Землячов, при цьому виділяючи у короткостроковій перспективі ефекти від зміни процентної ставки банку, що можуть бути

представлені у формі зміни прибутку та економічної вартості банку [16].

Ймовірність втрат, %	5 – максимальна	5	10	15	20	25
	4 – висока	4	8	12	16	20
	3 – середня	3	6	9	12	15
	2 – низька	2	4	6	8	10
	1 – мінімальна	1	2	3	4	5
		1 – низька	2 – невисока	3 – середня	4 – вище середньої	5 – висока
		Ймовірність виникнення процентного ризику, %				
	– прийнятний рівень процентного ризику					
	– допустимий рівень процентного ризику					
	– катастрофічний рівень процентного ризику					

Рисунок 1.1 – Матриця визначення рівня процентного ризику банку в системі координат «Ймовірність втрат – ймовірність виникнення»

За методикою Національного банку України наслідком процентного ризику банку є втрата надходжень (під якими фактично розуміються доходи банку, відповідно, і його прибуток) або капіталу [17].

Таким чином, процентний ризик – це потенційна загроза фінансовому стану банку внаслідок несприятливих змін процентних ставок під впливом різноманітних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що виявляється у зміні:

- чистого прибутку банку через зміну всіх його основних складових (процентного спреду, спреду торгових операцій, спред внутрішньобанківських операцій з купівлі-продажу ресурсів);
- власного капіталу банку через зміну його ринкової вартості.

У довгостроковому часовому інтервалі зміна ринкових процентних ставок завжди впливає на зміну власного капіталу банку [18].

Аналіз природи та сутності процентного ризику, його місця у загальному ризик-менеджменті банку дає змогу зробити висновок про неоднозначність даного типу ризику, проте в той же час доводить його вагу та значущість для банківського бізнесу.

В узагальненому вигляді уточнена класифікація видів та форм процентного ризику банку подана в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Уточнена класифікація процентних ризиків банку

Ознака класифікації	Види процентних ризиків банку
За формами процентного ризику	Ризик переоцінки
	Ризик зміни кривої дохідності
	Базисний ризик
	Економічний ризик
	Ризик права вибору
За можливими наслідками для банку	Зміна чистого прибутку банку
	Зміна власного капіталу банку
За об'єктом процентного ризику	Процентний ризик окремих банківських продуктів
	Процентний ризик торгового портфеля банку
	Процентний ризик діяльності банку в цілому
За можливістю диверсифікації ризику	Диверсифікований (несистематичний)
	Недиверсифікований (систематичний)
За джерелами виникнення	Зовнішній (екзогенний)
	Внутрішній (ендогенний)
За впливом на інші ризики банку	Прямий (безпосередній)
	Непрямий (опосередкований)
За рівнем процентного ризику банку	Прийнятний рівень процентного ризику
	Допустимий рівень процентного ризику
	Катастрофічний (критичний) рівень процентного ризику

Процентний ризик є невід'ємною частиною банківської діяльності, що пояснюється її внутрішнім економічним змістом – залучення коштів індивідів, які економічно витрачають власний капітал, та надання їх індивідам, які розпоряджаються власним капіталом дефіцитно та мають потребу в додаткових коштах [19].

Проте істотною проблемою управління процентним ризиком є формування активів і пасивів банку таким чином, щоб вони якомога повніше співпадали за вартістю, строками погашення та ступенем ризику. Саме з цієї проблеми виникає теорія збалансованого управління активами та пасивами як єдиним цілим, що в свою чергу породжує проблемні питання управління

процентним ризиком.

1.2 Методичні підходи до оцінювання процентного ризику банку

Виходячи з аналізу сутності фінансових ризиків можна стверджувати, що процентний ризик може бути оцінений кількісно. Аналітичні моделі процентного ризику повинні враховувати такі чинники: період прогнозування, сценарії руху ставок, ймовірність таких сценаріїв, амплітуду руху ставок і процентну позиція банку.

Ризик зміни процентної ставки оцінюється зокрема шляхом визначення ризику зміни економічної вартості та ризику зміни чистого прибутку. Залежно від цього виділяють різні фактори, що впливають на даний ризик, а також застосовуються різні методи оцінки рівня процентного ризику. Розглянемо основні підходи до аналізу процентного ризику банку (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Методи оцінки процентного ризику банку

Методи	Економічна сутність	Сфера використання
GAР-аналіз	Аналіз розбіжності величини активів і пасивів протягом обмежених часових інтервалів з метою стабілізації або оптимізації чистого процентного доходу банку за рахунок формування такого співвідношення активів та пасивів, яке відповідає ефективному провадженню діяльності, виходячи з тенденцій ринку	Використовується для загального аналізу процентного ризику без глибинного аналізу природи його походження. Дає уявлення про статичну величину процентного ризику в абсолютних величинах
Метод дюрації	Формування портфеля фінансових інструментів таким чином, щоб конкретний цільовий показник був найменш чутливим до коливань процентних ставок	Оцінка динамічного впливу процентного ризику на ефективність формування портфелів активів та зобов'язань банку. Оцінка ризику проводиться в абсолютних величинах
Коефіцієнтний аналіз (метод індикаторів)	Відстеження попадань значень коефіцієнтів з певного виділеного списку показників діяльності в межі дозволених діапазонів, які визначаються емпірично, а також ідентифікація відхилень в діяльності банків при відхиленні значення нормативу або ліміту	Визначає величину процентного ризику у відносних величинах. Дає уявлення про динаміку ефективності управління процентним ризиком банку
Метод вартісної оцінки (Value-	Розрахунок із заданою ймовірністю максимальної очікуваної втрати портфеля за умови збереження в	Вартісна оцінка процентного ризику. Використовує широкий спектр сценаріїв, що дає

at-Risk)	майбутньому поточних ринкових тенденцій	можливість урахувати волатильність фінансового ринку
----------	---	--

В процесі аналізу активів та пасивів для встановлення контролю над рівнем процентного ризику необхідно їх розділити на чутливі до змін процентної ставки та нечутливі до таких змін.

Оскільки для активних і пасивних інструментів чутливість до зниження або підвищення процентних ставок різна, то класифікація здійснюється окремо для сценаріїв зниження й підвищення ставок. Таким чином, кожному інструменту (траншу / угоді) з активів / пасивів у процесі реалізації можуть бути присвоєні дві групи чутливості (одна – для сценарію підвищення ставок, інша – для сценарію зниження ставок) в розрізі 9 можливих альтернатив приналежності до груп чутливості: $p = 1$ – безпроцентний; $p = 2$ – нечутливий до підвищення ставки; $p = 3$ – інерційно чутливий до підвищення ставки; $p = 4$ – стандартно чутливий до підвищення ставки; $p = 5$ – оперативно чутливий до підвищення ставки; $p = 6$ – нечутливий до зниження ставки; $p = 7$ – інерційно чутливий до зниження ставки; $p = 8$ – стандартно чутливий до зниження ставки; $p = 9$ – оперативно чутливий до зниження ставки [20].

Основні формули, що використовуються в методиці GAP-аналізу, наведені в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Показники оцінки процентного ризику на основі GAP-аналізу

Показник	Порядок розрахунку	Умовні позначення
Періодичний GAP	$GAP_t = \sum_{t=1}^n FA_t - \sum_{t=1}^n FL_t$	FA_t – сумарний обсяг процентних активів, що переоцінюються в періоді t ; FL_t – сумарний обсяг процентних пасивів, що переоцінюються в періоді t
Кумулятивний GAP	$KGAP = \sum_{t=1}^n GAP_t$	$KGAP$ – кумулятивний геп; t – часовий горизонт; $\sum_{t=1}^n GAP_t$ – сума періодичних GAP
Коефіцієнт GAP	$K = \frac{FA_t}{FL_t}$	FA_t – сумарний обсяг процентних активів, що переоцінюються в періоді t ; FL_t – сумарний обсяг процентних пасивів, що переоцінюються в періоді t

Очікуваний процентний ризик	$\Delta P \approx \Delta R \cdot KGAP$	ΔP – очікувана зміна прибутку; ΔR – зміна рівня процентних ставок
--------------------------------	--	--

Розглянемо наслідки зміни процентної ставки для результатів діяльності банку. У випадку нульового гепу чиста процента маржа банку буде стабільною і не залежатиме від змін процентних ставок на ринку. Відповідно, процентний ризик буде мінімальним, але разом з тим підвищити прибуток унаслідок сприятливих коливань ринкового процента стає також неможливим. Отже, як додатний, так і від'ємний GAP дають банку більший потенціал для зростання маржі порівняно з нульовим GAP. З іншого боку, за умови, коли процес прогнозування процентної ставки ускладнений або взагалі неможливий, банку варто використати стратегію нульового GAP, відповідно знизивши й процентний ризик [21].

Ще одним методом вимірювання рівня процентного ризику є розрахунок дюрації портфеля фінансових інструментів, що входять до портфеля активів та пасивів банку, вперше запропонований американським вченим Ф. Маколи. Дюрація (англ. duration) – це середньозважений строк погашення потоку платежів, що генеруються фінансовим інструментом та / або їх портфелем, зважений по дисконтованій сумі. Основні формули, необхідні для розрахунку дюрації, наведені в табл. 1.6.

Дюрація грошового потоку залежить не тільки від його структури, але й від поточної процентної ставки. Чим більша ставка, тим менша вартість довгих виплат порівняно з короткими, і тим менша дюрація, і навпаки, чим менша ставка, тим більша дюрація потоку платежів. Модифікована дюрація – це міра чутливості вартості активу до зміни процентних ставок, обчислена, виходячи із припущення про те, що потенційний грошовий потік при зміні процентних ставок не змінюється. Очевидно, що модифікована дюрація не може використовуватися для аналізу активів, що мають опціони, оскільки зміна процентних ставок часто призводить до зміни грошових потоків таких боргових зобов'язань. Дюрацію активів з опціонами варто обчислювати, змінюючи процентні ставки на незначну кількість базисних пунктів, збільшуючи й зменшуючи їх щодо переважного рівня прибутковості й

аналізуючи супутні зміни ціни.

Таблиця 1.6 – Оцінка процентного ризику банку на основі аналізу дюрації

Показник	Порядок розрахунку	Умовні позначення
Дюрація фінансового інструмента	$D = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{tCF_t}{(1+r)^t} + \frac{nF}{(1+r)^n}}{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} + \frac{F}{(1+r)^n}}$	CF_t – величина платежу в періоді t ; F – сума погашення (як правило, номінал); n – термін погашення; r – процентна ставка (норма дисконту)
Модифікована дюрація	$MD = \frac{D}{1+R}$	D – класична дюрація (дюрація Маколея); R – доходність до погашення
Ефективна дюрація (дюрація Фішера-Вейля)	$D^{FW} = \frac{\sum_{i=1}^n CF_i e^{-y(j)t(i)} t_i}{\sum_{i=1}^n CF_i e^{-y(j)t(i)}}$	CF_i – грошовий платіж по фінансовому інструменту j через період часу t_i ; $e^{-y(j)t(i)}$ – ставка дисконтування (очікувана процентна ставка по j інструменту у i період)
Модифікована ефективна дюрація	$MD^{FW} = \frac{D^{FW}}{1+R}$	D^{FW} – ефективна дюрація (дюрація Фішера-Вейля); R – доходність до погашення
Дюрація портфеля	$D_P = \frac{\sum_{m=1}^M DFI_m FI_m}{\sum_{m=1}^M FI_m}$	D_P – дюрація портфеля (роки); DFI_m – дюрація m -го фінансового інструмента, що входить до складу портфеля; FI_m – ринкова вартість m -го фінансового інструмента; M – кількість фінансових інструментів у портфелі
Співвідношення між дюрацією активів та зобов'язань банку	$D_A = D_L \frac{L}{A}$	D_A – дюрація фінансових інструментів, що входять до портфеля активів; D_L – дюрація фінансових інструментів, що входять до портфеля зобов'язань; L – загальний обсяг зобов'язань; A – обсяг активів
Дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку	$DD = D_A - D_L \frac{L}{A}$	DD – дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку; D_A – дюрація активів; D_L – дюрація зобов'язань; L – зобов'язання; A – активи
Чутливість банку до процентного ризику при аналізі дюрації	$\Delta K = -DD \frac{\Delta R}{(1+r)^t}$	ΔK – чутливість капіталу банку до процентного ризику; DD – дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку; ΔR – зміна рівня процентних ставок; r – норма дисконту

Розглядаючи дюрацію як інструмент оцінки рівня процентного ризику,

необхідно зазначити, що головне завдання імунізації банківського балансу полягає в підборі такої комбінації активів і пасивів, яка дає змогу позбавитися чутливості до зміни ринкових процентних ставок. При цьому окремі фінансові інструменти в портфелі банку залишаються чутливими до зміни процентних ставок, але результати переоцінки активів і пасивів взаємно погашаються.

Проте, оцінка процентного ризику на основі дюрації не дає рекомендацій щодо оптимізації структури активів і пасивів за критерієм збереження вартості власного капіталу за мінімально можливим ризиком його зниження чи за критерієм його максимізації з урахуванням заданого ризику зниження. Крім зазначеного вище, для даного методу можна відзначити такі недоліки: складність точного розрахунку дюрації у зв'язку з необхідністю врахування великої кількості суб'єктивних умов (процентна ставка кожного рахунка, графік переоцінки, можливості дострокових виплат основної заборгованості, можливість несплат, оцінка ймовірності отримання договірної готівки); необхідність прогнозування строків зміни базових ставок і їх рівня під час майбутнього руху коштів; необхідність постійного відстеження та корекції дюрації активів і пасивів, що змінюється зі зміною процентних ставок і навіть при всіх незмінних умовах з часом [22].

Таким чином, методи оцінювання процентного ризику на основі GAP і дюрації не можуть розглядатися як універсальні, що прямо визначають очікуваний прибуток та власний капітал банку, і не забезпечують отримання найкращого можливого результату.

Коефіцієнтний аналіз (метод індикаторів) є базовим інструментом оцінки ризиків при проведенні аналізу фінансового стану банків в системі нагляду та активно використовується у внутрішньобанківському ризик-менеджменті. Цей вид аналізу заснований на відстеженні попадань значень коефіцієнтів з певного виділеного списку показників діяльності в межі дозволених діапазонів, які визначаються емпірично, і дає змогу оперативно ідентифікувати відхилення в діяльності банків при відхиленні значення

нормативу або ліміту за встановлені межі [23].

Індикатор процентного ризику можна визначити за формулою:

$$IR_T = \frac{KGAP}{A, RK, K} \cdot 100, \quad (1.1)$$

де IR_T – індикатор процентного ризику; A – активи банку; RK – регулятивний капітал банку; K – власний капітал банку.

Кількісний вимір процентного ризику може здійснюватися на основі методів VaR, що рекомендовані Базельським комітетом з банківського нагляду як універсальний засіб для оцінки ринкових ризиків. Value at Risk – це вартісна міра ризику, виражена в грошових одиницях оцінка величини, яку не перевищать очікувані протягом певного періоду часу втрати із заданою імовірністю. VaR характеризується такими параметрами: часовий горизонт, який залежить від ситуації, що розглядається (за Базелем II – 10 днів, за методикою Risk Metrics – 1 день, частіше розповсюджений розрахунок у часі з горизонтом 1 день); рівень довіри – рівень допустимого ризику (за Базельськими угодами використовується величина 99%, в системі Risk Metrics – 95%); базова валюта, в якій вимірюється показник [24].

VaR слід розуміти як певну величину втрат, яка з імовірністю, що дорівнює рівню довіри (95 або 99%), не буде перевищена. Тобто за певних обставин (5 та 1%, відповідно) величина втрат може перевищити величину, одержану за методикою VaR. Основні моделі на основі VaR, що використовуються в аналізі процентного ризику, наведені в табл. 1.7.

Залежно від обраного методу дослідження міри ризику VaR може ґрунтуватися або на історичному аналізі змін вартості ризикового портфеля банку, або на оцінці належності цих змін нормальному або іншому виду розподілу. При цьому необхідно виділяти елементарні інструменти з усього портфеля. Результати розрахунку використовуються для визначення величини capital charge – необхідного капіталу на покриття даних ризиків

банку.

Таблиця 1.7 – Методи оцінки процентного ризику на основі Value-at-Risk

Метод	Сутність	Переваги	Недоліки
Метод Монте-Карло	Передбачає одержання великої кількості реалізації стохастичного процесу, який формується таким чином, щоб його ймовірнісні характеристики співпадали з аналогічними величинами задачі	Дає змогу визначити ймовірність події в задачах, де складність розрахунків зростає до розмірності задачі експоненційно	Простота і ефективність методу шкодить його точності. Через складність і чисельність розрахунків істотно залежить від технічного оснащення
Метод історичних симуляцій	Базується на формуванні майбутніх сценаріїв динамічного розвитку процесу через аналіз певного історичного періоду	Не вимагає застосування додаткових математичних припущень. Істотна простота застосування. Не вимагає технічного оснащення	При впливі різних змінних на майбутні результати зменшується ефективність методу. Істотною проблемою є формування ефективної вибірки
Варіації – коваріації (J. Morgan)	Побудова розподілу випадкової величини в рамках даного методу базується на припущенні про її відповідність нормальному закону розподілу	Простота проведення аналітичних розрахунків. Можливість визначення максимальної величини ризику	Складність застосування зумовлена тим, що динаміка реальних даних не завжди відповідає нормальному закону розподілу

Як можна помітити з проведеного вище аналізу різних методів оцінки процентного ризику, останній розглядається в них з різних сторін. Так, у рамках GAP-методу описується статичний стан оцінки процентного ризику, дюрація дає можливість внести деякі уточнення у розрахунки та визначити динамічну складову оцінки процентного ризику, завдяки коефіцієнтному аналізу формується уявлення про значущість проблеми у відносних величинах, а метод VaR дає змогу у вартісному вигляді оцінити різні сценарії розвитку, виходячи із різноманітності побудови прогнозів [25].

Проте на сьогодні, в рамках загальної методології оцінки ризику, постає проблема визначення величини впливу таких ризиків, імовірність прояву яких може складати набагато менше 1%, проте результати їх прояву

можуть завдати значних збитків. Дана проблема є дуже важливою і знаходить своє відображення у нормативних актах у вигляді формування додаткових вимог до величини капіталу банку. Методика, яка дає можливість визначити вплив таких малоімовірних ризиків на перспективи діяльності фінансової установи, має назву стрес-тестування.

Стрес-тестування дає змогу оцінити чутливість банку до різного виду негативних дій малої імовірності (шоків). Особливу актуальність стрес-тестування набуває при управлінні на ринках, що розвиваються, таких, як Україна, в якій екстремальні ситуації сприймаються як норма. Відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду банки, що використовують модель внутрішніх рейтингів, повинні здійснювати ретельне стрес-тестування для оцінки достатності капіталу [26].

Міжнародний валютний фонд визначає стрес-тестування як методи оцінки чутливості портфеля до суттєвих змін макроекономічних показників або до виключних, але можливих подій [27].

У розрізі вітчизняної банківської справи, виходячи із нормативних актів Національного банку України, стрес-тестування розуміється як метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактора – валютного курсу, процентної ставки тощо [28].

На сьогодні оцінка та аналіз ризиків, характерних для банківської діяльності, має провадитися з урахуванням широкого кола потенційних загроз та небезпек. Якщо ще декілька років тому проблема оцінки ризиків, імовірність появи яких складає менше 1%, не розглядалась, то на сьогоднішній день навіть за такої низької імовірності прояву подібні ризики можуть завдати значних збитків (кризи, депресії тощо).

Управління процентним ризиком банку, в першу чергу, має бути спрямоване на визначення та досягнення його допустимої величини. Рішення повинні прийматися на базі аналізу факторів, що формують процентний ризик, адже це дасть можливість підвищити ефективність заходів щодо

оптимізації його рівня.

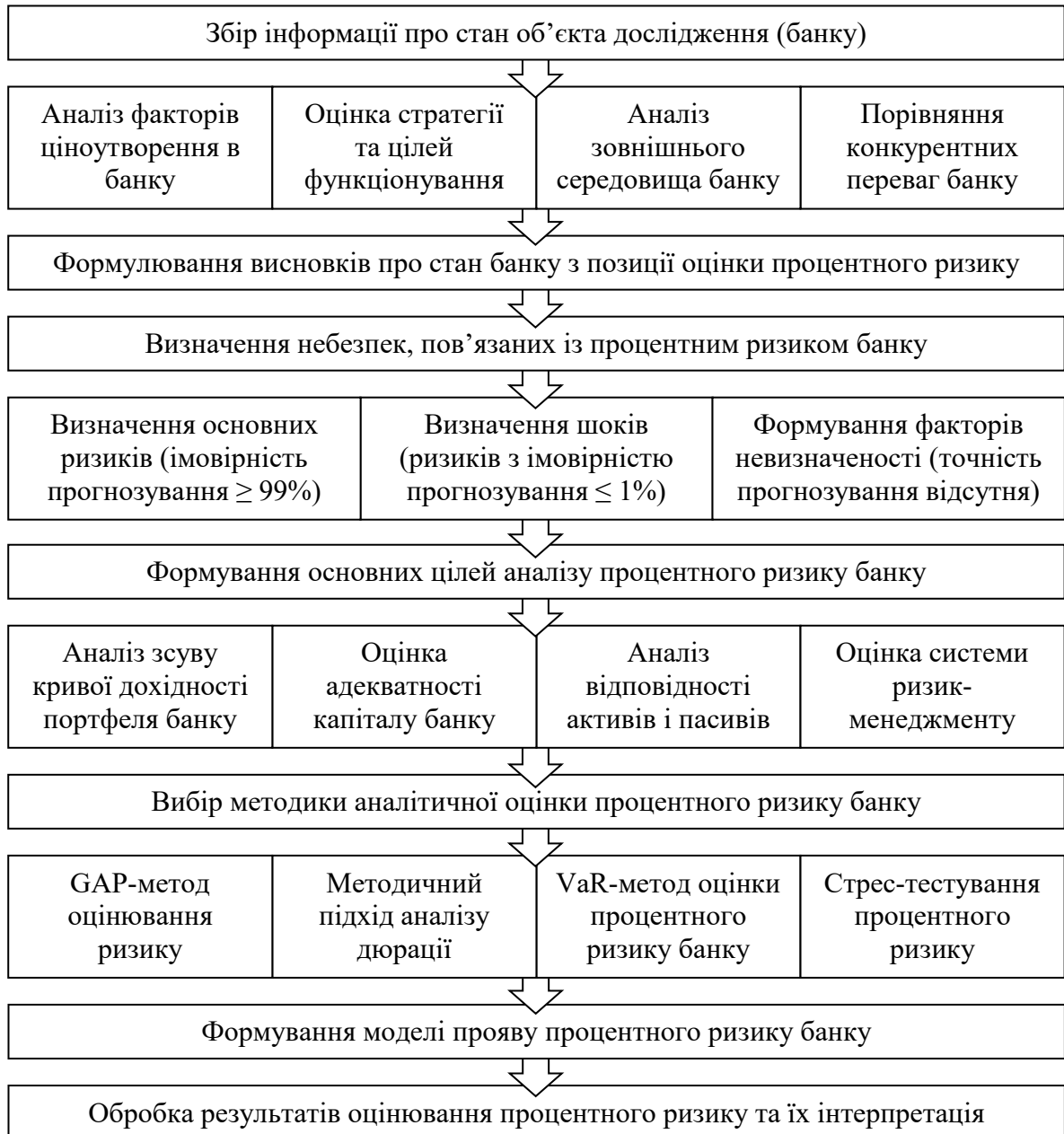

Рисунок 1.2 – Алгоритм оцінювання процентного ризику

Представлений на рис. 1.2 алгоритм розроблено таким чином, щоб відобразити функціональну складову оцінки процентного ризику та врахувати широке коло цілей проведення такої оцінки [29].

По-перше, для правильної оцінки будь-якого ризику та прийняття ефективних заходів щодо поліпшення функціонування банку необхідно точно встановити його поточний стан та обмежити коло питань, які мають бути вирішені в рамках такого дослідження. Все це формує перший блок –

збір інформації про стан об'єкта дослідження. В рамках цього блоку розглядаються дрібніші елементи, які уточнюють джерела та процедури одержання інформації. В той же час у рамках зазначеного блоку та окремих його елементів можуть існувати певні зв'язки, які будуть істотно впливати на подальший аналіз. Логічним результатом збору інформації про стан об'єкта має бути загальний висновок, який зможе охарактеризувати основні положення його функціонування, виходячи із завдань дослідження.

По-друге, в рамках дослідження формується перелік основних небезпек та визначається імовірність їх прояву, що створює можливість для їх групування та застосування різних методичних підходів до їх аналізу. Слід зауважити, що наведене розбиття основних загроз на групи у відповідності із представленими в системі елементами вважається найбільш доцільним, адже воно відповідає різниці в методичних підходах, які мають бути застосовані для аналізу різних типів ризику. Особливо необхідно наголосити на виокремленні групи загроз, які не піддаються визначенню (невизначеність). Дослідження та формування методичних засад з оцінки саме цієї групи складає важливу проблему і вплив таких ризиків не можна недооцінювати.

По-третє, в результаті формування висновку про стан об'єкта та визначення переліку основних загроз відбувається формування основних цілей аналізу процентного ризику, тобто уточнюються та конкретизуються основні цілі дослідження. В загальному вигляді така конкретизація може відбуватися за елементами, представленими в рамках даного блоку.

По-четверте, відбувається вибір методу оцінки процентного ризику та формування моделі його прояву. Виходячи з цілей оцінки, вибір методу має відбуватися таким чином, щоб він найбільшою мірою відповідав засадам дослідження, а результат, одержаний при його застосуванні, був найбільш інформативним. Проте навіть найдосконаліші методи та моделі мають певні недоліки і лише багаторазове їх застосування та глибинний аналіз результатів дають змогу виявити їх та внести відповідні корективи [30].

Виходячи з того, що загальна оцінка ризиків на сьогодні хоча і не

позбавлена суперечностей, проте представлена в економічній літературі достатньо розгорнуто, розглянемо більш детально визначення та оцінку шоків у рамках стрес-тестування. Як основні інструменти для стрес-тестування процентного ризику використовуються «шоки» і стресові сценарії. Перші оцінюють чутливість окремого банку до процентного ризику через величину збитків, другі – стійкість по відношенню до гіпотетичних і фінансових криз, що були у минулому.

В результаті проведеного дослідження виділені такі можливі шоки, які доцільно застосовувати для стрес-тестування процентного ризику:

- паралельний зсув кривої доходності, наприклад, підвищення на 100–300 базисних пунктів за всіма строками погашення;
- низький, середній або високий пік, що змінює форму кривої доходності;
- зміна нахилу кривої доходності;
- можливі шоки для ставок на внутрішньому та / або міжнародному ринках [31].

Більш ефективним порівняно з іншими методами є метод математичного моделювання, який дає змогу одночасно оперувати як активами, так і пасивами банку з урахуванням, крім процентного, валютного ризику та ризику ліквідності.

Таким чином, вже існує певний методичний апарат, що дає можливість одержувати кількісну оцінку (як в абсолютних, так і відносних величинах) та управляти рівнем процентного ризику.

В результаті аналізу методів оцінки рівня процентного ризику доведено, що під предметом впливу повинен, в першу чергу, розглядатися чистий процентний дохід банку. Оцінка рівня процентного ризику проводиться в двох напрямках: розриви за вартістю портфелів активів та пасивів і розриви за строками погашення даних портфелів. Кількісна оцінка процентного ризику доповнюється шляхом використання методів VaR та стрес-тестування. В той же час необхідність подальшого їх розвитку зумовлюють недоліки вказаних

методів оцінки процентного ризику.

1.3 Формування системи управління процентним ризиком банку

Ситуація, яка склалася на ринку банківських послуг, характеризується високим рівнем невизначеності. В таких умовах ринкові процентні ставки показують високий рівень волатильності, що призводить до різкого зростання процентного ризику. Через відсутність дієвих моделей управління процентним ризиком в умовах українського ринку банківських послуг вітчизняні банки застосовують для страхування ризику зміни процентної ставки опцію контракту, яка дає можливість змінювати процентну ставку за активом в односторонньому порядку, що дає певний вигравш, але як масове явище призводить до зростання соціальної напруги та погіршення платіжної культури.

В такій ситуації досить актуальними є розробка та впровадження комплексної функціональної моделі управління процентним ризиком банку, що дало б змогу, з одного боку, встигати за ринковими змінами, а з іншого – зберегти якість портфеля активів та пасивів [32].

Логіка формування системи управління процентним ризиком така сама, як і під час управління іншими видами банківських ризиків. Процес управління процентним ризиком – це систематичний аналіз ризику, розробка та застосування відповідних заходів для його уникнення чи мінімізації. Якісне та ефективне управління процентним ризиком здійснюється шляхом:

- актуалізації внутрішньої нормативної бази з управління ризиком процентної ставки;
- аналізу показників ризику процентної ставки;
- аналізу різниці між строками активів і пасивів, чутливих до зміни процентних ставок, та підтримка їх адекватної структури;
- аналізу гнучкості процентних ставок, які встановлені банком;
- прогнозування рівня процентних ставок на перспективу на підставі аналізу впливу факторів на їх зростання або зниження;

- періодичного перегляду процентних ставок за активними і пасивними операціями банків;
- вивчення і застосування на практиці сучасних інструментів управління ризиком процентної ставки [33].

Система управління процентним ризиком банку складається з двох підсистем – об'єкта управління та суб'єкта управління, кожна з яких функціонує з урахуванням основної стратегії управління (рис. 1.3).

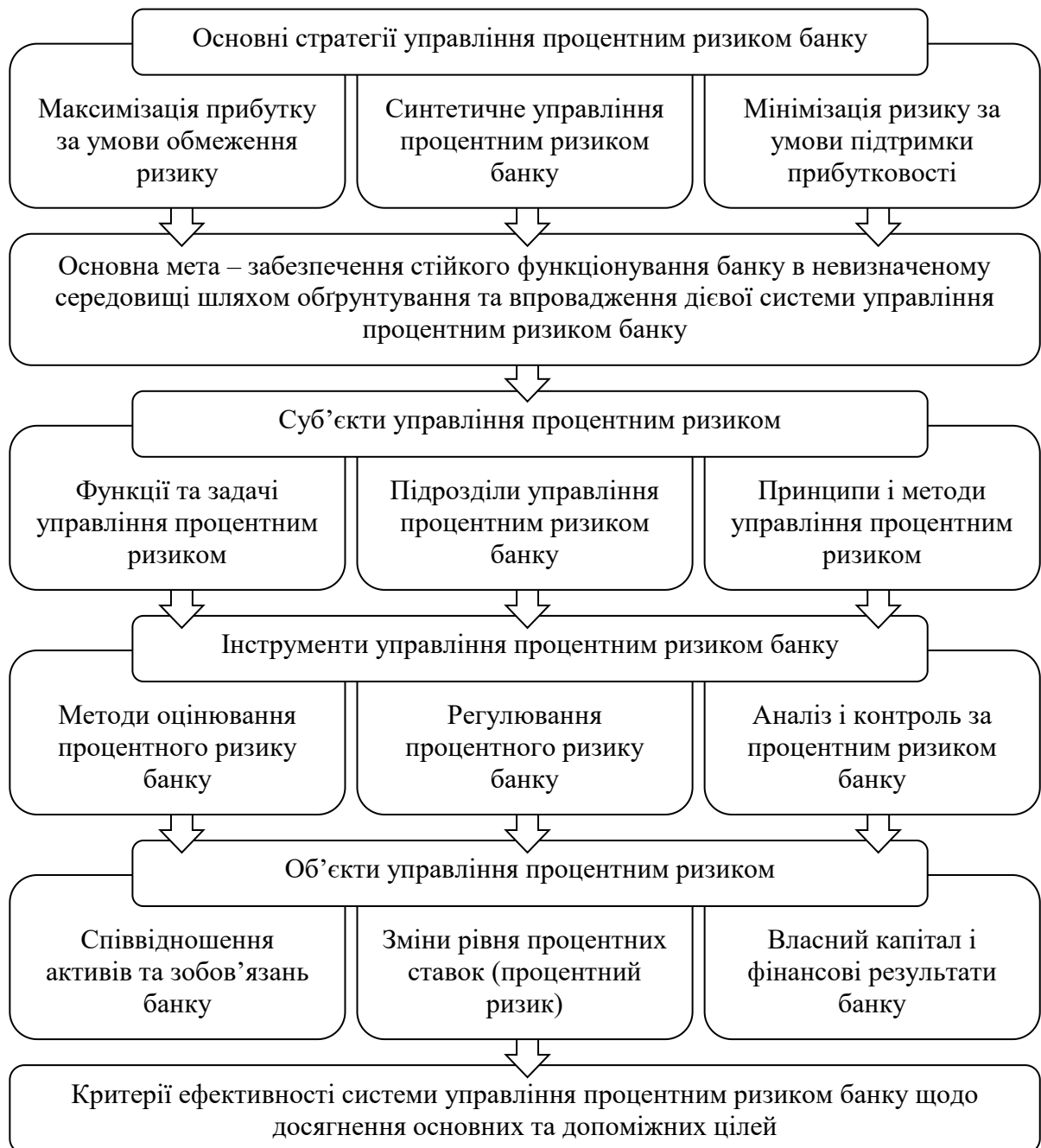

Рисунок 1.3 – Система управління процентним ризиком банку

При управлінні ризиком процентних ставок менеджмент банку має вирішити такі завдання:

- досягнення цільових рівнів чистої процентної маржі, спреда, стабілізація чистого процентного доходу;
- передбачення руху процентних ставок, визначення тенденції ринку;
- встановлення процентних ставок за залученими та наданими коштами, визначення динамічної структури активів і пасивів на підставі геп-аналізу та дюрації;
- використання засобів хеджування [34].

Ефективне управління процентними ризиками в банку повинно проводитися за такими етапами: планування ризик-менеджменту, ідентифікація ризику, якісний аналіз ризику, кількісний аналіз ризику, планування реагування на ризик, прийняття управлінського рішення, оцінка ефективності реалізованих заходів, моніторинг та контроль ризику.

На етапі планування ризик-менеджменту визначаються стратегічні цілі відповідно до стратегії розвитку банку; формулюються задачі аналізу процентного ризику; здійснюється аналіз зовнішнього та внутрішнього середовищ банку, поточної ринкової ситуації; уточнюються сподівання; визначається прогнозний бюджет ризик-менеджменту; формується група експертів, які можуть бути залучені до процесу управління процентним ризиком; фіксується часовий горизонт процесу управління ризиком.

На етапі ідентифікації ризику відбувається: збір та обробка інформації з офіційних та неофіційних джерел, даних фінансової звітності, бізнес-планів, засобів масової інформації, необхідних для аналізу ризику; виявлення джерел, факторів ризику.

На етапі якісного аналізу процентного ризику здійснюються фіксація факторів ризику; виявлення ключових точок генерації цих факторів; визначення кількісної структури процентного ризику; розгляд сценаріїв наслідків появи ризику за кожним з факторів ризику окремо та внаслідок їх

сукупного впливу; кількісна на якісна оцінка масштабу наслідків; експертна оцінка імовірності здійснення сценарію.

На етапі кількісного аналізу процентного ризику здійснюються: визначення кількісних характеристик, якими можна описати ризик; формалізація невизначеності; оцінка поточного рівня ризику; кількісна оцінка допустимого рівня ризику; кількісне визначення затрат, пов'язаних з факторами ризику, аналіз критичних значень; оцінка можливих збитків, пов'язаних з несприятливим розвитком подій; попереднє прийняття рішення на основі отриманих кількісних оцінок ризику.

На етапі планування реагування на ризик здійснюється прогнозування розвитку ситуації; проектування стратегій реагування на ризик; визначення обсягів фінансових ресурсів, необхідних для реалізації кожної стратегії; вибір оптимальної стратегії; аналіз потенційних наслідків реалізації обраної стратегії; вибір необхідних для даної стратегії інструментів регулювання ризику; оцінка доцільності та можливості зниження ризику; розробка варіантів контролю за ризиками; остаточне прийняття рішення.

На етапі прийняття управлінського рішення здійснюється реалізація заходів щодо виконання прийнятого рішення та їх фінансування.

На етапі оцінки ефективності реалізованих заходів аналізуються результати обраної стратегії ризик-менеджменту і наслідків впливу на ризик, оцінюється їх ефективність, формується висновок про необхідність коригуючих заходів.

На етапі моніторингу та контролю процентного ризику здійснюється розробка та реалізація процедур контролю над ризиками поточних позицій, моніторинг ризиків та ризик-менеджменту, відбувається переоцінка ризиків та коригування антиризикових заходів [35].

У процесі управління процентним ризиком використовується інформація, яка надходить як із зовнішніх (табл. 1.8), так і з внутрішніх джерел.

Внутрішню інформацію можна умовно розділити на обов'язкову та

управлінську. Порядок формування та подання обов'язкової внутрішньої інформації, що складається з фінансової та статистичної звітності, регулюється НБУ.

Таблиця 1.8 – Зовнішні джерела формування інформаційної бази управління процентним ризиком банку

Інформаційні показники	Основні складові	Джерела надходження
1. Показники, що характеризують загальноєкономічний розвиток країни		
Показники макроекономічного розвитку	Обсяг доходів та витрат Державного бюджету, розмір бюджетного дефіциту, обсяг емісії грошей, грошові доходи населення, вклади населення в банках, індекс інфляції, облікова ставка НБУ	Публікації, звіти Державної служби статистики, інших державних агентств, наукові публікації, аналітичні журнали та довідники
Показники розвитку банківської системи	Рівень капіталізації банків, обсяги сукупних активів, обсяги сукупних зобов'язань банківського сектора, встановлення процентних ставок на банківські продукти та послуги, рівень прибутковості банків тощо	Звіти НБУ, статистичні довідники, інформаційні газети, журнали, дані Асоціації українських банків, інша аналітика банківського профілю
2. Показники, що характеризують кон'юнктуру фінансового ринку		
Показники, що характеризують кон'юнктуру ринку цінних паперів	Характеристики боргових цінних паперів, що обертаються на біржовому і позабіржовому ринках, ціни пропозиції та попиту основних боргових інструментів, ціни угод за борговими інструментами, норма доходності та середньозважений строк погашення боргових інструментів, форма та нахил кривих прибутковості	Звіти НКЦПФР, інформаційні матеріали, що стосуються ринку цінних паперів, наукові та практичні дослідження в даній сфері
Показники, що характеризують кон'юнктуру грошового ринку	Депозитні ставки окремих банків, кредитні ставки окремих банків, середньозважена вартість ресурсів по банківській системі (регіону), середньозважена прибутковість активів банківської системи (регіону), показники, що характеризують ефективність процентної політики банків	Інформаційні сайти банків, НБУ, офіційні видання НБУ
Показники, що характеризують діяльність контрагентів і конкурентів	Показники діяльності банків-конкурентів, показники діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, показники діяльності клієнтів	Публікації звітних матеріалів у пресі, рейтинги, а також платні бізнес-довідки, надані окремими інформаційними компаніями
Нормативно-регулюючі показники	Нормативно-регулюючі показники з різних напрямів фінансової діяльності, з питань функціонування окремих сегментів	Законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють діяльність банків

	фінансового ринку	
--	-------------------	--

До фінансової звітності, що застосовується при управлінні процентним ризиком банку, можна віднести: звіт про фінансовий стан (баланс), звіт про прибутки і збитки, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до фінансової звітності. Важливою інформативною базою для прийняття управлінських рішень при управлінні процентним ризиком є примітки, зокрема: примітка 29 «Процентні доходи та витрати», примітка 37 «Управління фінансовими ризиками» [36]. Основними формами статистичної звітності, необхідними для управління процентним ризиком, є ті, які стосуються активних операцій, зобов'язань, процентних ставок, ризиків тощо.

Необхідно зазначити, що ведення управлінського обліку в банках України, на відміну від фінансового чи податкового, не регламентується, відповідно, не визначається перелік форм управлінської звітності, зміст та структура яких зумовлюються стратегічними цілями діяльності банку, розробленою організаційною та фінансовою структурою, обліковою політикою тощо (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Структура управлінської звітності, що застосовується при управлінні процентним ризиком

Інтегральний показник якості, що характеризує потенціал та динаміку банку			
Показники доходності, ліквідності, ризику			
Звітність, що розкриває потенціал банку	Дохідні активи і ресурсна база Агрегований (систематизований) баланс Агрегований (систематизований) звіт про фінансові результати Звіт про рух грошових коштів Звіт про ризики за залученими та розміщеними коштами	План руху грошових коштів Балансовий план (бюджет активів та пасивів) План (бюджет доходів та витрат) Звіт про вимоги та зобов'язання за строками виконання Платіжний, у тому числі податковий календар GAP-звіт	Звітність, що розкриває динаміку банку
	Журнал клієнтської бази Журнал договорів Звіти про стан кредитного портфеля, портфеля цінних паперів та міжбанківських кредитів Дані про залишки за балансовими, особовими рахунками та субрахунками	Журнал операцій Журнал проводок	

Доцільно більш детально зупинитися на аналізі інформативного матеріалу за такими блоками: зовнішнє і конкурентне середовище, структура балансу, прибутковості та ризику, зведений аналіз.

Для управління процентним ризиком необхідно визначати відповідність активів та пасивів за строками, що залишилися до погашення, з метою мінімізації процентного ризику та для планування ефективного розміщення коштів. Зведений аналіз передбачає оцінку підсумків управління процентним ризиком за певний проміжок часу і визначення співвідношення «прибутковість – ризик» [1].

Отже, формування інформаційної бази, залежно від операцій, які проводяться, та окремих напрямів діяльності банку, передбачає включення до її складу даних про динаміку та стан факторів зовнішнього середовища (індекси цін, грошово-кредитна політика центрального банку, кон'юнктура ринку банківських послуг в розрізі окремих його сегментів, платоспроможність та фінансова стійкість основних груп клієнтів) та внутрішнього середовища (співвідношення окремих груп процентних активів та пасивів за процентними ставками, строками, чутливістю до змін процентних ставок, можливість застосування запобіжних заходів, інструментів хеджування).

У процесі оцінки якості сформованої інформаційної бази слід перевірити її повноту, можливість побудови рядів динаміки (для оцінки рівня ризику та факторів, що проявляються в динаміці), надійність джерел інформації. Слід мати на увазі, що неякісна або недостатня інформаційна база, яка використовується банком, посилює суб'єктивність наступної оцінки рівня ризику, і, як наслідок, знижує ефективність подальшого процесу управління процентним ризиком.

Ідентифікація джерел процентного ризику повинна здійснюватися за такими стадіями:

- ідентифікація факторів ризику, що пов'язані з діяльністю банку, з процентними інструментами в цілому;

- оцінювання факторів ризику, що характерні для окремих груп процентних активів та пасивів;
- оцінювання чутливості кожної з визначених груп активів та пасивів до змін характерних для них факторів ризиків;
- формування портфеля факторів процентного ризику;
- визначення найбільш чутливих до процентного ризику сфер та напрямів фінансової діяльності банку на базі портфеля ідентифікованих факторів процентного ризику [37].

Оцінка рівня та вартості процентного ризику є найскладнішою, оскільки вимагає використання сучасного методичного інструментарію, високого рівня технічного та програмного забезпечення та залучення висококваліфікованих експертів.

Оцінка можливостей зниження початкового рівня та вартості процентного ризику передбачає:

- визначення рівня керованості ризику (даний рівень характеризується конкретними факторами, що генерують процентний ризик, наявністю механізмів його страхування, можливістю його перерозподілу);
- вивчення можливості хеджування процентного ризику (з цією метою вивчаються можливості ринку строкових інструментів, наявність відповідних фондових інструментів, їх вартість);
- оцінку внутрішніх фінансових можливостей банку для забезпечення зниження початкового рівня та вартості процентного ризику.

Створення відповідних фондів грошових ресурсів – при цьому витрати на зниження рівня процентного ризику порівнюються з очікуваним рівнем доходності відповідних банківських активів.

Невід’ємною складовою управління процентним ризиком є встановлення системи критеріїв прийняття управлінських рішень стосовно регулювання процентного ризику. Формування системи таких критеріїв повинно базуватися на фінансовій філософії банку та враховувати його політику роботи з різними активами та пасивами. Для більшої ефективності

така система критеріїв повинна бути диференційована за різними напрямками фінансової діяльності банку.

На основі оцінки початкового рівня процентного ризику, можливостей його зниження та встановленого рівня гранично припустимих його значень для різних груп активів та пасивів процедура прийняття рішення полягає у виборі однієї з двох альтернатив – уникнення ризику чи його прийняття.

Така нейтралізація повинна забезпечити зниження початкового рівня ризику до прийнятного значення. Сам процес нейтралізації полягає в розробці та застосуванні банком конкретних заходів щодо зменшення імовірності впливу окремих факторів на загальний рівень процентного ризику та зниження пов'язаних з ними збитків.

Заключним етапом управління процентним ризиком є моніторинг ризику, який передбачає розробку та реалізацію процедур контролю над ризиками поточних позицій, оцінювання та контроль ризиків та ризик-менеджменту, переоцінку ризиків та розробку коригуючих антиризикових заходів [38].

В існуючій банківській практиці частіше за все використовуються тільки елементи моніторингу. При цьому не виконуються принципи моніторингу, не визначено систему критеріїв моніторингу ризику, що робить його малоефективним. Система моніторингу ризиків в цілому та процентного зокрема має цілком визначену мету, алгоритм функціонування, принципи побудови, критерії оцінки, методи і технології. Тому доцільною є розробка як теоретичних, так і прикладних аспектів створення та функціонування системи моніторингу процентного ризику банку.

Роботи науковців, що досліджували моніторинг у сфері управління різноманітними об'єктами, дають підставу для наступного визначення. Моніторинг процентного ризику – це: інформаційна система, яка постійно поповнюється завдяки безупинності (системності) відстеження; система відстеження відповідності рівня процентного ризику критеріям, встановленим політикою банку (таким чином забезпечується реалізація,

перевірка та перегляд цілей управління процентним ризиком); координуюча система забезпечення взаємозв'язку між формуванням інформаційної бази, ідентифікацією, оцінкою, контролем і регулюванням процентного ризику банку [39].

Отже, моніторинг процентного ризику за сутністю – це інформаційна система, за процесом – створення умов для прийняття управлінського рішення, за результативністю – технологія оцінки фактичного рівня процентного ризику, його регулювання та прогнозування подальших змін.

З організаційної точки зору, моніторинг процентного ризику банку є системою з певним набором елементів, серед яких: мета, об'єкт, суб'єкт і механізм.

Мета моніторингу процентного ризику полягає у визначенні прогнозного значення процентного ризику через інформаційно-аналітичне забезпечення та прийняття адекватних управлінських рішень учасниками процесу ризик-менеджменту, спрямованих на узгодження дій та відносин між ними для досягнення запланованого співвідношення «дохідність – ризик».

Об'єктами моніторингу процентного ризику є:

- зміни ринкових процентних ставок;
- зміни форми кривої прибутковості;
- процентна позиція банку – масштабна величина, що відображає стан активів і пасивів банку з погляду процентного ризику, яка може бути визначена в абсолютних величинах (грошова сума) або відносних величинах (по відношенню до власного капіталу або активів) [40].

Таким чином, система управління процентним ризиком банку є особливою складовою ризик-менеджменту банку, сутність якої може бути сформульована як комплекс методів, прийомів і заходів ідентифікації, аналізу та оцінки процентного ризику, що передбачає розробку та обґрунтування спеціальних заходів антиризикової діяльності, спрямованих на контроль за зміною рівня процентних ставок та фінансування ризику

(передача ризику, самофінансування) [41].

Система управління процентним ризиком банку розглядається як особливий вид діяльності, спрямований на розробку і реалізацію заходів щодо стійкого функціонування банку у невизначеному середовищі шляхом обґрунтування дієвого механізму управління процентним ризиком, що включає вплив суб'єкта управління на зміну рівня процентних ставок шляхом використання інструментів управління на основі визначення прийняттого рівня процентного ризику, пом'якшення його впливу на кінцеві результати діяльності банку, і пошук способів уникнення небажаних наслідків.

Функціонування системи управління процентним ризиком передбачає: визначення стратегічних цілей та формулювання задач системи управління процентним ризиком в системі ризик-менеджменту банку, ідентифікацію ризику, якісний аналіз ризику, кількісний аналіз ризику, планування реагування на процентний ризик, прийняття управлінських рішень, оцінку ефективності реалізованих заходів, моніторинг та контроль ризику.

Висновки до розділу 1

Процентний ризик є невід'ємною частиною банківської діяльності, що пояснюється її внутрішнім економічним змістом – залучення коштів індивідів, які економічно витрачають власний капітал, та надання їх індивідам, які розпоряджаються власним капіталом дефіцитно та мають потребу в додаткових коштах. Істотною проблемою управління процентним ризиком є формування активів і пасивів банку таким чином, щоб вони якомога повніше співпадали за вартістю, строками погашення та ступенем ризику.

В результаті аналізу методів оцінки рівня процентного ризику доведено, що під предметом впливу повинен, в першу чергу, розглядатися чистий процентний дохід банку. Оцінка рівня процентного ризику проводиться в двох напрямках: розриви за вартістю портфелів активів та пасивів і розриви за

строками погашення даних портфелів. Кількісна оцінка процентного ризику доповнюється шляхом використання методів VaR та стрес-тестування. В той же час необхідність подальшого їх розвитку зумовлюють недоліки вказаних методів оцінки процентного ризику.

Система управління процентним ризиком банку розглядається як особливий вид діяльності, спрямований на розробку і реалізацію заходів щодо стійкого функціонування банку у невизначеному середовищі шляхом обґрунтування дієвого механізму управління процентним ризиком, що включає вплив суб'єкта управління на зміну рівня процентних ставок шляхом використання інструментів управління на основі визначення прийняттого рівня процентного ризику, пом'якшення його впливу на кінцеві результати діяльності банку, і пошук способів уникнення небажаних наслідків.

2 ОЦІНКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ АТ «А-БАНК»

2.1 Організаційна характеристика АТ «А-БАНК»

Акціонерне товариство «АКЦЕНТ-БАНК» створене та діє згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» [42], іншими Законами України та нормативно-правовими актами НБУ. Закрите акціонерне товариство «Акцент-Банк» є правонаступником Закритого акціонерного товариства «Український кредитний банк», який є правонаступником прав та обов'язків «Київського приватного банку «Київприватбанк», створеного за рішенням установчих зборів та зареєстрованого НБУ 30 жовтня 1992 р.

За рішенням загальних зборів акціонерів від 14 травня 2009 р. тип банку із Закритого акціонерного товариства «АКЦЕНТ-БАНК» змінено на Публічне акціонерне товариство «АКЦЕНТ-БАНК».

АТ «А-БАНК» динамічно розвивається та надає якісні банківські послуги переважно індивідуальним клієнтам, до 17 червня 2013 р. банк мав статус універсального банку, а з 17 червня 2013 р. він набув статус спеціалізованого банку – «ощадний банк». У 2019 р. відбулися зміни в структурі власності банку, власниками істотної участі стала група пов'язаних осіб, із часткою участі понад 96,83%. Злиття, приєднання, поділ, виділення та перетворення АТ «А-БАНК» у 2020 р. не відбувалося.

Банк є складовою частиною банківської системи України. На сьогодні АТ «А-БАНК» є універсальним, здійснює свою діяльність на території всієї України та може здійснювати свою діяльність за її межами, з урахуванням вимог, встановлених законодавством України та нормативно-правовими актами НБУ. Банк створено з метою комплексного обслуговування юридичних і фізичних осіб незалежно від державної належності та форм

власності, у тому числі акумулювання та ефективного використання коштів, майна, ноу-хау, об'єктів інтелектуальної власності, підвищення якості та збільшення обсягів надання банківських послуг [43].

Місія банку – надавати швидкі кредити без застави та поруки, а також фінансову підтримку малому та середньому бізнесу України. Генеральна мета – ввійти в ТОП-10 банків України за кредитуванням фізичних осіб зі 100% ресурсною достатністю (приріст 500 млн грн), зберігши параметри прибутковості активів (45%) і рівень ризик-апетиту (до 10%).

Концентрація на 2017 р. передбачає пріоритетність таких напрямів:

- кредитні картки;
- розстрочка + cash-кредити;
- кредитування бізнесу;
- вклади населення.

Організаційна структура управління АТ «А-БАНК» включає всі необхідні форми контролю для побудови ефективного та злагодженого механізму: з боку акціонерів, наглядової ради, правління, ревізійної комісії, служби внутрішнього аудиту за різними напрямками діяльності банку. Розподіл повноважень, обов'язків і підпорядкованості органів управління, а також принципи їх взаємодії, закріплені в статуті банку та положеннях про органи управління.

Якісне функціонування банківської установи забезпечує гнучка й ефективна організаційна структура управління, що зумовлює раціональний розподіл функціональних обов'язків усередині банків. По суті вона є комбінованою, оскільки містить ознаки широко розповсюджених у світовій практиці видів організаційної структури управління:

- горизонтальна (площинна), оскільки в ній виділено лише два основні рівні управління: перший рівень – це головний офіс банку, а другий рівень – відділення;

- дивізійна клієнто- та функціонально орієнтована, тому що виділені напрями підтримки й бізнесові дивізіони (напрями), які зорієнтовані

на комплексне обслуговування певних груп клієнтів або виконання комплексу однорідних функцій.

Отже, в структурі управління АТ «А-БАНК» виділяються бізнес-напрями, що отримують дохід у результаті прямого контакту із клієнтами, та напрями підтримки, що забезпечують необхідні умови, для функціонування інших напрямів діяльності підрозділів банку, при цьому не вступаючи в прямий контакт із клієнтами (ДОДАТОК А).

Станом на 1 січня 2017 р. до складу АТ «А-БАНК» входили головний офіс, розташований у м. Дніпро, та 194 відділення [44].

У табл. 2.1 проаналізовано динаміку кількості відділень банку, забезпеченість їх персоналом і зміни клієнтської бази.

Таблиця 2.1 – Динаміка кількості відділень, чисельності персоналу та зміни клієнтської бази АТ «А-БАНК»

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2018 р.	
				абсолютне	відносне, %
Кількість відділень	195	191	194	-1	-0,51
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	1915	1016	888	-1027	-53,63
у т.ч. працівники, що працюють за сумісництвом, осіб	64	43	21	-43	-67,19
Чисельність позаштатних працівників, осіб	252	730	875	623	247,22
Фонд оплати праці, тис. грн	116362	109620	118422	2060	1,77
Кількість клієнтів банку, тис. осіб	364	349	376	12	3,30
у т.ч. фізичні особи, тис. осіб	348	331	357	9	2,59

З аналізу даних табл. 2.1 видно, що кількість відділень змінюється несуттєво, так у 2020 р. порівняно з 2018 р. банк закрити одне відділення.

АТ «А-БАНК» послідовно скорочував чисельність штатних працівників, у т.ч. осіб, які працюють за сумісництвом, із одночасним збільшенням чисельності позаштатного персоналу.

Проте сукупний фонд оплати праці зріс на 2060 тис. грн або 1,77% (рис.

2.1).

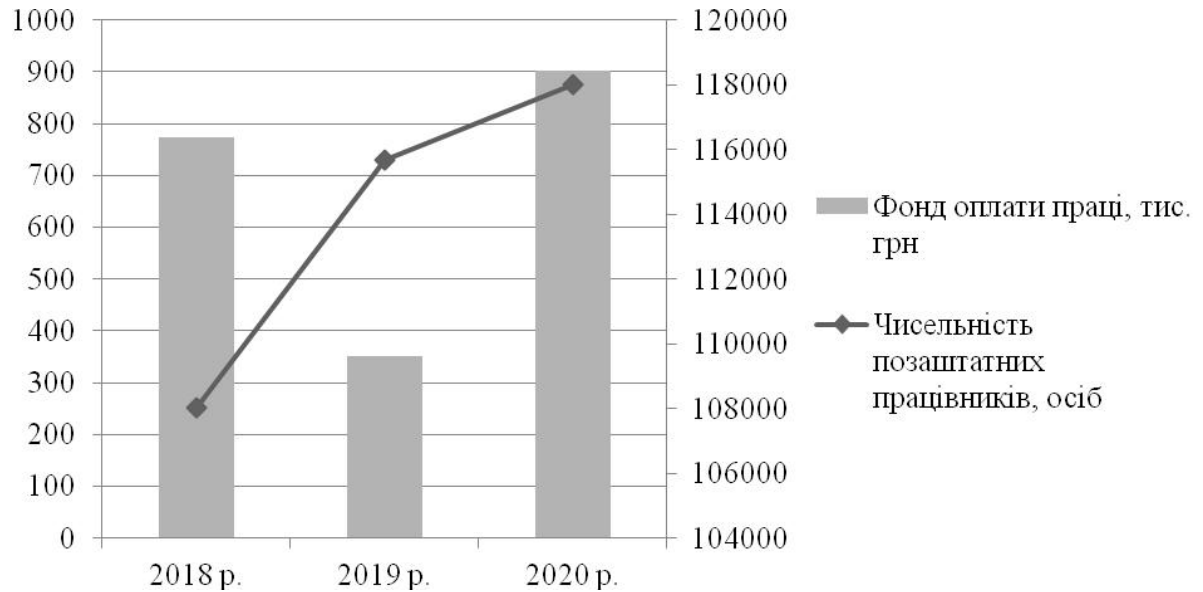

Рисунок 2.1 – Динаміка чисельності персоналу (ліва шкала) та фонду оплати праці (права шкала) АТ «А-БАНК»

Як видно з рис. 2.1 загальна чисельність персоналу банку скоротилася, проте це загальна тенденція для банківських установ, яка пов'язана з упровадженням дистанційного обслуговування клієнтів, адже клієнтська база банку не зменшилася (рис. 2.2).

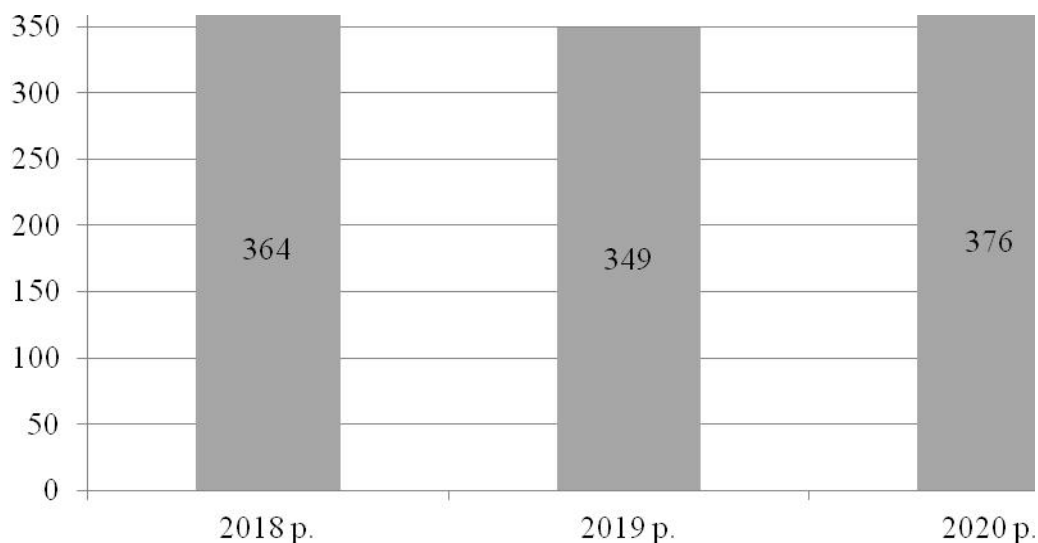

Рисунок 2.2 – Зміни клієнтської бази АТ «А-БАНК» (фізичних та юридичних осіб)

юридичних осіб – клієнтів банку), тис. осіб

Згідно з рішенням Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних від 31 грудня 2019 р. № 657 про розподіл банків на групи на 2020 р. АТ «А-БАНК» у 2020 р. відносився до банків II групи (банки, частка активів яких менше 0,5% активів банківської системи), і на початок 2020 р. займав 6 позицію із 75 банків у II групі.

Згідно з рішенням Правління НБУ № 76-рш від 10 лютого 2017 р. визначені нові критерії розподілу банків на окремі групи на 2017 р.:

I – банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку (6 банків);

II – банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам (25 банків);

III – банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку (63 банки). АТ «А-БАНК» на початок 2017 р. займав 11 позицію в III групі [45].

Управління капіталом банку спрямоване на досягнення таких цілей: дотримання вимог щодо капіталу, встановлених НБУ; забезпечення спроможності банку функціонувати в якості безперервно діючої фінансової установи; підтримка рівня капіталу, необхідного для дотримання нормативів капіталу на рівні не нижче нормативного згідно з вимогами НБУ.

Банк працює в межах дотримання норм за показниками капіталу, а саме мінімального розміру регулятивного капіталу, адекватності регулятивного капіталу, співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, у відповідності з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, що затверджена Постановою Правління НБУ № 368 від 28 серпня

2001 р. [46].

Протягом останніх років, які були проаналізовані, існуючий обсяг капіталу давав банку можливість виконувати всі нормативні вимоги НБУ щодо ризиків і достатності капіталу. Проведення і нарощування активних операцій банку здійснюється в рамках підтримки нормативного рівня показника адекватності, здійснення контролю та управління ризиковими активами. З метою оцінки якості активів, достатності (адекватності) регулятивного капіталу, достатності основного капіталу, визначення необхідних обсягів докапіталізації та захисту інтересів кредиторів, відповідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» та Постанови Правління НБУ від 4 лютого 2020 р. № 59 «Про здійснення діагностичного обстеження банків» у 2020 р. було здійснено діагностичне обстеження банку.

Таблиця 2.2 – Відхилення фактичних нормативів кредитного ризику АТ «А-БАНК» від рекомендованих НБУ (станом на 31 грудня 2020 р.), %

Найменування показника	Фактичне значення	Нормативні показники, встановлені НБУ
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	80,64	не більше 25
Максимальний розмір кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	80,68	не більше 25

На засіданні Координаційного комітету з моніторингу та контролю за проведенням діагностичного обстеження банків погоджено результати діагностичного обстеження банку та визнано, що АТ «А-БАНК» не потребує докапіталізації. Разом із тим було відзначено, що банк розміщує залучені кошти на кореспондентських рахунках у системному банку України, залишок за якими не знижується, тобто за своєю суттю зазначені операції є кредитними. НБУ зобов'язав АТ «А-БАНК» включити заборгованість за коштами на таких коррахунках до розрахунку нормативів кредитного ризику та забезпечити щомісячне зменшення заборгованості [47].

Отже, станом на кінець 2020 р. банк тимчасово порушував нормативи

НБУ за двома показниками (табл. 2.2).

Однак банком уже погоджено з НБУ план заходів та графіки зниження нормативних показників Н7 і Н9.

У табл. 2.3 проаналізований склад власного капіталу АТ «А-БАНК» у динаміці за період з 2018 р. по 2020 р. за даними звітів про фінансовий стан банку (ДОДАТОК Б).

Таблиця 2.3 – Аналіз складу власного капіталу банку, тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2020 р. від 2018 р.	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	абсолютне	відносне, %
Статутний капітал	125560	125560	212950	87390	69,60
Емісійні різниці	41	41	41	0	0,00
Резервні та інші фонди банку	36168	41584	44314	8146	22,52
Резерви переоцінки	1957	13523	13082	11125	568,47
Нерозподілений прибуток	45196	91458	117880	72684	160,82
Усього власного капіталу	208922	272166	388267	179345	85,84

Рис. 2.3 більш наочно репрезентує зміни власного капіталу банку та окремих його складових.

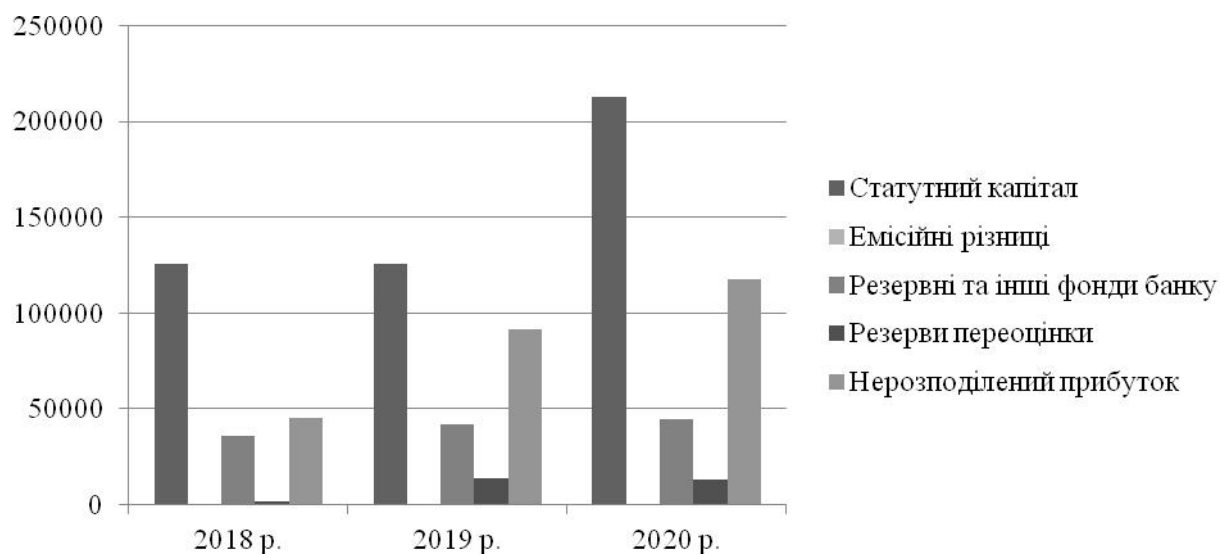

Рисунок 2.3 – Динаміка складових і загального розміру власного

капіталу АТ «А-БАНК», тис. грн

У 2018-2019 рр. розмір статутного капіталу банку не змінювався, втім у 2020 р. його було збільшено на 87390 тис. грн, що в процентному вираженні становить 69,60%. Емісійні різниці банку, маючи незначну частку в сукупному власному капіталі, не змінювалися протягом періоду аналізу.

Резервні та інші фонди банку зростали більш-менш стабільно, в результаті за проаналізований період вони збільшилися на 8146 тис. грн або 22,52%. Найбільше зросли резерви переоцінки – на 11125 тис. грн або більше ніж у 5,6 рази. Позитивну динаміку має розмір нерозподіленого прибутку банку, так за весь період аналізу він збільшився на 72684 тис. грн або на 160,82%.

Усі зазначені зміни окремих складових власного капіталу АТ «А-БАНК» у підсумку зумовили збільшення його загального розміру за період аналізу на 179345 тис. грн або 85,84%. У наступній табл. 2.4 проаналізовані зобов'язання банку також за період 2018-2020 рр.

Таблиця 2.4 – Аналіз зобов'язань АТ «А-БАНК» у динаміці за 2018-2020 рр., тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2020 р. від 2018 р.	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.		
				абсолютне	відносне, %
Кошти банків	3	0	0	-3	-100,00
Кошти клієнтів	1895621	2662187	2732240	836619	44,13
Боргові цінні папери, емітовані банком	0	2554	3723	3723	×
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	0	10371	2314	2314	×
Відстрочені податкові зобов'язання банку	1342	3154	2555	1213	90,39
Резерви за зобов'язаннями	39	1489	0	-39	-100,00
Інші фінансові зобов'язання	18179	311783	59422	41243	226,87
Інші зобов'язання	8560	18684	17823	9263	108,21
Субординований борг	50425	50425	50423	-2	0,00
Усього зобов'язань	1974169	3060647	2868500	894331	45,30

З аналізу даних табл. 2.4 можна зробити висновок, що АТ «А-БАНК» не використовує міжбанківських кредитів, оскільки кошти банків у розмірі 3 тис. грн були в складі зобов'язань лише в 2018 р., до того ж, ця величина є надто малою часткою від сукупних зобов'язань банку. Натомість, якщо в 2018 р. банк не мав боргових зобов'язань за емітованими ним цінними паперами та зобов'язань щодо поточного податку на прибуток, то в 2019-2020 рр. ці складові мали місце з тенденцією до їх збільшення. Решта зобов'язань банку також в основному зросли за проаналізований період, а найбільше – на 226,87% збільшилися інші фінансові зобов'язання банку.

Окремо слід зазначити, що в 2018-2019 рр. розмір субординованого боргу банку не змінювався, проте в 2020 р. був зменшений, утім всього на 2 тис. грн.

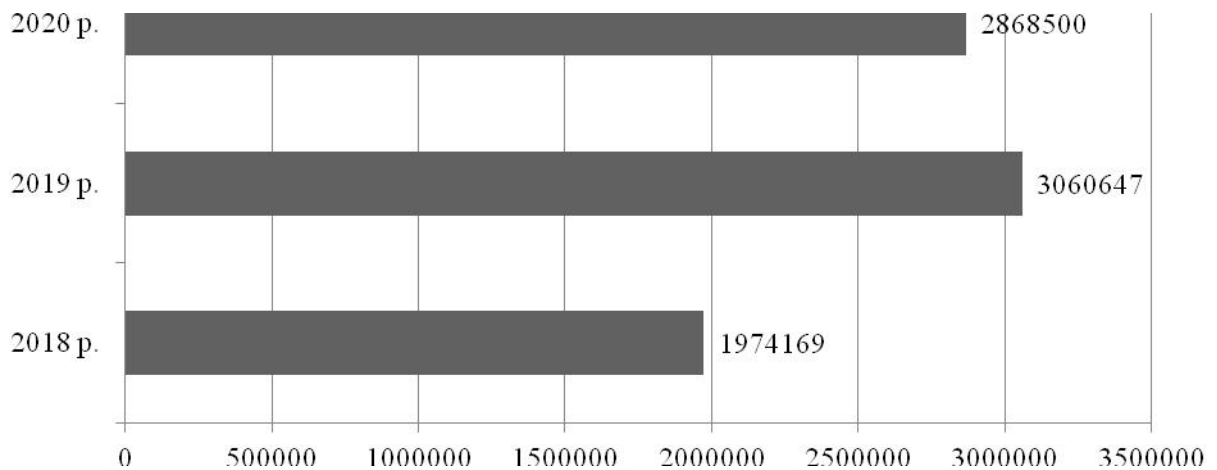

Рисунок 2.4 – Динаміка загальної величини зобов'язань банку за період з 2018 р. по 2020 р., тис. грн

Загальний розмір зобов'язань банку зріс на 894331 тис. грн або 45,30%, тобто меншими темпами ніж власний капітал, що свідчить про підвищення його капіталізації та зміцнення фінансової стійкості АТ «А-БАНК» (рис. 2.4).

У табл. 2.5 досліджені тенденції зміни загальної величини активів

банку та їх окремих складових.

Таблиця 2.5 – Аналіз складу активів АТ «А-БАНК» за період 2018-2020 рр., тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2020 р. від 2018 р.	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	абсолютне	відносне, %
Грошові кошти та їх еквіваленти	1179334	1487446	267029	-912305	-77,36
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	7540	12969	15541	8001	106,11
Кошти в інших банках	0	0	81575	81575	×
Кредити та заборгованість клієнтів	931274	1782873	2411500	1480226	158,95
Цінні папери в портфелі банку до погашення	0	0	180118	180118	×
Основні засоби та нематеріальні активи	24058	36510	51829	27771	115,43
Інші фінансові активи	9138	11246	214603	205465	2248,47
Інші активи	31747	1674	34460	2713	8,55
Необоротні активи, утримані для продажу, та активи групи вибуття	0	95	112	112	×
Всього активів	2183091	3332813	3256767	1073676	49,18

Аналіз даних табл. 2.5 свідчить, що банк, особливо в 2018 р., мав не надто диверсифіковану структуру активів, оскільки в 2018-2019 рр. не здійснював кредитування на міжбанківському ринку та не тримав цінні папери в портфелі до погашення, а в 2018 р. ще й не мав у складі активів необоротних активів, які утримуються для продажу, й активів групи вибуття.

За період з 2018 р. по 2020 р. лише грошові кошти та їх еквіваленти зазнали зменшення – на 912305 тис. грн або 77,36%.

Решта складових активів АТ «А-БАНК» зросли, а найбільше – інші фінансові активи, приріст яких становив 2248,47% або 205465 тис. грн. Активи, що традиційно мають найбільшу питому вагу, а саме кредити та заборгованість клієнтів банку збільшилися на 1480226 тис. грн або 158,95%.

Сукупні активи банку збільшилися на 1073676 тис. грн або 49,18%, що й демонструє рис. 2.5.

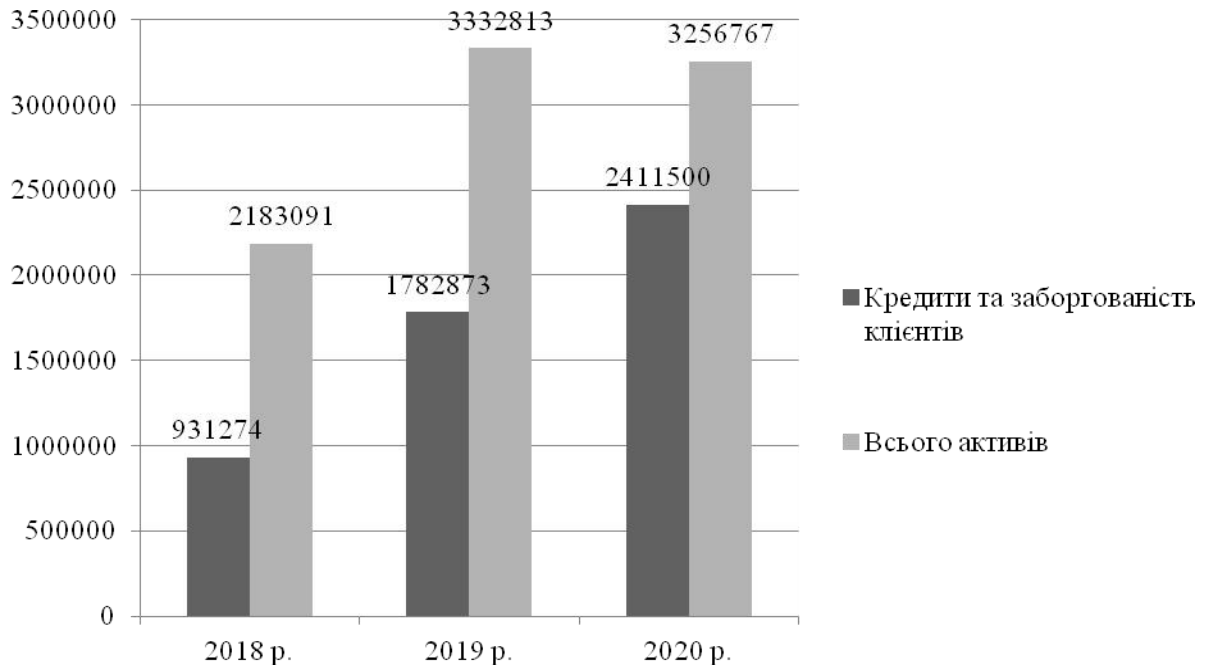

Рисунок 2.5 – Зміни загальної величини активів та кредитів і заборгованості клієнтів АТ «А-БАНК», тис. грн

Дані рис. 2.5 демонструють значне підвищення питомої ваги кредитів і заборгованості клієнтів у структурі активів банку, що вказує на потребу диверсифікації банківської діяльності з метою зменшення кредитних ризиків, адже банківська установа мала порушення економічних нормативів НБУ.

В цілому АТ «А-БАНК» має позитивну динаміку фінансових показників, зростання капіталізації, що має сприяти укріпленню його позицій у банківській системі.

2.2 Аналіз фінансово-економічних показників діяльності АТ «А-БАНК»

Оскільки попередній аналіз засвідчив зростання частки кредитів і заборгованості клієнтів АТ «А-БАНК» у його сукупних активах, необхідно більш детально дослідити саме цей напрям банківської діяльності з урахуванням ризиків (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Аналіз кредитів і заборгованості клієнтів, а також великих кредитних ризиків АТ «А-БАНК», тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
Кредити юридичним особам	130325	672002	447853	-224149	317528
Кредити фізичним особам – підприємцям	22446	16891	17230	339	-5216
Іпотечні кредити фізичних осіб	125897	157372	159750	2378	33853
Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби	259394	464194	1110038	645844	850644
Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам	50224	56536	63063	6527	12839
Інші кредити фізичним особам	549328	828658	1276993	448335	727665
Резерв під знецінення кредитів	-206340	-412780	-663427	-250647	-457087
Усього кредитів за мінусом резервів	931274	1782873	2411500	628627	1480226
Норматив великих кредитних ризиків (Н8 – не більше 800), %	17,59	140,81	98,12	-42,69	80,53

На рис. 2.6 зображена динаміка кредитів юридичним особам, кредитів і заборгованості фізичним особам (разом із резервами) та дотримання банком нормативу великих кредитних ризиків.

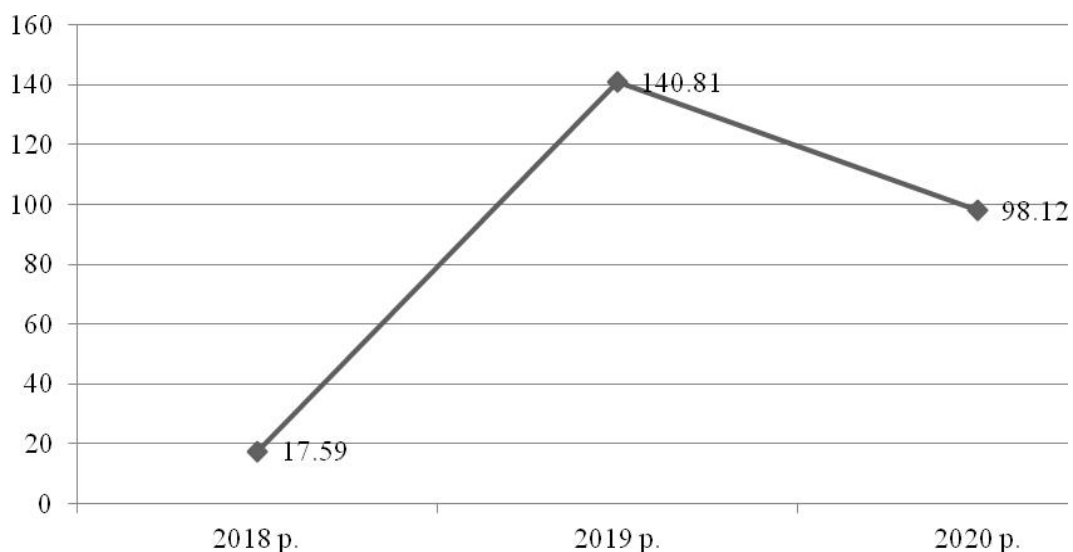

Рисунок 2.6 – Великі кредитні ризики банку, %

Так, дані табл. 2.6 свідчать, а діаграма рис. 2.6 наочно підтверджує, що в структурі наданих кредитів і зобов'язань клієнтів переважають саме кредити та зобов'язання фізичних осіб. У 2019 р. їх частка дещо зменшилася, проте в 2020 р. їх питома вага знову зросла. За період, який досліджувався, загальний розмір кредитів і зобов'язань клієнтів постійно збільшувався.

Окремо варто звернути увагу на дотримання АТ «А-БАНК» економічних нормативів щодо кредитного ризику. В 2018-2019 рр. банк, як уже було зазначено, дотримувався нормативів НБУ Н7 і Н9, однак у 2020 р. активи банківської установи, розміщені на кореспондентському рахунку ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» були кваліфіковані регулятором як кредити пов'язаним із банком особам, унаслідок чого мало місце тимчасове недотримання цих нормативів. У результаті вжитих АТ «А-БАНК» заходів на початок другого кварталу 2017 р. ситуація нормалізувалася, тобто ці нормативи банк почав виконувати. Крім того, протягом 2018-2020 рр. банк дотримувався нормативу великих кредитних ризиків, максимальне значення якого не має перевищувати 800%, а за період аналізу фактичне значення цього показника АТ «А-БАНК» досягало 140,81% [48].

Коефіцієнт резервування кредитів банку, що в 2018 р. становив 25,40%, збільшився, проте несуттєво – на 2,1 в.п. Таким чином банк дещо підвищив захищеність від кредитного ризику на випадок проблем із поверненням виданих раніше позик.

У табл. 2.7 проаналізовані основні показники ліквідності банку [49].

Таблиця 2.7 – Аналіз показників ліквідності АТ «А-БАНК», %

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
Відношення ліквідних активів до валюти балансу банку	54,00	44,60	8,20	-36,40	-45,80
Співвідношення ліквідних активів і залучених ресурсів	62,20	55,90	9,80	-46,10	-52,40
Відношення ліквідних активів до зобов'язань	59,70	48,60	9,30	-39,30	-50,40

Дані фінансової звітності банку засвідчують дотримання ним встановлених економічних нормативів ліквідності (Н4, Н5 і Н6), а розрахункові дані табл. 2.7 вказують на тенденцію до зниження показників ліквідності АТ «А-БАНК» (рис. 2.7). У попередніх роках банк мав дещо надлишкову ліквідність, яка знизилася, проте з урахуванням вимог регулятора, тобто не порушуючи встановлені ним рекомендовані значення для банків України. Це може свідчити про зменшення платоспроможності банківської установи, проте також опосередковано вказує на підвищення її можливостей до збільшення прибутковості банківської діяльності.

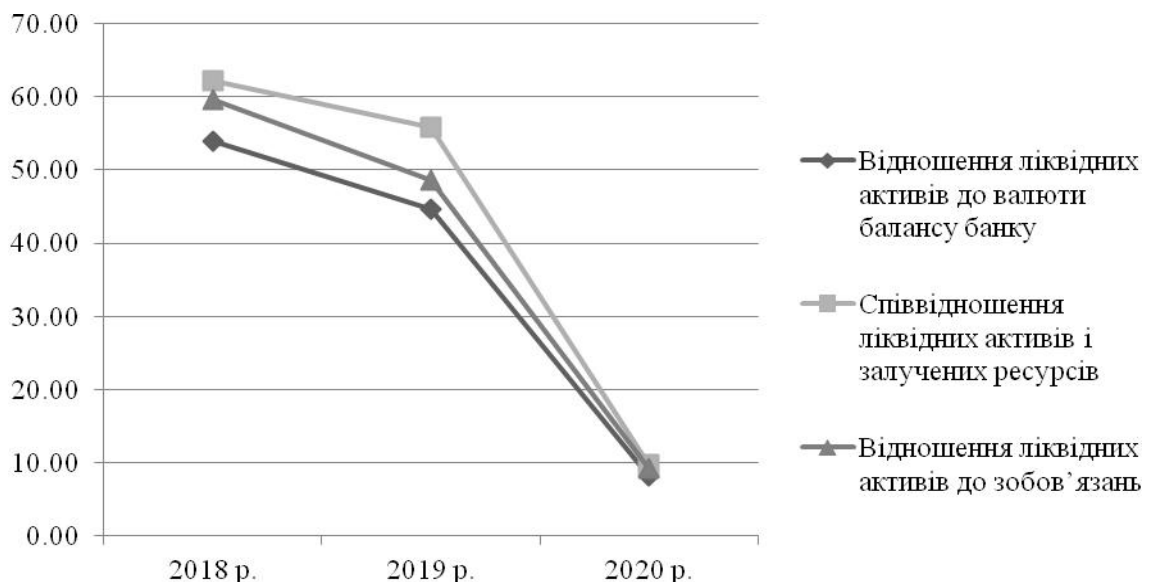

Рисунок 2.7 – Зменшення основних показників ліквідності банку, %

У табл. 2.8 проаналізовані показники фондування АТ «А-БАНК», які дають змогу зробити висновки про якість джерел отримання фінансових коштів, а також забезпеченість активних операцій банку фінансовими ресурсами.

Джерелами фондування можуть бути кошти на депозитних, розрахункових і поточних рахунках клієнтів, запозичення на українських і міжнародних ринках капіталу, міжбанківські кредити, отримані банківською установою, та ін. [50].

Таблиця 2.8 – Аналіз показників фондування АТ «А-БАНК», %

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
Відношення поточних депозитів до загальної величини депозитів	11,10	13,70	20,40	6,70	9,30
Співвідношення депозитів фізичних осіб і зобов'язань	87,80	80,40	83,20	2,80	-4,60
Відношення кредитів, виданих банком, і залучених депозитів	49,10	67,00	88,30	21,30	39,20

З аналізу даних табл. 2.8 видно, що показник відношення поточних депозитів до загальної величини депозитів має тенденцію до зростання протягом усього періоду, що досліджувався, тому це вказує на зниження можливості банку управляти цими залученими коштами, адже клієнти мають змогу вилучити їх з банківської установи будь-коли.

Питома вага депозитів фізичних осіб у зобов'язаннях АТ «А-БАНК» є дуже високою, що вказує на залежність банку від довіри населення, втім це співвідношення дещо знизилося з 2018 р. до 2020 р.

Динаміку основних показників фондування банку репрезентує діаграма (рис. 2.8).

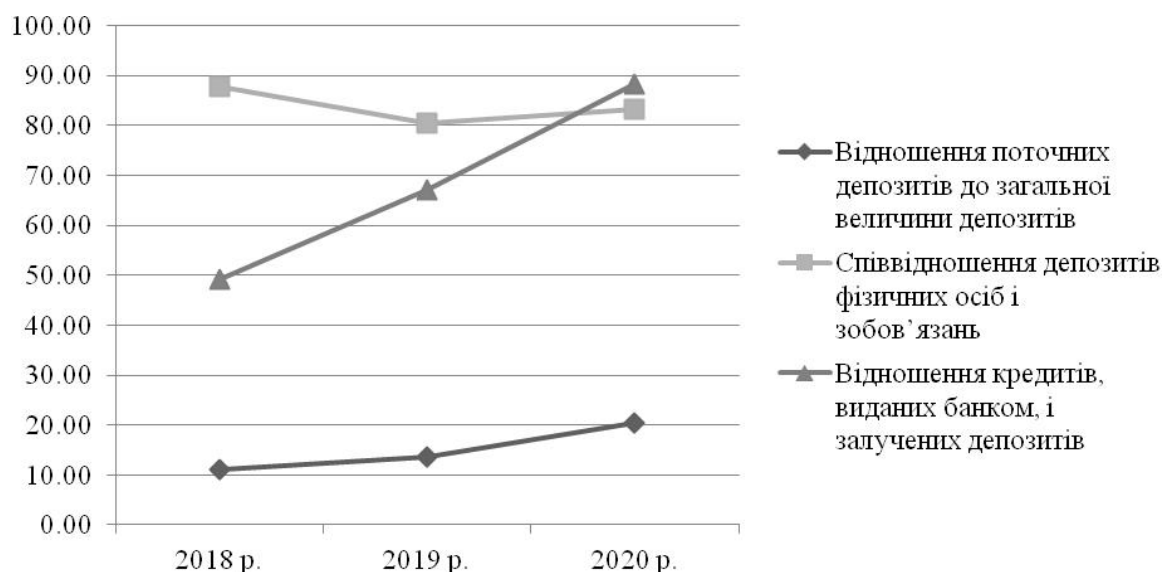

Рисунок 2.8 – Динаміка показників фондування банку, %

Позитивно можна оцінити зростання показника співвідношення кредитів і депозитів, адже кредити банку в 2020 р. на 88,30% забезпечені коштами з депозитних джерел.

Таблиця 2.9 – Аналіз процентних доходів і витрат, чистої процентної маржі та чистого спреда АТ «А-БАНК»

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
Процентні доходи, тис. грн					
Кредити та заборгованість клієнтів	426048	439828	845001	405173	418953
Боргові цінні папери в портфелі банку на погашення	0	0	8082	8082	8082
Кошти в інших банках	6	7807	19038	11231	19032
Кореспондентські рахунки в інших банках	72022	153960	129099	-24861	57077
Інші процентні доходи	4	7	7	0	3
Всього процентних доходів	498325	601602	1001227	399625	502902
Процентні витрати, тис. грн					
Строкові кошти юридичних осіб	-15364	-19899	-21756	-1857	-6392
Боргові цінні папери, що емітовані банком	0	-12	-1069	-1057	-1069
Строкові кошти фізичних осіб	-205797	-328417	-473011	-144594	-267214
Поточні рахунки	-5838	-13149	-22696	-9547	-16858
Кореспондентські рахунки	-14	-20	0	20	14
Всього процентних витрат	-227013	-361497	-518532	-157035	-291519
Чистий процентний дохід, тис. грн					
Чистий процентний дохід	271312	240105	482695	242590	211383
Чиста процентна маржа та чистий спред, %					
Чиста процентна маржа	25,20	17,60	21,50	3,90	-3,70
Чистий спред	14,74	8,94	17,26	8,32	2,52

Проводячи горизонтальний аналіз даних табл. 2.9 можна перекоонатися, що всі складові процентних доходів банку з 2018 р. по 2020 р. зросли, щодо процентних витрат, то в 2020 р. банк не сплачував за кореспондентські рахунки. В результаті чистий процентний дохід АТ «А-БАНК» збільшився за період аналізу на 211383 тис. грн.

Чиста процентна маржа банку, маючи досить високе значення, дещо зменшилася – на 3,70 в.п., натомість чистий спред банку зріс на 2,52 в.п., останнє безперечно є позитивною тенденцією, що сприяє покращенню фінансового стану банку. Наочно зазначені зміни в динаміці демонструє рис. 2.9.

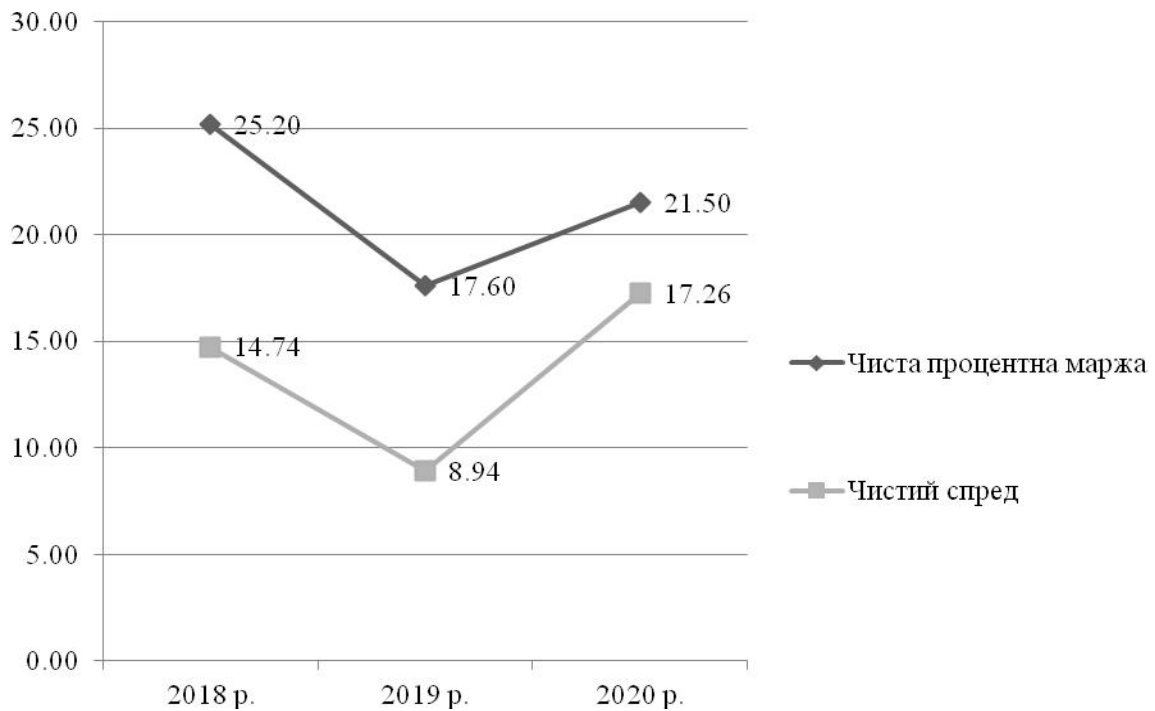

Рисунок 2.9 – Динаміка чистої процентної маржі, чистого спреда АТ «А-БАНК»

У наступній табл. 2.10 наведено дані щодо змін комісійних доходів і витрат банку за період з 2018 р. по 2020 р.

Комісійні доходи і витрати банківської установи – це операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов’язання чи є фіксованою для банку.

Величина цих доходів і витрат як правило менша за процентні доходи та витрати, проте для забезпечення належної ефективності надання банківських послуг банку не варто залишати поза увагою їх зміни [51].

Таблиця 2.10 – Аналіз комісійних доходів і витрат АТ «А-БАНК»,

тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
За розрахунково-касові операції	104100	179537	282600	103063	178500
Інші комісійні доходи	3448	1883	3193	1310	-255
Гарантії надані	63	52	7	-45	-56
Всього комісійних доходів	107611	181472	285801	104329	178190
За розрахунково-касові операції	-6592	-6350	-9349	-2999	-2757
Інші комісійні витрати	-648	-34	-3	31	645
Всього комісійних витрат	-7240	-6384	-9351	-2967	-2111
Чистий комісійний дохід	100371	175088	276449	101361	176078

Оскільки загальна величина комісійних доходів банку зросла більше ніж у 2,5 рази, а комісійні витрати збільшилися лише на 29,16%, це спричинило зростання чистого комісійного доходу банківської установи на 176078 тис. грн або 175,43%. Зміни окремих складових комісійних доходів і витрат АТ «А-БАНК» відображає діаграма рис. 2.10.

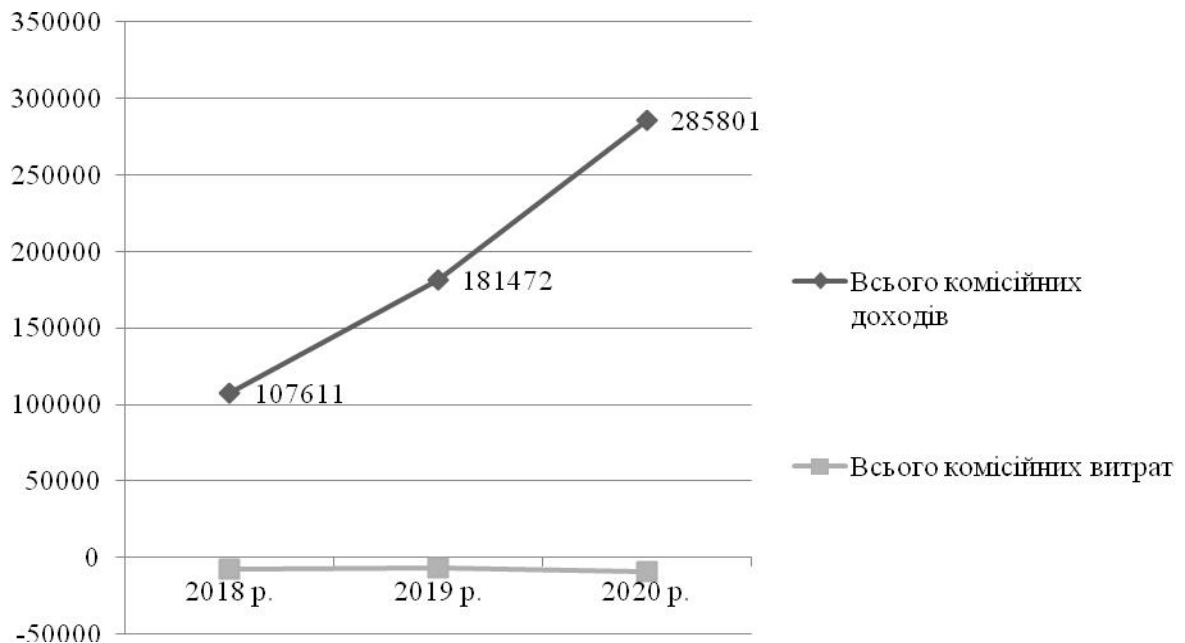

Рисунок 2.10 – Динаміка комісійних доходів і витрат АТ «А-БАНК»,

тис. грн

Рис. 2.10 біль наочно демонструє, що в складі комісійних доходів найбільшу й основну частку займають саме доходи за розрахунково-касовими операціями, а самі доходи значно перевищують комісійні витрати банку.

Таблиця 2.11 – Аналіз інших операційних доходів, адміністративних та інших операційних витрат АТ «А-БАНК», тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
1	2	3	4	5	6
Дивіденди	25	72	91	19	66
Дохід від суборенди	646	943	894	-49	248
Дохід від вибуття основних засобів та нематеріальних активів	346	81	133	52	-213
Надлишки каси	93	71	221	150	128
Дохід від надання авто в фінансовий лізинг	6767	11820	1319	-10501	-5448
Повернення судових витрат	155	306	711	405	556
Дохід від страхових компаній	1258	1247	6283	5036	5025
Дохід від реалізації застави	0	139	1572	1433	1572
Інші доходи	65	0	38	38	-27
Всього операційних доходів	9355	14679	11262	-3417	1907
Витрати на утримання персоналу	-116884	-112584	-145755	-33171	-28871
Амортизація основних засобів	-11496	-11687	-9620	2067	1876
Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів, телекомунікаційні та інші експлуатаційні послуги	-13505	-15669	-24476	-8807	-10971
Витрати на оперативний лізинг (оренду)	-34702	-29734	-33952	-4218	750
Інші витрати, пов'язані з основними засобами	-104	-46	-46	0	58
Професійні послуги	-1477	-3467	-3043	424	-1566
Витрати на маркетинг та рекламу	-50	-23	-432	-409	-382
Витрати із страхування	-2734	-2937	-2272	665	462
Сплата інших податків та зборів платежів, крім податку на прибуток	-20919	-32417	-39960	-7543	-19041
Збір у Фонд гарантування вкладів фізичних осіб	-14971	-26791	-26653	138	-11682

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5	6
Судовий збір	-2460	-5575	-12831	-7256	-10371
Інші податки	-3488	-51	-476	-425	3012
Бланки пластикових карток	-2300	-2300	-2300	0	0
Інші	-17831	-10758	-26747	-15989	-8916
Усього адміністративних та інших операційних витрат	-222003	-221622	-288603	-66981	-66600

Динаміка інших операційних доходів, адміністративних та інших операційних витрат наведена на рис. 2.11.

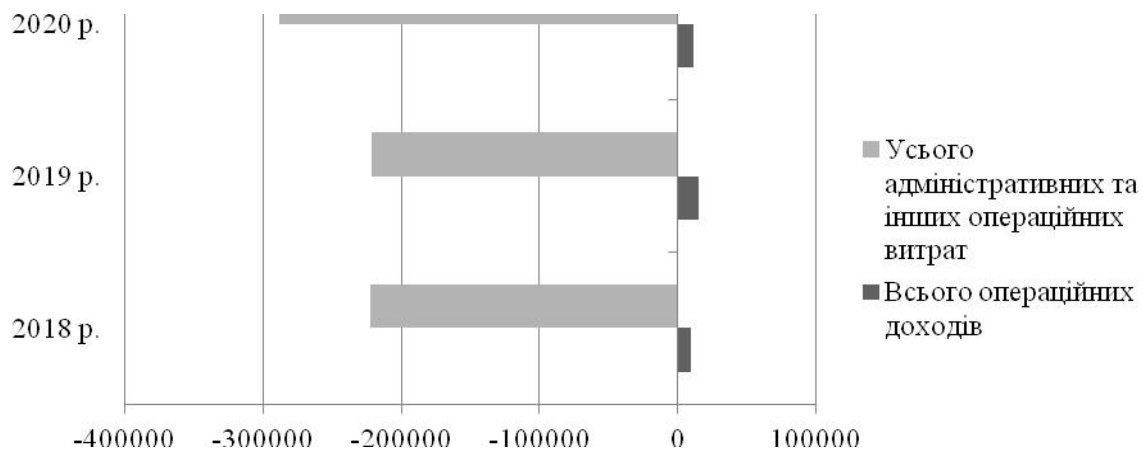

Рисунок 2.11 – Динаміка інших операційних доходів, адміністративних та інших операційних витрат АТ «А-БАНК», тис. грн

З аналізу даних табл. 2.11 і рис. 2.11 видно, що адміністративні та інші операційні витрати банку значно переважають його інші операційні доходи, до того ж, ці витрати зростають більш суттєво ніж аналогічні доходи банківської установи. Проте ця ситуація не є загрозовою для АТ «А-БАНК», оскільки зазначені витрати покриваються за рахунок позитивних значень чистих процентного та комісійного доходу банківської установи протягом усього періоду дослідження.

В результаті банк забезпечує свою прибуткову роботу, про що свідчать

дані наступної табл. 2.12 щодо динаміки чистого прибутку та показників рентабельності. Для розрахунків були використані дані звітів банку про прибутки і збитки та інший сукупний дохід.

Таблиця 2.12 – Аналіз прибутковості АТ «А-БАНК» у динаміці за 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р.	
				від 2019 р.	від 2018 р.
Абсолютні показники, тис грн					
Чистий прибуток	10619	51459	116101	64642	105482
Сукупний дохід	10619	63245	116101	52856	105482
Відносні показники, %					
Рентабельність активів	0,49	1,54	3,56	2,02	3,07
Рентабельність власного капіталу	5,08	18,91	29,90	10,99	24,82
Рентабельність банківської діяльності	2,33	8,73	14,22	5,49	11,89

У 2018 р. і 2020 р. значення чистого прибутку та сукупного доходу банку збігалися, проте в 2019 р. банк мав інший сукупний дохід. Абсолютні показники прибутковості мають стійку тенденцію до зростання (рис. 2.12).

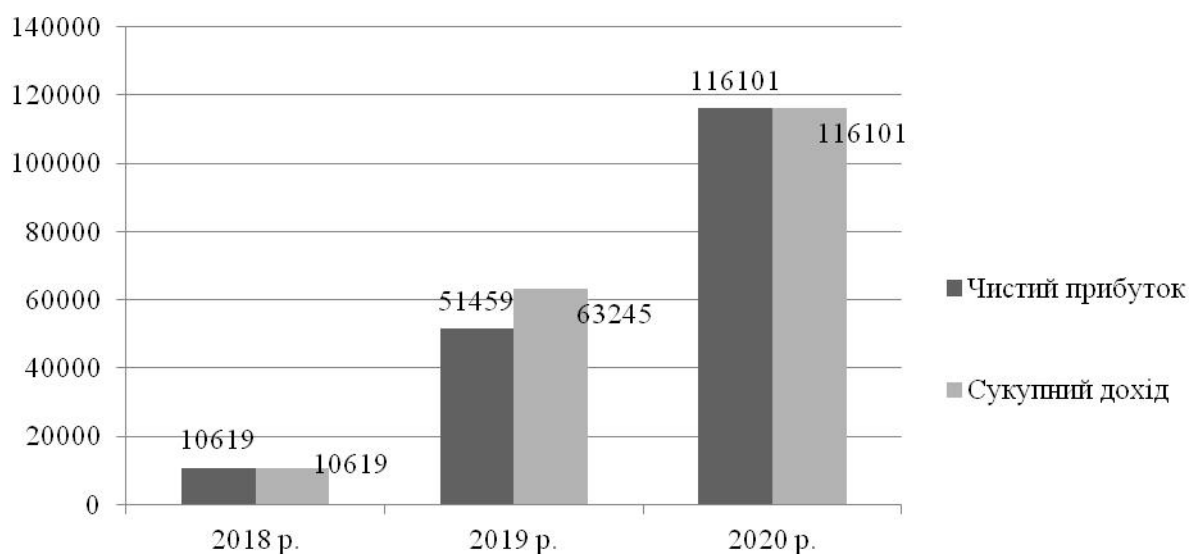

Рисунок 2.12 – Зростання чистого прибутку та сукупного доходу банку, тис. грн

Усі показники рентабельності також зростали, що свідчить про належний фінансовий стан банку (рис. 2.13).

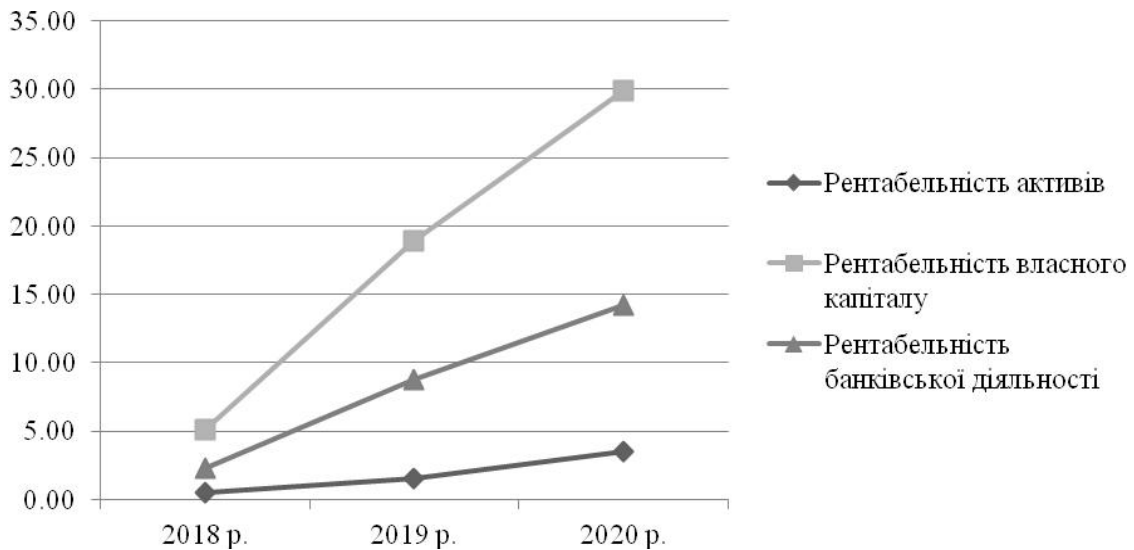

Рисунок 2.13 – Динаміка основних показників рентабельності АТ «А-БАНК», %

Отже, за більшістю з проаналізованих фінансових показників банківська установа показала позитивну тенденцію їх зміни, що дає підстави для висновку про належний фінансово-економічний стан АТ «А-БАНК». Однак для узагальненої оцінки необхідно провести ретельний аналіз достатності банківського капіталу.

2.3 Аналіз дієвості системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК»

Донедавна в науковій літературі проблемні питання управління процентним ризиком у банківській діяльності були досліджені недостатньо. Хоча й зараз низка практичних проблем оцінювання та мінімізації негативного впливу процентного ризику на фінансові результати діяльності банку ще потребують більш ретельного вивчення з урахуванням коронакризи,

а також цифрових трансформацій банківської системи України. Це переконливо свідчить про актуальність означеного напрямку дослідження.

Так, управління процентним ризиком банку сьогодні є важливим напрямом банківського ризик-менеджменту, оскільки цей процес пов'язаний не лише з мінливістю процентних ставок, але й зі змінами в структурі балансу банку, в обсягах операцій і фінансових результатах його діяльності.

На переконання О. В. Пернарівського й О. О. Пернарівської для формування ефективної системи управління процентним ризиком банку, що передбачає зокрема його вимірювання, необхідно застосовувати комплексний підхід із урахуванням багатьох чинників [52].

У своїй статті Н. І. Волкова й А. С. Мухіна обґрунтували низку пропозицій щодо методів оцінювання та механізмів нейтралізації процентного ризику в банківській діяльності [53].

Заслуговують на увагу розробки з удосконалення прийомів аналізу процентного ризику банківської книги, що оприлюднюються українськими вченими, серед яких наприклад Ю. Р. Примаєк [54].

А дослідники Т. В. Блудова, О. Л. Шапошник і Н. П. Щекань застосували сучасний інструментарій моделювання, щоб прогнозувати процентний ризик у банківській діяльності [55].

Відповідно до чинного банківського законодавства банки мають здійснювати комплексну оцінку щонайменше таких суттєвих видів ризиків:

- 1) кредитного ризику;
- 2) ризику ліквідності;
- 3) процентного ризику банківської книги;
- 4) ринкового ризику;
- 5) операційного ризику;
- 6) комплаєнс-ризиків;
- 7) інших суттєвих видів ризиків, на які банк наражається під час своєї діяльності.

Варто зазначити, що в Положенні про організацію системи управління

ризиками в банках України та банківських групах процентний ризик банківської книги визначено як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок впливу несприятливих змін процентних ставок на банківську книгу. Процентний ризик банківської книги впливає на економічну вартість капіталу банку та чистий процентний дохід банку.

Банк установлює ліміти (обмеження) для суттєвих ризиків, що піддаються кількісному вимірюванню, у межах затвердженого ризик-апетиту зокрема щодо процентного ризику. Також банк забезпечує здійснення стрес-тестування процентного ризику банківської книги [56].

Щодо процентного ризику банківської книги банки повинні використовувати розроблені: політику управління процентним ризиком банківської книги; методики, методи, обов'язкові інструменти; процеси, інформаційні системи та звітування про процентний ризик.

Банк здійснює GAP-аналіз процентного ризику банківської книги за рекомендованими часовими інтервалами, а також створює ефективну систему управління процентним ризиком банківської книги, що має повністю інтегруватися в загальну систему управління ризиками банку [57].

Важливе значення в убезпеченні клієнтів банку та власників банківського бізнесу, а також контрагентів має належне оцінювання процентного ризику в банківській діяльності, що має проводитися систематично з використанням сучасного аналітичного інструментарію.

У сучасних умовах банк вимірює процентний ризик банківської книги як величину зміни економічної вартості капіталу банку (далі – метод EVE) та чистого процентного доходу банку (далі – метод NII) на підставі повного та економічно обґрунтованого переліку змін процентних ставок та стрес-сценаріїв.

Метод EVE відображає можливу зміну чистої теперішньої вартості активів, зобов'язань та позабалансових позицій банківської книги в результаті реалізації певних сценаріїв зміни процентних ставок на ринку.

Метод NII відображає можливу зміну чистого процентного доходу банку протягом визначеного періоду часу, що призведе до відповідної зміни регулятивного капіталу банку.

Горизонт оцінки процентного ризику банківської книги за методом EVE відображає зміну вартості активів, зобов'язань та позабалансових позицій до кінцевого терміну їх утримування без припущення щодо заміни інструменту в разі його закінчення [58].

Горизонт оцінки процентного ризику банківської книги за методом NII обмежується короткостроковим періодом (до одного року) з урахуванням припущень щодо заміни інструменту або його продовження на такий же термін, але за новою процентною ставкою, не покриваючи вплив зміни процентної ставки в часовому інтервалі, що залишається поза рамками горизонту оцінки.

Банк вимірює процентний ризик банківської книги на підставі, щонайменше, чотирьох сценаріїв зміни процентної ставки:

- 1) однакові темпи зростання ставок за всіма строками (parallel shock up);
- 2) однакові темпи падіння ставок за всіма строками (parallel shock down);
- 3) зростання ставок лише за строками до шести місяців уключно (short rates shock up);
- 4) падіння ставок за строками лише до шести місяців уключно (short rates shock down).

Банк має право додатково використовувати такі сценарії зміни процентних ставок:

- 1) зростання ставок за строками до шести місяців уключно в разі одночасного падіння ставок в інших строках (flattener shock);
- 2) падіння ставок за строками до шести місяців уключно в разі одночасного зростання ставок в інших строках (steepener shock).

Банк самостійно встановлює величину зміни процентних ставок для кожного із сценаріїв на підставі як власного досвіду, так і статистики зміни

процентних ставок на українському та світовому ринках (для тих випадків, де це є релевантним). Водночас мінімальна величина зміни процентних ставок банку не може бути меншою ніж:

1) для валют 2 та 3 групи Класифікатора – 500 базисних пунктів для сценарію зміни ставок для строків до шести місяців та 400 базисних пунктів – для сценарію зміни ставок для всіх строків;

2) для гривні та валют 1 групи Класифікатора – 200 базисних пунктів для сценарію зміни ставок для строків до шести місяців та для сценарію зміни ставок для всіх строків.

Банк здійснює оцінку процентного ризику банківської книги як за всіма валютами загалом, так і в розрізі значимих валют. Банк має право здійснювати оцінку процентного ризику банківської книги за валютами 1 групи Класифікатора в цілому, якщо визначена банком величина зміни процентних ставок за цими валютами є однаковою.

Перелік сценаріїв, що використовується банком для оцінки процентного ризику банківської книги, та величина зміни процентних ставок для кожного із сценаріїв затверджуються правлінням банку або комітетом з управління активами і пасивами та переглядаються ними в разі змін процентних ставок на ринку, але не рідше одного разу на рік.

Банк використовує зрозумілі, повні, обґрунтовані та задокументовані припущення під час оцінки процентного ризику банківської книги, які мають бути протестовані та відповідати бізнес-плану банку [59].

Банк визначає припущення щодо поведінки інструментів із убудованими опціонами (поведінковою опціонністю), які можуть ураховувати для:

1) кредитів із фіксованою процентною ставкою та можливістю дострокового погашення (обсяг дострокового погашення);

2) безвідкличних зобов'язань із кредитування з фіксованою процентною ставкою (можливий обсяг кредитування за такими зобов'язаннями);

3) строкових депозитів із можливістю дострокового відкликання (можливий обсяг дострокового відкликання).

Банк визначає припущення щодо оцінки рахунків клієнтів, що не мають визначеної дати зміни процентної ставки (залишків на поточних та карткових рахунках клієнтів), які можуть ураховувати:

1) обсяг стабільних залишків, що є нечутливими до зміни процентних ставок;

2) строк знаходження таких коштів на балансі банку.

Банк використовує власний досвід для визначення цих припущень із урахуванням історичної динаміки (як власної, так і банківської системи в цілому) в умовах різного макроекономічного середовища (зростання/падіння економіки).

Таблиця 2.13 – Динаміка показників процентного ризику АТ «А-БАНК»

Показники процентного ризику	Середня ефективна процентна ставка за 2020 рік, %			Середня ефективна процентна ставка за 2019 рік, %		
	Гривні	Долар США	Інші валюти	Гривні	Долар США	Інші валюти
Процентні активи						
Рахунки «ностро» в банках		0,1			0,4	0,3
Депозитні сертифікати НБУ	5,8			16,9		
Кредити іншим банкам				18,9	1,5	
Кредити клієнтам	55,3	7,7	9,4	47,9	9,0	8,2
Процентні зобов'язання						
Депозити та залишки коштів інших банків						
Рахунки типу «Лоро» Поточні рахунки та депозити клієнтів Поточні рахунки / рахунки до запитання	1,9			3,4		
Строкові депозити	14,1	1,9	1,6	16,9	2,8	2,4

У табл. 2.13 проаналізовані показники процентного ризику АТ «А-

БАНК» у динаміці за 2019-2020 роки [60].

Банк установлює зазначені припущення в розрізі значимих валют, типів клієнтів та/або продуктів банку.

Банк для оцінки процентного ризику банківської книги використовує такі інструменти:

1) GAP-аналіз або метод зміни чистого процентного доходу – для оцінки зміни чистого процентного доходу банку;

2) метод модифікованої дюрації або метод зміни економічної вартості капіталу – для оцінки зміни економічної вартості капіталу банку [56].

Банк має право використовувати метод зміни чистого процентного доходу замість GAP-аналізу та/або метод зміни економічної вартості капіталу замість методу модифікованої дюрації для більш точного вимірювання процентного ризику банківської книги, якщо використання цих інструментів можливе в його інформаційній системі щодо управління ризиками.

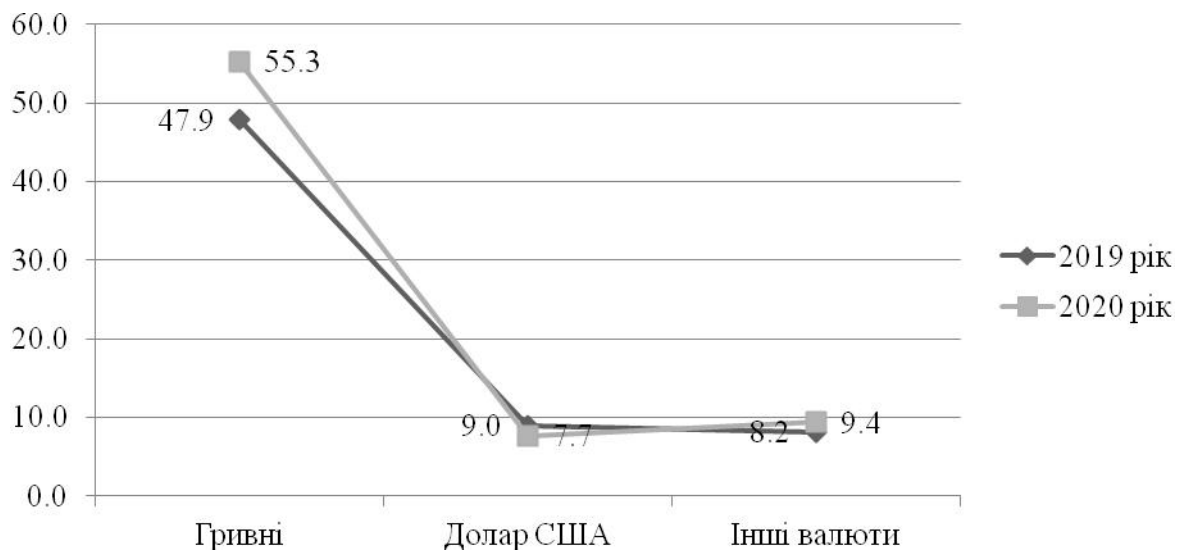

Рисунок 2.14 – Зміни процентних ставок за кредитами клієнтам АТ «А-БАНК», відсотки

З аналізу рис. 2.14 видно, що процентні ставки за кредитами для клієнтів АТ «А-БАНК» знизилися в 2020 році лише в доларах США. Натомість, рис. 2.15 свідчить про зниження процентних ставок за строковими

депозитами банку в усіх валютах.

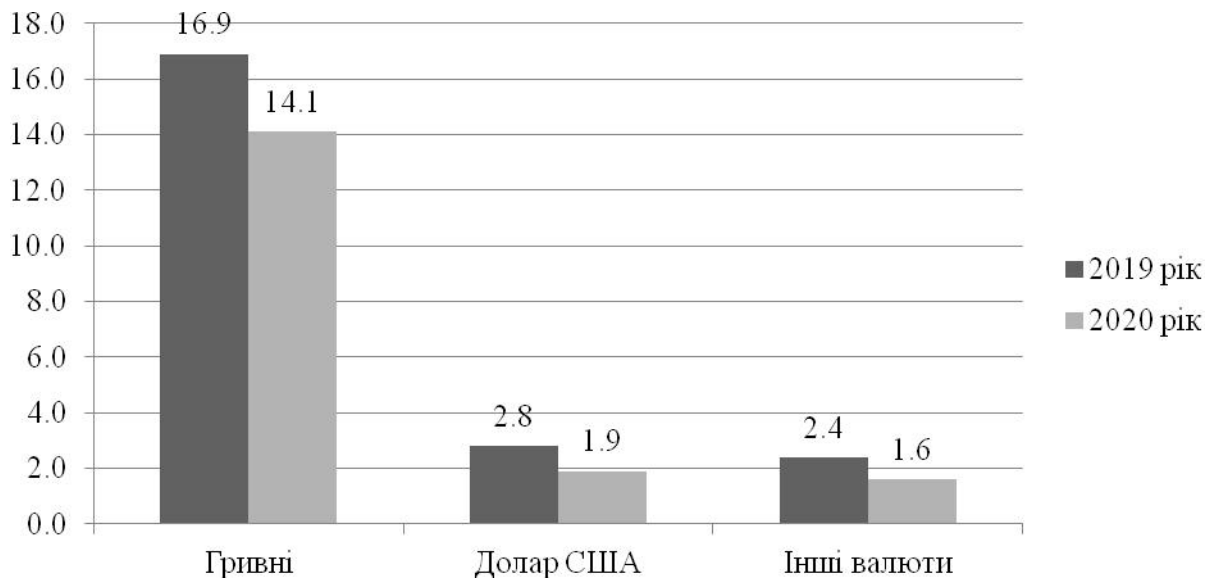

Рисунок 2.15 – Зміни процентних ставок за строковими депозитами клієнтів АТ «А-БАНК», відсотки

Результатом використання методу зміни чистого процентного доходу є кількісна оцінка можливої зміни чистого процентного доходу банку протягом наступних 12 місяців у результаті зміни процентних ставок відповідно до обраного сценарію з урахуванням індивідуальних характеристик чутливих до процентного ризику банківської книги активів, зобов'язань та позабалансових позицій.

Результатом використання методу зміни економічної вартості капіталу є кількісна оцінка можливої зміни теперішньої вартості всіх чутливих до процентного ризику банківської книги активів, зобов'язань та позабалансових позицій (теперішня вартість активів ураховується зі знаком «+», пасивів – зі знаком «-») у результаті зміни процентних ставок відповідно до обраного сценарію з урахуванням індивідуальних характеристик цих активів, зобов'язань та позабалансових позицій.

В Україні банки мають право використовувати й інші інструменти оцінки процентного ризику банківської книги додатково до встановлених

цим Положенням, що наведені в документі ЕВА «Guidelines on the management of interest rate risk arising from non-trading activities».

Слід зазначити, що процентний ризик банківської книги включає такі ризики:

– ризик розривів, який виникає через різницю в строках погашення (для інструментів з фіксованою процентною ставкою) або зміни величини індексу процентної ставки (для інструментів із плаваючою процентною ставкою) активів, зобов'язань та позабалансових позицій в банківській книзі. Банк здійснює розрахунок ризику розривів з урахуванням того, чи відбуваються зміни процентних ставок послідовно за всією кривою дохідності (паралельний ризик), чи диференційовано за періодами зі зміною в нахилі та формі кривої дохідності (непаралельний ризик);

– базисний ризик, який виникає через те, що немає достатнього тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, всі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими;

– ризик опціонності, який виникає через проведення банком операцій з опціонами (автоматичний ризик опціонності) або наявності вбудованих опціонів у стандартних продуктах банку (поведінковий ризик опціонності).

Банк визначає такі кількісні показники ризик-апетиту до процентного ризику банківської книги [61]:

1) максимальне падіння чистого процентного доходу банку протягом наступних 12 місяців, що визначається як найгірше зниження значення цього показника, визначене із застосуванням усіх сценаріїв зміни процентних ставок, що використовуються банком;

2) максимальне падіння економічної вартості капіталу банку, що визначається як найгірше зниження значення цього показника, визначене із застосуванням усіх сценаріїв зміни процентних ставок, що використовуються банком [62].

Процес кількісного оцінювання процентного ризику є складним, він не може бути зведений до однієї методики, тому з урахуванням переваг та

недоліків окремих методів аналізу й оцінювання процентного ризику банківської книги слід звернути увагу на доцільність вивчення передового зарубіжного досвіду комплексного вимірювання процентного ризику та його впливу на фінансовий стан банку.

Отже, процентний ризик банківської книги вимагає ретельного аналізу, лімітування та стрес-тестування як з боку фінансового менеджменту банку, так і з боку регулятора в особі Національного банку України, щоб мінімізувати його можливі негативні впливи на фінансову стійкість банків і стабільність банківської системи України [63].

Банк не рідше одного разу на квартал здійснює стрес-тестування процентного ризику банківської книги для стрес-сценаріїв, що можуть реалізуватися як для банку, так і для ринку в цілому з метою виявлення причин виникнення можливих проблем унаслідок зростання процентного ризику банківської книги та оцінки співставності результатів здійснення стрес-тестування встановленому банком рівню ризик-апетиту до процентного ризику банківської книги.

Результатом здійснення стрес-тестування процентного ризику банківської книги має бути величина максимального падіння чистого процентного доходу банку та величина максимального падіння економічної вартості капіталу банку в разі реалізації стрес-сценаріїв.

Банк використовує стрес-сценарії, які обов'язково містять:

- 1) припущення щодо шокової величини зміни процентних ставок у кризових умовах за кожним із чотирьох сценаріїв;
- 2) припущення щодо зміни поведінки інструментів із убудованими опціонами (поведінковою опціонністю);
- 3) припущення щодо зміни поведінки рахунків клієнтів, що не мають визначеної дати зміни процентної ставки (залишків на поточних та карткових рахунках клієнтів);
- 4) специфічні припущення, що пов'язані з реалізацією бізнес-моделі банку.

Головний ризик-менеджер подає звіти щодо оцінки процентного ризику банківської книги раді банку, комітету з управління ризиками не рідше одного разу на квартал, правлінню банку та комітету з управління активами і пасивами – не рідше одного разу на місяць.

Головний ризик-менеджер/підрозділ з управління ризиками в разі значного підвищення процентного ризику банківської книги (наближення фактичних показників процентного ризику банківської книги до встановлених значень лімітів або порушення/потенційного порушення лімітів) не пізніше наступного робочого дня інформує про це раду банку, комітет з управління ризиками, правління банку та комітет з управління активами і пасивами.

Банк розробляє управлінську звітність щодо процентного ризику банківської книги, яка повинна обов'язково включати звіти щодо:

1) величини процентного ризику банківської книги в розрізі можливого падіння чистого процентного доходу та економічної вартості капіталу банку з описовою частиною, що визначає активи, зобов'язання, позабалансові позиції, грошові потоки та продукти, що є основними з точки зору процентного ризику банківської книги;

2) порушень банком установлених лімітів процентного ризику банківської книги та авторизованого перевищення лімітів;

3) результатів здійснення стрес-тестування процентного ризику банківської книги.

Національним банком України напрацьовані алгоритми та методичні підходи до оцінювання різних фінансових ризиків у діяльності банків, зокрема це стосується також і процентного ризику банку.

На рис. 2.16 наведено запропоновану регулятором базову схему оцінки процентного ризику.

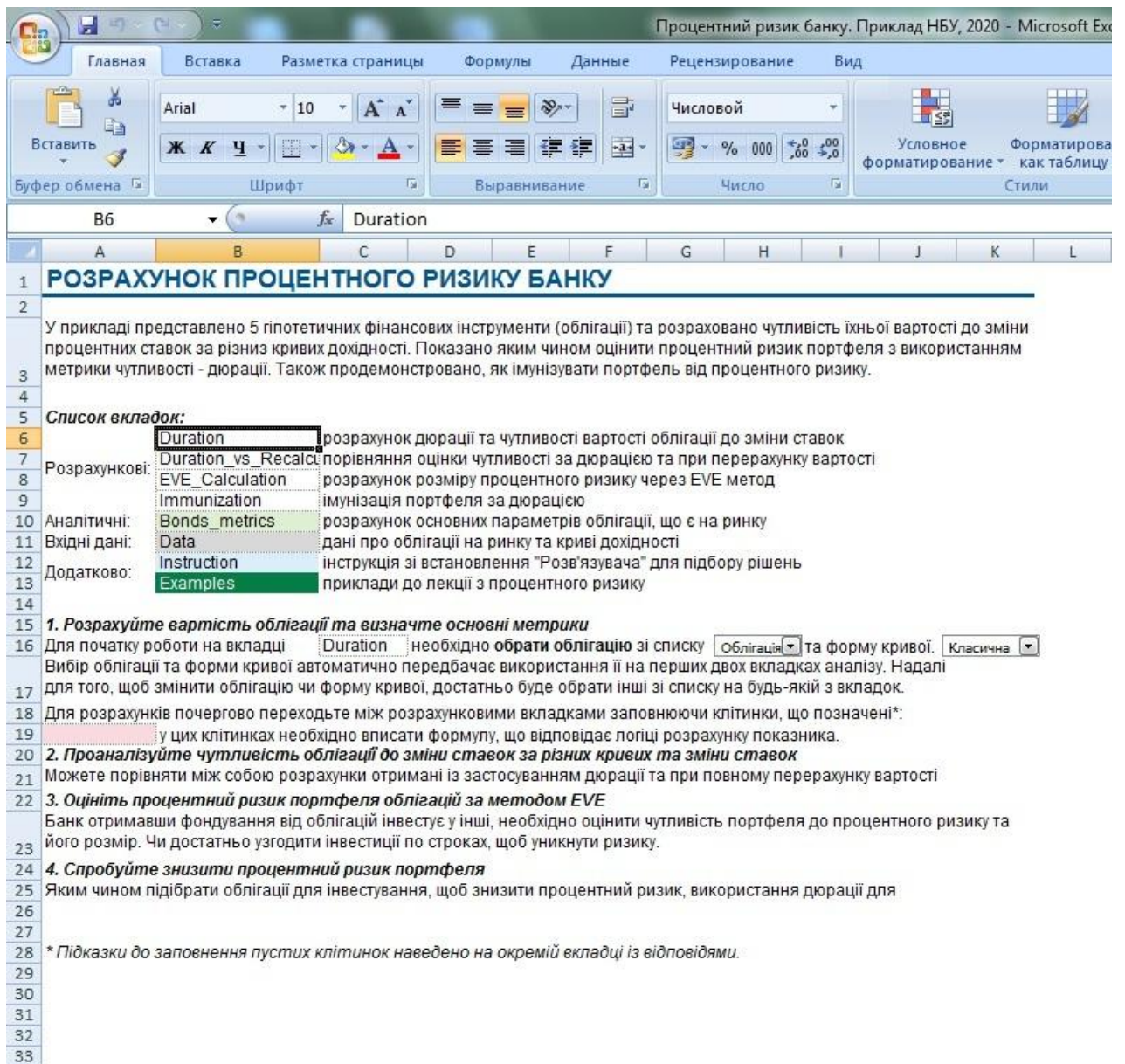

Рисунок 2.16 – Використання МО Excel для оцінювання процентного ризику в банківській діяльності

Звісно, під час оцінки треба використовувати об'єктивні дані фінансової звітності та враховувати, що активи та зобов'язання банку (як балансові, так і позабалансові) у банківській книзі, за якими банк отримує процентні доходи або несе процентні витрати, або справедлива вартість яких залежить від рівня ринкових процентних ставок (у т.ч. процентні деривативи).

Далі на рис. 2.17 наведено приклад розрахунку дюрації в процесі визначення процентного ризику в банківській діяльності. Розвиваючи методичні підходи доцільно використовувати й більш сучасні інструменти

цифрової трансформації.

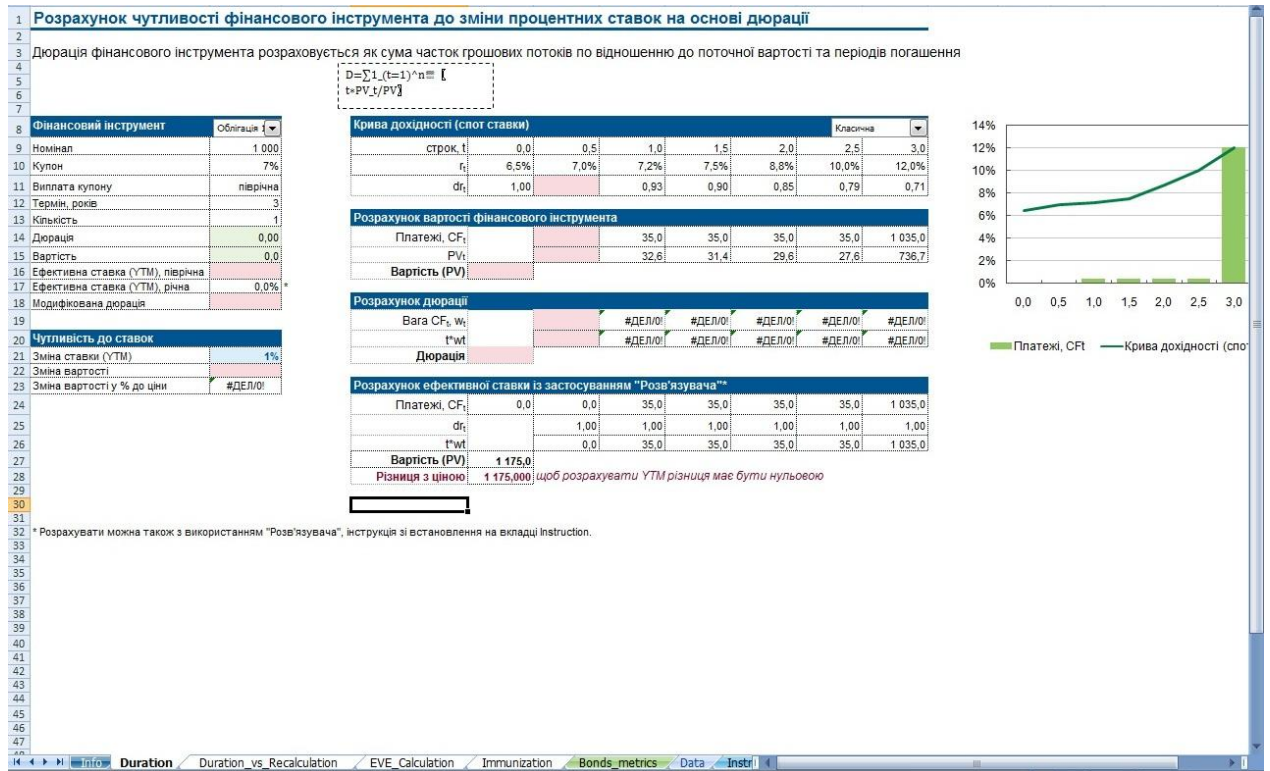

Рисунок 2.17 – Приклад розрахунку дюрації при обчисленні процентного ризику в банківській діяльності

Сучасний банк повинен мати чітко сформульовані методики та процедури з обмеження процентних ризиків і контролю над ними. Система вимірювання процентних ризиків, яка використовується банком, має враховувати всі джерела процентних ризиків і давати змогу оцінювати вплив змін процентних ставок не лише на доходи, але й на економічну вартість банку.

Висновки до розділу 2

АТ «А-БАНК» не використовує міжбанківських кредитів, оскільки кошти банків у розмірі 3 тис. грн були в складі зобов'язань лише в 2018 р., до того ж, ця величина є надто малою часткою від сукупних зобов'язань банку. Натомість, якщо в 2018 р. банк не мав боргових зобов'язань за емітованими

ним цінними паперами та зобов'язань щодо поточного податку на прибуток, то в 2019-2020 рр. ці складові мали місце з тенденцією до їх збільшення. Решта зобов'язань банку також в основному зросли за проаналізований період, а найбільше – на 226,87% збільшилися інші фінансові зобов'язання банку. Загальний розмір зобов'язань банку зріс на 894331 тис. грн або 45,30%, тобто меншими темпами ніж власний капітал, що свідчить про підвищення його капіталізації та зміцнення фінансової стійкості. Сукупні активи банку збільшилися на 1073676 тис. грн або 49,18%.

Чиста процентна маржа банку, маючи досить високе значення, дещо зменшилася – на 3,70 в.п., натомість чистий спред банку зріс на 2,52 в.п., останнє безперечно є позитивною тенденцією, що сприяє покращенню фінансового стану банку. В 2018 р. і 2020 р. значення чистого прибутку та сукупного доходу банку збігалися, проте в 2019 р. банк мав інший сукупний дохід. Абсолютні показники прибутковості мають стійку тенденцію до зростання. Всі показники рентабельності також зростали, що свідчить про належний фінансовий стан банку.

Отже, за більшістю з проаналізованих фінансових показників банківська установа показала позитивну тенденцію їх зміни, що дає підстави для висновку про належний фінансово-економічний стан АТ «А-БАНК». Однак для узагальненої оцінки необхідно провести ретельний аналіз достатності банківського капіталу.

За результатами проведеного аналізу можна констатувати певне підвищення рівня процентного ризику АТ «А-БАНК», що свідчить про необхідність удосконалення системи управління процентним ризиком банку.

3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ АТ «А-БАНК»

3.1 Розвиток інструментів управління процентним ризиком АТ «А-БАНК»

Важливою складовою банківського ризик-менеджменту є система управління процентним ризиком банку, що є механізмом досягнення цілей управління процентним ризиком, включаючи принципи, інструменти та методи регулювання, що використовуються під час управління ризиками зміни процентних ставок. Управління процентним ризиком банку передбачає обґрунтування та реалізація управлінських рішень, що забезпечують утримання процентного ризику на рівні, встановленому суб'єктами управління (тобто керуючою підсистемою).

Метою управління процентними ризиками банку є підтримання ризику, що приймається банком, на визначеному рівні, із забезпеченням взаємозв'язку з мінімальним рівнем необхідної дохідності та рівнем його капіталу (процедури алокації капіталу). Враховуючи вищезазначене, можна сформулювати такі основні завдання управління процентним ризиком для досягнення його головної мети:

- забезпечення мінімізації рівня процентного ризику відносно передбачуваного рівня дохідності;
- забезпечення мінімізації рівня процентного ризику відносно рівня капіталу банку;
- забезпечення мінімізації втрат банку у разі реалізації процентного ризику [28].

Управління процентним ризиком АТ «А-БАНК» можна розподілити на два види: управління за відхиленнями та управління за критичними

параметрами.

При управлінні за відхиленнями необхідним є використання специфічних інструментів, якщо встановлено відхилення рівня процентного ризику банку від норм, нормативів, лімітів (рис. 3.1).

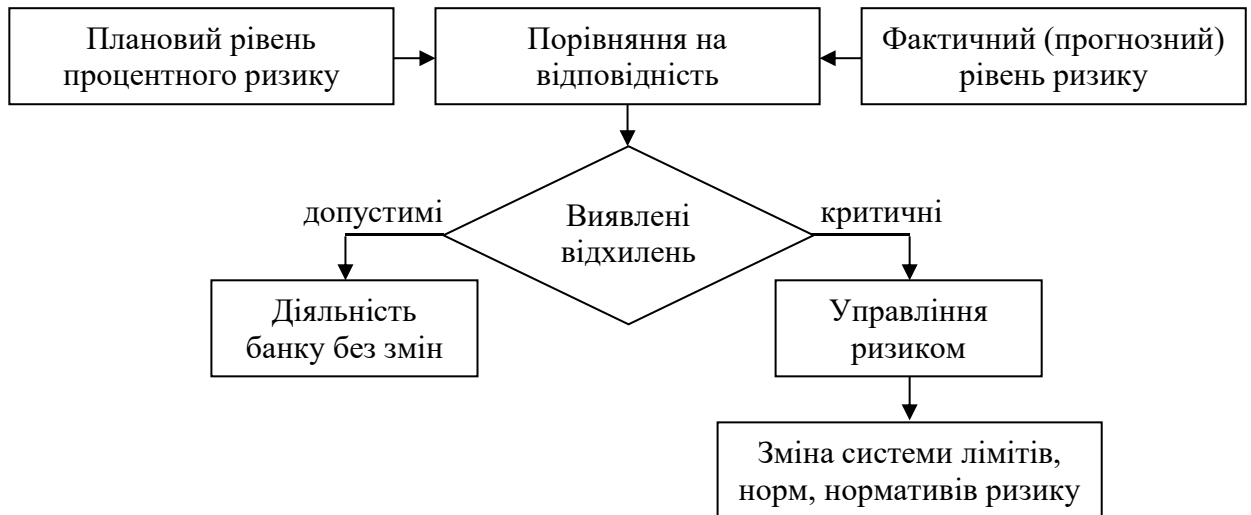

Рисунок 3.1 – Управління процентним ризиком за відхиленнями

Цей підхід передбачає такі альтернативні системи дій при управлінні процентним ризиком банку:

- діяльність банку без змін – така система дій передбачається в тих випадках, коли розмір відхилень фактичного рівня процентного ризику значно нижче передбаченого критерію критичного розміру відхилень;

- управління ризиком – така система дій передбачає процедуру пошуку та реалізації управлінських рішень, що забезпечують утримання процентного ризику на встановленому рівні, а також зміну контрольних параметрів, коли можливості мінімізації процентного ризику обмежені або взагалі відсутні, в першу чергу, внаслідок несприятливих змін у зовнішньому середовищі (в цьому випадку необхідним є перегляд лімітів, норм, нормативів процентного ризику банку, а в окремих критичних випадках – призупинення окремих операцій з надвисоким рівнем ризику).

При управлінні за критичними параметрами процес реагування

починається, коли досягається рівень певного параметра ризику, що визначений як критичний (рис. 3.2).

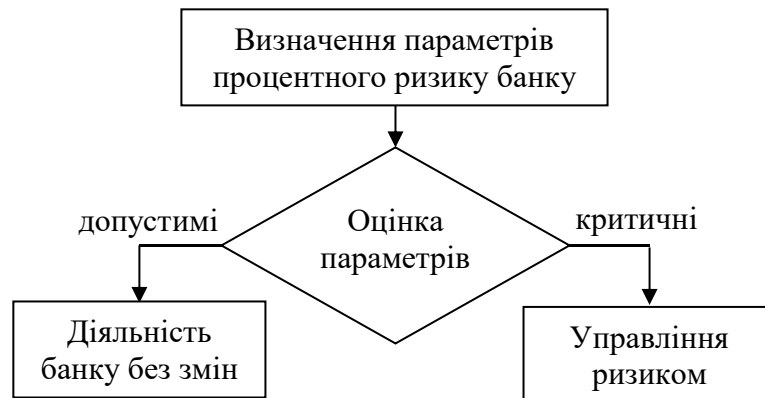

Рисунок 3.2 – Управління процентним ризиком банку за критичними параметрами

Логіка формування та реалізації системи управління процентним ризиком така сама, як і під час управління іншими видами банківських ризиків. Процес управління процентним ризиком передбачає вироблення та застосування відповідних заходів щодо його мінімізації, де виділяють такі етапи:

- вибір методів впливу на ризик відповідно до загальної стратегії управління ризиками в банку та його схильності до ризику;
- реалізація вибраних методів;
- оцінка результатів [64].

Вибір методів впливу на процентний ризик визначається загальною стратегією банку щодо ризиків, що, в свою чергу, залежить від сумарного розміру потенційних збитків, з одного боку, і фінансових можливостей банку, з іншого.

Як відомо, у зв'язку з цим теорія ризик-менеджменту виділяє такі принципові підходи до управління ризиками:

- активний (агресивний);
- поміркований;

– пасивний (консервативний).

По відношенню до процентного ризику активний або агресивний підходи передбачають, що структура активів та пасивів підбирається таким чином, щоб отримати максимальний результат при прийнятному рівні ризику з урахуванням прогнозного руху зміни та часової структури процентних ставок.

В свою чергу, поміркований підхід полягає в тому, що структура активів та пасивів банку відповідає середньогалузевій або середньо груповій; ймовірність результату – середня; ризик, на який наражається банк, – середній.

Консервативний підхід означає, що структура активів та пасивів добирається таким чином, щоб отримати плановий рівень прибутку при мінімально можливому при цьому рівні ризику. Вибір стратегії управління ризиками банку визначає як завдання, так і методи впливу на процентний ризик банку. Узагальнення класифікації методів управління процентним ризиком банку подано в табл. 3.1.

Вибір інструментарію управління процентним ризиком має базуватись на поєднанні таких ознак, як об'єкт ризику (окремий продукт / портфель) і період застосування інструмента (доподійні методи / післяподійні методи). Відповідно, система управління даним видом ризику може передбачати добір методів в розрізі таких двох груп:

– методи, спрямовані на причини виникнення процентних ризиків (методи доподійного регулювання): на рівні окремих фінансових інструментів – уникнення процентного ризику банком; на рівні управління портфелем активів та пасивів банку – встановлення лімітів процентного ризику та його диверсифікація;

– методи, спрямовані на наслідки (методи післяподійного регулювання): на рівні окремих фінансових інструментів – передача ризику; на рівні управління портфелем активів та пасивів банку – покриття витрат (самострахування) та диверсифікація [65].

Таблиця 3.1 – Методи управління процентним ризиком, які доцільно застосовувати АТ «А-БАНК»

Ознака класифікації	Методи управління процентним ризиком банку
За рівнем впливу на процентний ризик	Загальні методи управління процентним ризиком банку
	Спеціальні методи управління процентним ризиком
За вибором об'єктів застосування	Методи управління процентними ризиками окремих угод
	Методи управління процентним ризиком торгового портфеля банку
	Методи управління процентним ризиком діяльності банку в цілому
За напрямом впливу на процентний ризик банку	Метод уникнення
	Метод зниження
	Метод утримання (прийняття)
За періодом застосування	Доподійні методи управління ризиком, які плануються і здійснюються завчасно
	Післяподійні методи управління процентним ризиком, які застосовуються вже після його реалізації
За фактором впливу на баланс банку	Балансові
	Позабалансові
За ієрархією управлінського впливу	Методи управління стратегічними процентними позиціями банку
	Методи управління тактичними процентними позиціями банку
	Методи управління торговими процентними позиціями банку

Уникнення процентного ризику передбачає розробку таких заходів внутрішнього характеру, що приводять до повної відсутності процентного ризику банку, наприклад: відмова від придбання активів та пасивів, процентний ризик за якими занадто високий; відмова від купівлі цінних паперів з великою дюрацією; відмова від використання активів та пасивів з плаваючими процентними ставками тощо. Такий метод управління ризиком особливо ефективний, якщо існує значна ймовірність виникнення збитків (реалізації ризиків) і можливий розмір збитку критичний або катастрофічний. Запобігання ризиковим ситуаціям у цьому разі є найкращою і єдиною альтернативою [66].

Сутність методу прийняття ризику або утримування ризику полягає у прийнятті банком ризику у повному обсязі і покритті збитків за рахунок власних фінансових ресурсів банку. Використання методу виправдане в тих випадках, коли: частота збитків невисока; величина потенційних збитків

невелика (і тому їх можна покрити за рахунок поточних грошових надходжень). Цей метод управління процентним ризиком банки використовують досить часто, оскільки в багатьох випадках збитки настільки незначні, що банк може їх покрити самостійно.

Застосування методу зниження процентного ризику виправдане для АТ «А-БАНК» у таких випадках:

- великий розмір можливого збитку;
- ймовірність реалізації ризику, тобто ймовірність збитку, невелика (інакше доцільно використовувати метод відмови від ризику, застосування якого виправдане, якщо ймовірність реалізації ризику велика і розмір можливого збитку також значний).

Традиційним методом управління процентним ризиком банку є хеджування, під яким розуміють механізм мінімізації ризиків, що базується на використанні відповідних видів строкових фінансових інструментів, характеристика яких наведена у табл. 3.2.

При управлінні процентним ризиком за допомогою хеджування можна обрати одну з таких стратегій:

- повний захист від ризику – передбачає хеджування як несприятливих, так і сприятливих наслідків змін ринку;
- часткове хеджування – в даному випадку банк буде страхуватися від несприятливих змін процентних ставок, отримуючи прибуток від сприятливих.

Під час вивчення механізму хеджування особливий інтерес становить питання вибору оптимальних інструментів хеджування процентного ризику банку. Так, у випадку повного страхування процентної позиції найбільш прийнятно використати позабіржові інструменти, оскільки для них ліквідність не матиме ніякого значення. При частковому хеджуванні процентної позиції логічним буде використання біржових інструментів, висока ліквідність яких дасть банку можливість закрити позицію в будь-який потрібний йому час [67].

Таблиця 3.2 – Порівняльна характеристика основних інструментів хеджування процентного ризику банку

Інструмент	Основні характеристики	Головна перевага	Головний недолік
Форвардний контракт FRA (Forward Rate Agreement)	Укладаються з урахуванням конкретних вимог клієнта та не є об'єктом обов'язкової звітності (до моменту реальної поставки враховуються на позабалансових рахунках); мають обов'язковий характер, у процесі переговорів фіксуються такі умови: розмір (сума) контракту, якість базового активу, дата поставки, місце поставки	Фіксування цін (процентних ставок) на майбутню дату	При зміні ціни (процентної ставки) до розрахункової дати сторони не можуть розірвати договір в односторонньому порядку
Процентний та валютно-процентний своп (Interest Rate Swap, Currency Swap)	Одночасна купівля та продаж одного і того ж базового активу або зобов'язання на еквівалентну грошову суму, при якій обмін фінансовими умовами забезпечує обом сторонам угоди певний вигрощ, що недоступний їм в інший спосіб; це позабіржова угода, що укладається шляхом конфіденційних переговорів, їх умови нестандартні і обговорюються під час переговорів; строк, на який укладаються дані угоди, може бути теоретично будь-яким, на практиці ж, частіше він не перевищує 10 років	Обмін фінансовими умовами (процентними ставками) забезпечує обом сторонам угоди певний вигрощ, що недоступний їм в інший спосіб	Неможливість використання в інших фінансових цілях; свопи не обертаються на біржах; поряд зі зниженням процентного ризику використання свопів викликає появу кредитного ризику
Ф'ючерс	Відмінність ф'ючерса від форварда та свопа в тому, що ф'ючерс є біржовим інструментом, а тому: має стандартні характеристики; обертається на біржах; загальнодоступний (ф'ючерсні ціни відкрито публікуються); організовується та забезпечується кліринговими палатами бірж	Є одним з найпоширеніших інструментів хеджування процентного ризику, забезпечується кліринговими палатами бірж, використання не викликає появу кредитного ризику	Через стандартизовані умови використання ф'ючерсів для хеджування процентного ризику є неефективним для окремих груп активів банку
Опціонні контракти	Фіксується ціна активу у майбутньому, при цьому сплачується лише невелика премія продавцю опціону; це окремий цінний папір, який може обертатись на біржі, тому немає потреби чекати дати виконання опціону, його можна продати; втрати обмежені опціонною премією, яка сплачується на початку	Не має обов'язкового характеру, оскільки є правом, а не обов'язком; всі витрати обмежені премією, яка сплачується на початку	Нерозвинутість українського фондового ринку та відсутність необхідної законодавчої бази робить неможливою використання даного інструмента

Перевагами управління процентним ризиком на основі хеджування є: гнучкість; існування можливостей для швидкого маневру без зміни балансу банку; можливість оперативного реагування на відхилення у співвідношеннях активів і пасивів, чутливих до зміни процентної ставки. Тобто порівняно з іншими методами хеджування процентного ризику для АТ «А-БАНК» має ряд переваг:

- на основі інформації, яку несуть в собі строкові угоди, можна легко орієнтуватися у попиті на ті чи інші активи і таким чином страхуватися від збитків;
- строкові угоди, на основі яких здійснюється хеджування, фіксують тільки рівень цін, і при неправильному прогнозі їх змін ці угоди легко закрити з невеликими збитками;
- витрати на хеджування відносно невеликі, оскільки строкові угоди забезпечують широку маневреність за невеликих витрат, а при несприятливій кон'юнктурі їх можна відносно легко реалізувати.

Але необхідною умовою ефективності цього методу є існування ліквідного строкового ринку, який би давав змогу здійснювати операції з похідними інструментами у будь-який час і у будь-яких обсягах. Оскільки такий ринок в Україні не сформований, то застосування хеджування як інструмента регулювання процентного ризику банку вкрай ускладнено.

Трансфертне ціноутворення є потужним інструментом управління ризиками, пов'язаними з активами та пасивами банку (процентним, валютним ризиками та ризиком ліквідності). Його сутність полягає у встановленні вартості на певні матеріальні цінності та послуги, які передаються як всередині окремої юридичної особи, так і між пов'язаними (відносинами контролю), але юридично відокремленими компаніями [37].

Визначення вартості фінансових ресурсів на будь-якому етапі їх внутрішньої трансформації (від залучення з ринку, розподілу між підрозділами, вкладання в активні операції до повернення клієнтам) дає менеджерам банку унікальну можливість удосконалити інформаційну базу

прийняття управлінських рішень, зокрема, щодо управління процентним ризиком банку.

Структура системи трансфертного ціноутворення залежить від багатьох ендогенних та екзогенних факторів функціонування банку. Як наслідок на практиці вітчизняні та зарубіжні банки застосовують достатньо різні принципи, підходи та методи встановлення трансфертних цін.

Одним із основних питань, що беззаперечно впливають на можливість та ефективність застосування трансфертних цін для регулювання процентного ризику, є визначення об'єкта трансфертного ціноутворення. Більшість науковців, що займаються даною проблематикою, вважають що об'єктом трансфертного ціноутворення є фінансові ресурси, які використовуються для формування робочих активів банку. Деякі дослідники вважають, що об'єктом трансфертного ціноутворення можуть бути банківський капітал та банківські послуги [68].

Вартість розробки, впровадження та супроводження системи трансфертного ціноутворення, орієнтованої на встановлення трансфертної ціни на банківські послуги, може перевищувати економічний ефект від її застосування. Щодо визначення внутрішньої ціни капіталу, то, враховуючи окремий порядок формування та використання даного ресурсу, а також жорстке державне регулювання даного процесу, його трансфертна ціна не може розраховуватись на основі класичних підходів до трансфертного ціноутворення.

Таким чином, об'єктом трансфертного ціноутворення доцільно називати фінансові ресурси, які використовуються для формування робочих активів банку та безпосередньо впливають на формування процентних доходів, витрат та маржі банку. Зазначене трактування об'єкта трансфертного ціноутворення є найбільш розповсюдженим і відповідає логіці процесу управління процентним ризиком.

Розглянемо модель потоків фінансових ресурсів банку, які виступають об'єктом трансфертного ціноутворення. Основною рисою даної моделі є

централізація на рівні казначейства банку процесу перерозподілу ресурсів за допомогою системи трансфертного ціноутворення, причому самофінансування окремих центрів відповідальності виключається. Визначено три основні ринки залучення та розміщення ресурсів банком: роздрібний ринок депозитних ресурсів фізичних та юридичних осіб, а також оптові ринки ресурсів (міжбанківський та цінних паперів). Останні два ринки характеризуються можливістю проведення банком операцій як по запозиченню, так і по розміщенню ресурсів.

Зауважимо, що при вивченні джерел формування ресурсів, на які встановлюватимуться трансфертні ціни, доцільно обмежитись первинним ринком боргових цінних паперів, оскільки саме емісія боргових цінних паперів, перш за все, облігацій, є одним з основних джерел формування ресурсів для фінансування робочих активів банків. Разом з тим вітчизняні банки можуть придбавати будь-які цінні папери, які обертаються на вторинному ринку.

Міжбанківський ринок, як і ринок цінних паперів, характеризується можливістю банків проводити на ньому як пасивні, так і активні операції. Стандартними інструментами даного ринку виступають міжбанківські кредити та депозити, основна його особливість полягає у короткостроковості та високій залежності від ліквідності банків-учасників.

Операції на міжбанківському ринку у більшості випадків належать до функцій казначейства банку. Даний підрозділ опосередковує внутрішньобанківський рух фінансових ресурсів від банківських підрозділів, які їх акумулюють, до тих підрозділів, що їх розміщують. Саме казначейство є оперативним органом регулювання системи трансфертного ціноутворення, яке здійснює поточні операції з купівлі-продажу внутрішньобанківських ресурсів за трансфертними цінами. Крім того, даний підрозділ за погодженням з правлінням банку або комітетом з управління активами та пасивами регулює їх рівень [69].

Підрозділи, задіяні у внутрішньобанківському розподілі ресурсів,

можна поділити на три групи відповідно до їх функцій в даному процесі: із формування ресурсів, з управління їх внутрішнім розподілом та з розміщення ресурсів. Ресурси, залучені та запозичені банком із зовнішніх ринків, розподіляються через казначейство банку, яке придбаває їх у відділів, що їх залучають із ринку за трансфертною ціною купівлі та продає відділам, які проводять активні операції за трансфертною ціною продажу. Різниця між трансфертною ціною купівлі та продажу належить казначейству як премія за прийняття на себе процентного ризику та ризику ліквідності.

За результатами даних операцій визначається процентна маржа (додатна – прибуток, або від’ємна – збиток), яка належить кожному підрозділу, що безпосередньо задіяні у процесі їх внутрішньобанківського перерозподілу. Зазначена маржа є економічним еквівалентом доданої вартості, що створюється окремим підрозділом (центром відповідальності) у процесі виробництва банківського продукту.

Іншим важливим питанням, яке безпосередньо визначає спрямованість системи трансфертного ціноутворення, є цілі впровадження даної системи. У статті Т. Савченка запропоновано їх поділ на цілі першого порядку, на основі яких досягаються цілі другого порядку [58].

До першої групи цілей належать: оцінка та регулювання діяльності відокремлених структурних підрозділів, оцінка та регулювання центрів відповідальності банку, а також управління ризиками. Також у даній роботі визначено особливості формування системи трансфертного ціноутворення залежно від її спрямованості на досягнення тієї чи іншої мети. Резюмуючи наведене вище, відмітимо, що система трансфертного ціноутворення, орієнтована на управління ризиками, передбачає необхідність налагодження ефективного управлінського обліку, трансформації організаційно-управлінської структури. Більш детально переваги застосування трансфертного ціноутворення АТ «А-БАНК» як особливого інструменту управління його процентним ризиком розглянуті в наступному підрозділі.

Як обов’язковий інструмент регулювання процентного ризику

Базельським комітетом визначено лімітування, що передбачає встановлення в банку системи оптимальних параметрів діяльності, що здійснюється у процесі розробки політики управління його активами і пасивами. Ліміти процентного ризику можна групувати таким чином:

- структурні ліміти – обмеження на частку активів, пасивів, позицій, вимог і зобов'язань у балансі або торговому портфелі;
- позиційні ліміти – ліміти обсягу операцій; ліміти на максимальний обсяг разової угоди; ліміти на характеристики позицій; ліміти на зважений ризик; VaR-ліміт;
- ліміт «стоп-лосс» – обмеження збитків по портфелю або позиції, що фактично виникають.

В умовах українського ринку лімітування процентного ризику має обмежений характер, оскільки у більшості випадків процентний ризик не приймається цілеспрямовано з метою отримання спекулятивного доходу, а виникає унаслідок проведення різноманітних операцій. У зв'язку з цим застосування класичних лімітів обмежене, доцільним для АТ «А-БАНК» є застосування індикативних лімітів (цільових орієнтирів) процентного ризику. Результатом моніторингу даних лімітів може бути прийняття рішення про коригування структури операцій банку (як за обсягами / строками, так і за режимами процентних ставок), або величини ліміту. Рівень можливих втрат за дельта-ризиком (ризик паралельного зрушення кривої дохідності) та гама-ризиком (поворот кривої дохідності) необхідно визначати з урахуванням волатильності процентної ставки.

Величина, яку не перевищать з ймовірністю 95% втрати вартості (Value at Risk, VaR) протягом місяця, при збереженні рівня кумулятивного GAP становить:

$$VaR_{95\%} = R_t e^{\ln \frac{R_t}{R_{t+1}} \pm 1,645\sigma} - 1 \quad GAP_{Cumulative}, \quad (3.1)$$

де R_{t+1} – величина, яку в 95% випадках не перевищить зміна процентної ставки за наступний період на стабільному ринку;

R_t – процентна ставка на поточний місяць;

σ – волатильність процентної ставки;

$GAP_{Cumulative}$ – поточний кумулятивний геп.

Якщо встановлені ліміти на величину можливих втрат – $LimitUp$ і $LimitDown$, – виражені в процентах від валюти балансу ΣA , то абсолютна величина гепу повинна задовольняти такі умови:

$$GAP \geq \frac{LimitUp \cdot \Sigma A}{R_t \cdot e^{\ln \frac{R_t}{R_{t+1}} + 1,645\sigma}} - 1, \text{ якщо } GAP > 0; \quad (3.2)$$

$$|GAP| \leq \frac{LimitDown \cdot \Sigma A}{R_t \cdot e^{\ln \frac{R_t}{R_{t+1}} - 1,645\sigma}} - 1, \text{ якщо } GAP < 0. \quad (3.3)$$

У випадку очікуваного несприятливого сценарію руху ставок встановлений ліміт є обмеженням щодо мінімуму ($Limit_{min}$). У випадку очікуваного сприятливого руху ставок встановлюється ліміт щодо максимуму ($Limit_{max}$), причому: $Limit_{max} \geq Limit_{min} \geq 0$.

Якщо прогнозується зростання процентних ставок, то основним завданням є лімітувати негативний геп і обмежити позитивний геп:

$$LimitUP = Limit_{max}, LimitDown = Limit_{min}. \quad (3.4)$$

Якщо прогнозується зниження ставок, то лімітується позитивний геп та обмежується негативний геп:

$$LimitUP = Limit_{min}, LimitDown = Limit_{max}. \quad (3.5)$$

Якщо рух ставок спрогнозувати неможливо, то необхідним є жорстке обмеження абсолютної величини як позитивного, так і негативного гепу:

$$LimitUp = LimitDown = Limit_{min}. \quad (3.6)$$

Отже, для оптимізації регулювання процентного ризику на основі лімітування необхідно: встановити ліміти $Limit_{min}$, $Limit_{max}$, $Limit_{Gamma}$; періодично залежно від строків складання управлінської звітності в банку проводити оцінювання виконання лімітів; вносити зміни у структурі активів та пасивів банку за результатами моніторингу лімітів та поточної ситуації на ринку.

Також ключовим інструментом управління процентним ризиком АТ «А-БАНК» має бути диверсифікація, що використовується для мінімізації негативних наслідків несистематичних (специфічних) видів процентних ризиків, якими є ризик переоцінки та ризик зміни кривої дохідності.

Враховуючи зазначене вище, під диверсифікацією процентного ризику варто розуміти таку зміну активів та пасивів портфеля, коли зміна ціни одних компенсувала б зміни ціни інших. Іншими словами, диверсифікація – це такий підбір інструментів, при якому сумарна варіація портфеля була б мінімальною. Якщо ввівши новий інструмент у портфель, цим зменшили варіацію, це означає, що диверсифікація портфеля покращилася. Якщо ж вилучивши інструмент з портфеля, цим посилили його варіацію, то, відповідно, диверсифікація погіршилася.

Система управління процентним ризиком дає банку можливість визначити повноту його загальної фінансової стратегії та полягає в розробці системи заходів щодо нейтралізації можливих негативних наслідків впливу процентного ризику, який виникає в різних аспектах діяльності банку. Вибір

методів управління процентним ризиком визначається загальною стратегією банку щодо ризиків, що, в свою чергу, залежить від сумарного розміру потенційних збитків, з одного боку, і фінансових можливостей банку, з іншого.

АТ «А-БАНК» необхідно чітко сформульовані методики та процедури з управління процентним ризиком. Система виміру процентних ризиків, що застосовується банком, повинна враховувати всі джерела процентних ризиків та давати можливість оцінювати вплив змін процентних ставок на доходи та економічну вартість банку. Система повинна чітко вимірювати схильність банку до процентних ризиків та визначати можливі надмірні ризики. Вона повинна враховувати позиції по всім активам, зобов'язанням, позабалансовим рахункам, використовувати загальноприйняті фінансові поняття і техніки регулювання ризиків та надавати керівництву банку комплексний та достовірний огляд процентних ризиків по відношенню до всіх продуктів та видів діяльності.

3.2 Трансфертне ціноутворення як засіб управління процентним ризиком АТ «А-БАНК»

Трансфертне ціноутворення є потужним засобом управління процентним ризиком банку. Його сутність полягає у визначенні вартості певних матеріальних та грошових ресурсів, а також послуг, що надаються як у межах окремої юридичної особи, так і між юридично відокремленими компаніями, пов'язаними відносинами контролю. Оскільки дослідження спрямоване передусім на визначення напрямів використання системи трансфертного ціноутворення з метою підвищення ефективності управління процентним ризиком АТ «А-БАНК», розглядатимемо її у рамках сфери внутрігосподарських відносин цього банку, а об'єктом трансфертного ціноутворення вважатимемо певний обсяг банківських ресурсів.

Визначення вартості фінансових ресурсів на будь-якому етапі їх внутрішньої трансформації (залучення з ринку, розподілу між підрозділами, використання у процесі проведення активних операцій, повернення клієнтам) дає менеджерам банку унікальну можливість удосконалити оцінку ефективності функціонування центрів відповідальності та управління ризиками банківської діяльності.

Зупинимось детальніше на методичних підходах розрахунку трансфертної ціни у їх взаємозв'язку із формами процентного ризику. В науковців немає єдиного погляду на класифікацію форм процентного ризику банку. Але більшість дослідників, а також міжнародних та національних органів банківського регулювання погоджується, що основними формами процентного ризику є: ризик переоцінки (ризик зміни вартості ресурсів), ризик зміни кривої дохідності, базисний ризик та ризик права вибору (опціональності) [70].

У вітчизняній та зарубіжній літературі виділяють такі підходи до встановлення трансфертних цін: витратний, ринковий, договірний та експертний. У межах кожного з них використовується декілька методів трансфертного ціноутворення, що можуть відрізнятися за технікою розрахунку трансфертної ставки. Також застосовуються різноманітні комбінації зазначених вище підходів та методів розрахунку трансфертної ціни. Доцільність використання АТ «А-БАНК» методів трансфертного ціноутворення у межах договірних та експертних підходів є сумнівною. Адже вони занадто суб'єктивні: договірні трансфертні ціни встановлюються за результатами переговорів керівників центрів відповідальності юридичної особи; сутність експертного підходу полягає у встановленні трансфертних цін на основі експертних думок керівників вищої та середньої ланок [12].

Додатковим аргументом на користь викладеної вище тези щодо недоцільності застосування договірних та експертних трансфертних цін з метою управління ризиками банківської діяльності є також результати дослідження трансфертного ціноутворення серед найбільших, великих та

середніх банків, проведеного методом анкетування. За його результатами визначено, що близько 60% банків у процесі встановлення трансфертних цін використовують одночасно інформацію про ринкові ставки та внутрішні витрати, лише ринкові індикатори або лише внутрішні витрати використовують по 10% банківських установ, 20% банків застосовують інші методики. Отже, абсолютна більшість вітчизняних банків, працівників яких було опитано (близько 80% установ, які використовують систему трансфертного ціноутворення), розробляють власні методики розрахунку трансферної ціни у межах ринкового або витратного підходів [58].

З огляду на це доцільно детальніше проаналізувати методи розрахунку трансфертних цін саме у межах ринкового та витратного підходів, визначивши можливість їх використання АТ «А-БАНК» з метою мінімізації певних форм процентного ризику (табл. 3.3).

У більшості наукових статей вітчизняних та зарубіжних науковців окреслюється приблизно однакове коло методів трансфертного ціноутворення. Запропоноване групування у межах ринкового та витратного підходів із поділом за двома критеріями (визначення об'єкту трансфертного ціноутворення та порядку розрахунку трансфертної ціни) дає змогу чіткіше відобразити сутність цих методів і визначити можливість їх застосування для мінімізації певних форм процентного ризику АТ «А-БАНК».

Як видно з даних табл. 3.3, у межах ринкового та витратного підходів виділяють методи єдиного фонду (single pool) та кількох фондів (multiple pool). Сутність першого полягає у трактуванні всіх фінансових ресурсів банку як єдиного фонду, до якого надходять усі залучені та запозичені ресурси і з якого вони використовуються для фінансування активних операцій. Якщо прийняти за аксіому подібність усіх ресурсів, логічною видається доцільність визначення для них єдиної внутрішньої (трансфертної) ціни. Основною перевагою методу єдиного фонду є простота впровадження та використання, а недоліками – неможливість досягнення більшості цілей впровадження системи трансфертного ціноутворення внаслідок ігнорування

різниці в характеристиках ресурсів, що залучаються та надаються банком. Зокрема унеможлиблюється використання трансфертних цін для управління ризиками [65].

Таблиця 3.3 – Вплив методів трансфертного ціноутворення на форми процентного ризику банку

Підходи до встановлення трансфертної ціни	Методи трансфертного ціноутворення		Форми процентного ризику, що мінімізуються відповідним методом
	Об'єкт ціноутворення	Основне положення концепції розрахунку ціни	
Ринковий	Єдиний фонд (single pool)	Середня ринкова ставка	–
		Гранична ринкова ставка	–
	Кілька фондів (multiple pool)	Середня ринкова ставка з диференціацією за строками (валютою тощо)	Ризик переоцінки
		Гранична ринкова ставка з диференціацією за строками (валютою тощо)	Ризик переоцінки, ризик зміни кривої дохідності
	За узгодженими строками погашення (matched maturity)	Єдина ринкова крива дохідності	Ризик переоцінки, ризик зміни кривої дохідності, базисний ризик
		Кілька ринкових кривих дохідності	Ризик переоцінки, ризик зміни кривої дохідності, базисний ризик, ризик права вибору (опціону)
Витратний	Єдиний фонд	Середньозважена вартість пасивів	–
		Середньозважені граничні витрати	–
		Покриття витрат (витрати плюс)	–
	Кілька фондів	Середньозважена вартість пасивів із диференціацією за строками (валютою тощо)	Ризик переоцінки
		Середньозважені граничні витрати з диференціацією за строками (валютою тощо)	Ризик переоцінки
		Покриття витрат (витрати плюс) з диференціацією за строками (валютою тощо)	Ризик переоцінки

Зазначений метод рекомендується для використання малими банкам зі стабільною ресурсною базою та з невеликою кількістю джерел залучення і

напрямів розміщення ресурсів, отже цей метод не рекомендується для АТ «А-БАНК».

Складнішим, але й більш ефективним є метод кількох фондів (multiple pool). Його сутність полягає у виділенні кількох фондів ресурсів відповідно до певної ознаки (групи ознак). Чим більше ознак використовується та чим більша їх диференціація, тим більша кількість фондів і, відповідно, трансфертних ставок буде виділена. Основними ознаками, за якими можна вирізняти фонди, є строковість коштів та вид валюти. Фонди поділяються також на ті, що відображають формування та розміщення ресурсів банку. Для перших встановлюються трансфертні ставки купівлі, для других – продажу. З метою додаткової диференціації фондів ресурсів і трансфертних ставок можуть використовуватися інші ознаки, які впливають на особливості руху майбутніх грошових потоків і є додатковими характеристиками джерел залучення та напрямів розміщення ресурсів. З одного боку, більша кількість виділених фондів ускладнює методику трансфертного ціноутворення, а з іншого – підвищує ефективність застосування трансфертних цін.

Метод кількох фондів дає змогу управляти основною формою процентного ризику – ризиком переоцінки. Причому ефективність застосування трансфертних цін для мінімізації зазначеної форми процентного ризику перебуває у прямій залежності від кількості ресурсних фондів, для яких окремо встановлюється трансфертна ціна. Виходячи із сутності ризику переоцінки, основною ознакою диференціації фондів повинна слугувати строковість залучених та розміщених ресурсів АТ «А-БАНК».

За умови розрахунку трансфертних цін на основі граничних ринкових ставок зі значною диференціацією за строками можна ефективно управляти ще однією формою процентного ризику – ризиком зміни кривої дохідності. Такий висновок ґрунтується на тому, що граничні (маржинальні) ринкові ставки відображають додаткові процентні доходи (витрати), які акумулюватиме банк на одиницю додатково розміщених (залучених)

ресурсів. Таким чином, використання граничних ринкових ставок дає змогу орієнтувати систему трансфертних цін АТ «А-БАНК» на врахування поточної ринкової кон'юнктури та її майбутньої динаміки.

Можливість зміни ринкової кривої дохідності внаслідок її паралельних зсувів або зміни в нахилі та формі буде врахована у поточних трансфертних цінах, що автоматично (через вплив на трансфертний результат) стимулюватиме центри відповідальності до адекватної реакції на зміни у кривій дохідності. Ефективність управління зазначеною формою процентного ризику залежатиме від встановленої періодичності перегляду поточної величини трансфертних ставок. Більшість науковців та практиків вважає, що оптимальною є щомісячна періодичність перерахунку трансфертних ставок.

У процесі розрахунку внутрішніх цін за операціями банків найефективнішим вважається метод трансфертного ціноутворення, який має назву *matched-maturity funds transfer pricing* або *matched-term funds transfer pricing*. Наголошуючи на орієнтації методу на граничні ринкові ставки іноді його також називають *matched maturity marginal funds transfer pricing*, що означає «трансфертне ціноутворення ресурсів за узгодженими строками погашення» [40].

Суть цього методу полягає у встановленні трансфертної ціни за кожним рахунком, пов'язаним із рухом фінансових ресурсів у момент його відкриття, який визначається певними параметрами. Основним із них є термін залучення (розміщення) ресурсів (*maturity term*). Трансфертна ціна залишається незмінною до кінцевого строку погашення фінансового інструменту (для інструментів із фіксованою процентною ставкою) або до моменту переоцінки фінансового активу (для інструментів із плаваючою процентною ставкою). Отже, умови переоцінки (*repricing tenor*) є другим за значенням параметром, або характеристикою, яка враховується при застосуванні трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення. За даним методом передбачається встановлення трансфертної

ціни на основі еталонної кривої дохідності (benchmark yield curve) певного фінансового ринку. Як відомо, крива дохідності відображає залежність між вартістю фінансового інструменту, який обертається на даному ринку, та його строковістю.

Для кожного банківського рахунку визначається кінцева дата погашення або переоцінки і відповідно до неї визначається точка на ринковій кривій дохідності, яка відповідатиме базовій трансфертній ставці. Як еталонні обираються ставки дохідності на оптових фінансових ринках, що мають відповідати кільком основним умовам:

- відсутність монопольного впливу окремих гравців;
- висока ліквідність, тобто наявність можливості постійно здійснювати операції щодо залучення та розміщення ресурсів;
- можливість банку працювати на даних ринках без обмежень;
- стабільність функціонування зазначених ринків.

Вважається, що ринок, який відповідає викладеним вище умовам, є альтернативним напрямом залучення та розміщення ресурсів банківською установою. При визначенні альтернативних оптових ринків враховується також рівень відповідності характеристик інструментів роздрібних та оптових фінансових ринків. Отже, еталонна ринкова крива дохідності, з точки зору економічної теорії, є кривою дохідності фінансових інструментів, які є найприйнятнішими заміниками фінансових інструментів банку. Часто банківські установи обирають еталонні криві дохідності на міжнародних (наприклад LIBOR) та національних міжбанківських ринках або на ринках державних цінних паперів.

Крім строковості й дати переоцінки ресурсів, враховуються також додаткові характеристики, які впливають на умови переоцінки або на майбутні грошові потоки даного фінансового інструменту. Якщо ці характеристики щодо певного банківського продукту виявляються економічно значущими, на їх основі коригується базова трансфертна ціна за допомогою додавання (віднімання) певної відсоткової маржі. До інших ознак,

що впливають на величину трансфертної ціни, котра встановлюється за даним методом, науковці відносять: спред переоцінки (repricing spread), контрактний грошовий потік (contractual cash flow) та «вбудовані варіанти» (embedded options) [17].

Наведені вище ознаки, які впливають на розрахунок трансфертних ціни за методом узгоджених строків погашення, дають змогу враховувати основні форми процентного ризику. Зокрема, врахування строкості й переоцінки фінансових активів дає змогу зменшувати ризик переоцінки та ризик зміни кривої дохідності; врахування «вбудованих варіантів» – ризик права вибору (опціону); врахування спреда переоцінки та контрактного грошового потоку – базисного ризику.

Відповідно до досліджуваного методу трансфертна ставка встановлюється центром фондування (funding center), у ролі якого в переважній більшості випадків виступає казначейство банку. Цей підрозділ придбаває ресурси у центрів відповідальності, що займаються їх залученням з ринку, за трансфертними цінами купівлі (bid) та продає (передає) ці ресурси центрам відповідальності, які їх розміщують у активні операції за трансфертними цінами продажу (offer). Різниця між трансфертною ціною купівлі та продажу є премією казначейства за управління процентним ризиком та ризиком ліквідності.

Викладений вище метод дає змогу відділити процентний ризик фінансових інструментів із фіксованими та плаваючими відсотковими ставками від інших видів ризику (передусім – кредитного) і передати зазначений ризик (за відповідну плату) центру фондування (казначейству). Потрібно підкреслити, що метод трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення передбачає встановлення ціни на повну суму ресурсів, які формуються (розміщуються) центром відповідальності. Таким чином виключається варіант самофінансування центрів відповідальності, коли об'єктом трансфертного ціноутворення визначається чистий грошовий потік (нетто-потік), що розраховується як сума надлишку

(недостачі) ресурсів центру відповідальності [7].

Крім того, трансфертне ціноутворення за узгодженими строками погашення дає змогу прозоро й обґрунтовано розподіляти процентну маржу на три частини: центрів формування ресурсів, центру фондування та центрів розміщення. В результаті центри відповідальності, що безпосередньо займаються залученням та розміщенням ресурсів серед клієнтів банку, економічними методами стимулюються до продажу банківських продуктів на умовах не гірших, ніж ринкові. Метод, про який ідеться, корисний також тим, що його можна використовувати з метою прийняття управлінських рішень на основі маржинального аналізу; застосовувати для оцінки довгострокових перспектив діяльності банку; для ефективного управління процентним ризиком та в інших цілях [21].

Існують два підходи до застосування методу трансфертного ціноутворення: одні дослідники вважають доцільним використання єдиної кривої дохідності, інші – допускають можливість використання різних кривих дохідності для різних банківських продуктів або підрозділів. Однак, використання кількох еталонних кривих дохідності може призвести до таких негативних наслідків: невідповідного порівняння процентної маржі між різними продуктами, неточного вимірювання загального процентного ризику, недостатньо обґрунтованого розмежування кредитного ризику від процентного [29].

Потрібно зазначити, що не всі науковці поділяють викладену вище точку зору щодо необхідності виключної орієнтації на єдину криву дохідності при використанні методу трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення [34]. На практиці складно підібрати єдину ринкову криву дохідності, яка б доволі точно відображала характеристики всіх продуктів, пов'язаних із розподілом внутрібанківських ресурсів. Наприклад, короткострокові депозити й іпотечні кредити матимуть настільки різні характеристики майбутніх грошових потоків, що майже неможливо віднайти єдину ринкову криву дохідності, яка б достатньо точно їх

відображала. Крім того, використання єдиної кривої не дає змоги управляти такою формою процентного ризику, як ризик права вибору (опціону). Отже, у більшості випадків для АТ «А-БАНК» видається доцільним використання кількох кривих дохідності.

Трансфертна ціна продажу внутрібанківських ресурсів (offer) може формуватися двома способами: 1) на основі ціни купівлі (bid) шляхом включення маржі за управління ризиками та інших коригувань; 2) на базі ставок ринкових кривих дохідності, які, за потреби, підлягають коригуванню.

Класичними роздрібними ринками, на яких працюють комерційні банки, є кредитний та депозитний. Інформація щодо цінових параметрів зазначених ринків формується на основі статистичної звітності, яку банки подають до НБУ і найповніше оприлюднюється на його офіційному сайті та у «Бюлетені Національного банку України». В останньому джерелі інформація щодо процентних ставок у розрізі строків розкривається найбільш повно.

Для вітчизняних банків основними орієнтирами при розрахунку трансфертних цін є дохідність фінансових інструментів таких оптових грошових ринків: міжбанківський депозитний та кредитний ринки, Лондонський міжбанківський ринок і ринок державних боргових цінних паперів.

Ставки на міжбанківському депозитному та кредитному ринках України було згруповано за 6- та 4-часовими інтервалами (табл. 3.4).

У табл. 3.4 знак «+» вказує на наявність за даним часовим інтервалом публічної інформації для оцінки взаємозв'язку ставок роздрібного та оптового ринків. Знак «+/-» вказує на можливість використання публічної інформації з певними застереженнями через часткову невідповідність часових інтервалів, за якими оприлюднюються ставки роздрібного та оптового ринків.

Для забезпечення можливості порівняння варто розраховувати ставку за міжбанківськими кредитами зі строковістю від 2 днів до 31 дня як

середньоарифметичне ставок від 2 до 7 днів, від 8 до 21 дня та від 22 до 31 дня. Британська банківська асоціація за результатами операцій на Лондонському міжбанківському ринку першокласних банків (prime banks), обраних як маркет-мейкери, щоденно розраховує ставку LIBOR за стандартними строками: овернайт, 1 тиждень, 2 тижні, 1 місяць, 2 місяці і так далі з місячною періодичністю до 1 року (всього 15 періодів).

Таблиця 3.4 – Часові інтервали, що можуть бути використані АТ «А-БАНК» для побудови кривих дохідності фінансових ринків

Часові інтервали оприлюднення інформації щодо процентних ставок оптових грошових ринків		Часові інтервали оприлюднення інформації щодо процентних ставок національних роздрібних грошових ринків							
		Овер-драфт (на вимогу)	До 1 місяця	1–3 місяці	3–6 місяців	6–12 місяців	1–3 роки	3–5 років	Понад 5 років
Міжбанківський депозитний ринок України	Овернайт	+							
	До 1 місяця		+						
	1–3 місяці			+					
	3–6 місяців				+				
	6–12 місяців					+			
	Довгі строки						+/-		
Міжбанківський кредитний ринок України	Овернайт	+							
	Від 2 до 31 дня		+						
	Від 32 до 92 днів			+					
	Понад 92 дні					+/-			
Лондонський міжнародний міжбанківський ринок (ставка LIBOR)	Овернайт	+							
	1–2 тижні		+						
	1–3 місяці			+					
	3–6 місяців				+				
	6–12 місяців					+			

Для забезпечення можливості порівняння доцільно розраховувати середньоарифметичні ставки LIBOR у розрізі 5 часових інтервалів (табл. 3.4).

З результатів дослідження кривих дохідності фінансових інструментів оптових та роздрібних ринків випливають такі висновки:

– на основі публічної інформації можуть бути побудовані криві дохідності національних оптових ринків (міжбанківський депозитний та кредитний) і роздрібних ринків (депозитний та кредитний), однак якість і практична цінність побудованих кривих дохідності може бути істотно поліпшена за умови підвищення Національним банком України деталізації публічної інформації щодо процентних ставок у розрізі строків та зменшення часового лагу її оприлюднення;

– крива дохідності за ОВДП не може бути побудована через нерегулярність і незначний обсяг операцій на даному ринку;

– криві дохідності національних оптових ринків не можуть слугувати орієнтиром для розрахунку трансфертних цін за операціями на роздрібному ринку в умовах політичної та фінансової нестабільності;

– за результатами аналізу в розрізі строків найсильніший зв'язок виявлено за операціями у національній валюті на інтервалі 1-3 місяці, а за операціями в іноземній валюті – на інтервалі до 1 місяця. Зазначені зв'язки істотно посилювалися при використанні часового лагу 1 місяць за результативною ознакою [58].

Отже, видається доцільним використання АТ «А-БАНК» методу трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення (*matched maturity*). Зокрема його необхідно застосування для мінімізації основних форм процентного ризику банку.

Проте, стримуючими факторами комплексного впровадження рекомендованого методу в АТ «А-БАНК» є: нерозвинутість ринку державних боргових цінних паперів, недостатня деталізація в розрізі строків інформації щодо дохідності інструментів національних оптових та роздрібних ринків, відсутність або слабкість взаємозв'язку між окремими сегментами оптового та роздрібно-національного грошового ринку.

На даний момент метод трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення у класичному вигляді може застосовуватися АТ «А-БАНК» з певними обмеженнями, які впливають із результатів дослідження.

Зокрема, зазначений метод може застосовуватися для встановлення трансфертних цін за депозитними операціями роздрібного ринку зі строковістю від 1 дня до 6 місяців. Рекомендований метод повинен доповнюватися використанням у ролі орієнтирів трансфертних цін кривих дохідності роздрібного депозитного та кредитного ринку в розрізі банківських продуктів, контрагентів, географічної структури тощо.

Банківським установам, які контролюються іноземними інвесторами і формують свою ресурсну базу переважно за рахунок ресурсів від нерезидентів, доцільно обирати економічно обґрунтовані еталонні криві дохідності як міжбанківського Лондонського ринку, так і інших міжнародних фінансових ринків [63].

Використання індикаторів роздрібних ринків – єдина можливість для АТ «А-БАНК» забезпечити розрахунок трансфертних цін у межах ринкового підходу. Можливість застосування цих індикаторів обґрунтовувалася у науковій літературі та підтверджується діючими системами трансфертного ціноутворення вітчизняних банків.

Висновки до розділу 3

АТ «А-БАНК» необхідні чітко сформульовані методики та процедури з управління процентним ризиком. Система виміру процентних ризиків, що застосовується банком, повинна враховувати всі джерела процентних ризиків та давати можливість оцінювати вплив змін процентних ставок на доходи та економічну вартість банку. Система повинна чітко вимірювати схильність банку до процентних ризиків та визначати можливі надмірні ризики. Вона повинна враховувати позиції по всім активам, зобов'язанням, позабалансовим рахункам, використовувати загальноприйняті фінансові поняття і техніки регулювання ризиків та надавати керівництву банку комплексний та достовірний огляд процентних ризиків по відношенню до всіх продуктів та видів діяльності.

Видається доцільним використання АТ «А-БАНК» методу трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення (matched maturity). Зокрема його необхідно застосування для мінімізації основних форм процентного ризику банку. Проте, стримуючими факторами комплексного впровадження рекомендованого методу в АТ «А-БАНК» є: нерозвинутість ринку державних боргових цінних паперів, недостатня деталізація в розрізі строків інформації щодо дохідності інструментів національних оптових та роздрібних ринків, відсутність або слабкість взаємозв'язку між окремими сегментами оптового та роздрібного національного грошового ринку. Використання індикаторів роздрібних ринків – єдина можливість для АТ «А-БАНК» забезпечити розрахунок трансфертних цін у межах ринкового підходу.

ВИСНОВКИ

Результати кваліфікаційної роботи магістра сприяють розв'язанню проблеми вдосконалення системи управління процентним ризиком банку в сучасних умовах. Робота ґрунтується на використанні методів економічного аналізу, опрацюванні вітчизняних і зарубіжних публікацій, офіційних даних щодо результатів діяльності АТ «А-БАНК» та функціонування банківської системи України в цілому. Це дало змогу одержати наведені нижче висновки та пропозиції.

Процентний ризик є невід'ємною частиною банківської діяльності, що пояснюється її внутрішнім економічним змістом – залучення коштів індивідів, які економічно витрачають власний капітал, та надання їх індивідам, які розпоряджаються власним капіталом дефіцитно та мають потребу в додаткових коштах. Істотною проблемою управління процентним ризиком є формування активів і пасивів банку таким чином, щоб вони якомога повніше співпадали за вартістю, строками погашення та ступенем ризику.

В результаті аналізу методів оцінки рівня процентного ризику доведено, що під предметом впливу повинен, в першу чергу, розглядатися чистий процентний дохід банку. Оцінка рівня процентного ризику проводиться в двох напрямках: розриви за вартістю портфелів активів та пасивів і розриви за строками погашення даних портфелів. Кількісна оцінка процентного ризику доповнюється шляхом використання методів VaR та стрес-тестування. В той же час необхідність подальшого їх розвитку зумовлюють недоліки вказаних методів оцінки процентного ризику.

Система управління процентним ризиком банку розглядається як особливий вид діяльності, спрямований на розробку і реалізацію заходів щодо стійкого функціонування банку у невизначеному середовищі шляхом обґрунтування дієвого механізму управління процентним ризиком, що

включає вплив суб'єкта управління на зміну рівня процентних ставок шляхом використання інструментів управління на основі визначення прийняттого рівня процентного ризику, пом'якшення його впливу на кінцеві результати діяльності банку, і пошук способів уникнення небажаних наслідків.

АТ «А-БАНК» не використовує міжбанківських кредитів, оскільки кошти банків у розмірі 3 тис. грн були в складі зобов'язань лише в 2018 р., до того ж, ця величина є надто малою часткою від сукупних зобов'язань банку. Натомість, якщо в 2018 р. банк не мав боргових зобов'язань за емітованими ним цінними паперами та зобов'язань щодо поточного податку на прибуток, то в 2019-2020 рр. ці складові мали місце з тенденцією до їх збільшення. Решта зобов'язань банку також в основному зросли за проаналізований період, а найбільше – на 226,87% збільшилися інші фінансові зобов'язання банку. Загальний розмір зобов'язань банку зріс на 894331 тис. грн або 45,30%, тобто меншими темпами ніж власний капітал, що свідчить про підвищення його капіталізації та зміцнення фінансової стійкості. Сукупні активи банку збільшилися на 1073676 тис. грн або 49,18%.

Чиста процентна маржа банку, маючи досить високе значення, дещо зменшилася – на 3,70 в.п., натомість чистий спред банку зріс на 2,52 в.п., останнє безперечно є позитивною тенденцією, що сприяє покращенню фінансового стану банку. В 2018 р. і 2020 р. значення чистого прибутку та сукупного доходу банку збігалися, проте в 2019 р. банк мав інший сукупний дохід. Абсолютні показники прибутковості мають стійку тенденцію до зростання. Всі показники рентабельності також зростали, що свідчить про належний фінансовий стан банку.

Отже, за більшістю з проаналізованих фінансових показників банківська установа показала позитивну тенденцію їх зміни, що дає підстави для висновку про належний фінансово-економічний стан АТ «А-БАНК». Однак для узагальненої оцінки необхідно провести ретельний аналіз достатності банківського капіталу.

За результатами проведеного аналізу можна констатувати певне підвищення рівня процентного ризику АТ «А-БАНК», що свідчить про необхідність удосконалення системи управління процентним ризиком банку.

АТ «А-БАНК» необхідні чітко сформульовані методики та процедури з управління процентним ризиком. Система виміру процентних ризиків, що застосовується банком, повинна враховувати всі джерела процентних ризиків та давати можливість оцінювати вплив змін процентних ставок на доходи та економічну вартість банку. Система повинна чітко вимірювати схильність банку до процентних ризиків та визначати можливі надмірні ризики. Вона повинна враховувати позиції по всім активам, зобов'язанням, позабалансовим рахункам, використовувати загальноприйняті фінансові поняття і техніки регулювання ризиків та надавати керівництву банку комплексний та достовірний огляд процентних ризиків по відношенню до всіх продуктів та видів діяльності.

Видається доцільним використання АТ «А-БАНК» методу трансфертного ціноутворення за узгодженими строками погашення (*matched maturity*). Зокрема його необхідно застосування для мінімізації основних форм процентного ризику банку. Проте, стримуючими факторами комплексного впровадження рекомендованого методу в АТ «А-БАНК» є: нерозвинутість ринку державних боргових цінних паперів, недостатня деталізація в розрізі строків інформації щодо дохідності інструментів національних оптових та роздрібних ринків, відсутність або слабкість взаємозв'язку між окремими сегментами оптового та роздрібного національного грошового ринку. Використання індикаторів роздрібних ринків – єдина можливість для АТ «А-БАНК» забезпечити розрахунок трансфертних цін у межах ринкового підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Линенко А. В., Ахмедзянова А. Е. Управління процентним ризиком у банківській діяльності. *Формування сучасних концепцій менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Запоріжжя, 23-24 вересня 2021 р. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 280–284.
2. Банківський менеджмент: інноваційні концепції та моделі : монографія / Л. О. Примостка, О. О. Примостка, І. Я. Карчева та ін. ; за заг. та наук. ред. Л. О. Примостки. Київ : КНЕУ, 2017. 384 с.
3. Волкова Н. І., Мухіна А. С. Фінансові ризики банку: оцінка та механізм нейтралізації. *Modern Economics*. Миколаїв, 2020. № 22 (2020). С. 6–12.
4. Добровольська О. В., Землякова І. С. Особливості процентної політики комерційних банків в Україні у процесі здійснення депозитних операцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород, 2019. Вип. 27 (1). С. 49–52.
5. Карчева Г. Т. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи. *Ефективна економіка*. Дніпро, 2020. № 3. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7708> (дата звернення: 12.10.2021).
6. Копилук О. І., Музичка О. М. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2016. 416 с.
7. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2021).
8. Пернарівський О. В., Пернарівська О. О. Аналіз та вимірювання процентного ризику банку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*.

Дніпро, 2019. Вип. 2 (19). С. 359–364.

9. Примак Ю. Р. Вдосконалення аналізу процентного ризику банку. метод дюрації. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2017. № 4. С. 56–61.

10. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 05.08.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 09.10.2021).

11. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова НБУ від 28.08.2001 р. № 368. Дата оновлення: 01.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 04.10.2021).

12. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 р. № 64. Дата оновлення: 28.01.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 11.10.2021).

13. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Дата оновлення: 05.08.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 07.10.2021).

14. Рац О. М., Алфімова А. С. Сучасні напрями розвитку фінансових технологій у банківському секторі України. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ, 2021. № 4/2. С. 9–13.

15. Сайт АТ «А-БАНК». URL : <https://a-bank.com.ua> (дата звернення: 12.10.2021).

16. Стечишин Т. Б., Малахова О. Л. Банківська справа : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

17. Менеджмент інвестиційної діяльності : підручник / за ред. М. П. Бутка. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 480 с.

18. Береславська О. І. Діяльність банків на ринку цінних паперів України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. Ірпінь, 2016. № 2. С. 21–30.

19. Огородник В. О. Особливості здійснення банківської інвестиційної діяльності в Україні. *Економічний простір*. Дніпро, 2020. № 156. С. 202–205.

20. Ігнатченко Н. М. Детермінанти інвестиційної діяльності комерційних банків України в умовах глобалізації : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Київ, 2016. 218 с.

21. Лисенок О. В. Оцінка якості портфеля цінних паперів вітчизняних банків. *Ефективна економіка*. Дніпро, 2012. № 12. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2080> (дата звернення: 17.10.2021).

22. Майорова Т. В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні : монографія. Київ : КНЕУ, 2013. 332 с.

23. Ярошевич Н. Б., Кондрат І. Ю., Якимів А. І. Державне управління інвестиційною діяльністю : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 429 с.

24. Кужелєв М. О., Житар М. О. Фінансова гнучкість прийняття рішень в інвестиційній діяльності банків : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 176 с.

25. Калусенко В. В. Аналіз інвестиційного портфеля банків України та стратегія управління ним. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. Ірпінь, 2019. № 1. С. 63–78.

26. Гомонай І. В. Типологізація і класифікація банківських інвестицій. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. Львів, 2012. Вип. 22.2. С. 227–237.

27. Gy'ori Z., Khan Y., Szegedi K. Business Model and Principles of a Values-Based Bank – Case Study of MagNet Hungarian Community Bank. *Sustainability*. 2021. No. 13. 9239. DOI : <https://doi.org/10.3390/su13169239>.

28. Вовчак О. Д., Надівець Л. М. Особливості інвестиційної діяльності банків як фінансових посередників в Україні. *Бізнес Інформ*. Харків, 2014. № 11. С. 94–101.

29. Бобровська О. Ю., Савостенко Т. О., Кондрашихін А. Б. Публічне управління інвестиціями в умовах ринкових трансформацій : навч. посіб. 2-ге вид., допов. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 238 с.

30. Мединська Т. В., Руцишин Н. М., Ніконенко У. М. Податкове регулювання інвестиційної діяльності банків України. *Бізнес Інформ*. Харків, 2020. № 11. С. 316–324.

31. Гетьман О. М. Інвестиційні стратегії комерційних банків України : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.04.01. Тернопіль, 2014. 22 с.

32. Слободянюк Н. О., Науменко О. Д. Фінансові інвестиції в умовах нестабільності національної економіки. *Бізнес Інформ*. Харків, 2017. № 5. С. 177–184.

33. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 22.10.2021).

34. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» : Наказ Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91. Дата оновлення: 03.11.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00> (дата звернення: 08.09.2021).

35. Лєонов С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 375 с.

36. Гарбар Ж. В., Гарбар В. А. Напрями діяльності банків на фондовому ринку України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2015. Вип. 13, Ч. 2. С. 119–124.

37. Ботвіна Н. О. Сучасний стан інноваційно-інвестиційної діяльності банків України. *Бізнес-навігатор*. Херсон, 2014. № 3. С. 123–128.

38. Житар М. О., Зелінська В. С. Аналіз сучасного стану формування інвестиційного портфеля банків України та управління ним: проблемні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. Херсон, 2018. № 29, Ч. 2. С. 54–57.

39. Bank of 2030: The future of investment banking Transforming service delivery to generate differentiated insight and added value. Deloitte Development LLC. URL : <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/financial-services/articles/bank-of-2030-future-of-investment-banking.html>.

40. Куш О. О. Управління банківським портфелем цінних паперів в

умовах нестабільності на фондовому ринку. *Економіка та держава*. Київ, 2012. № 1. С. 93–96.

41. Виговський В. Г. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання комерційними банками. *Облік і фінанси АПК*. URL : <http://magazine.faaaf.org.ua/metodichni-pidhodi-do-ocinki-kreditospromozhnosti-sub-ektivgospodaryuvannya-komerciynimi-bankami.html> (дата звернення: 12.11.2021).

42. Дзюблюк О. В., Прийдун Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. 295 с.

43. Вовчак О. Д., Стаднійчук Р. В. Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. *Економічний простір*. Дніпро, 2020. № 157. С. 74–77.

44. Кравченко В. Г., Кравченко Т. В. Оцінювання кредитоспроможності позичальників комерційного банку. *Економічний простір*. Дніпро, 2021. № 167. С. 125–133.

45. Воротинцев М. М. Оцінка ризику кредитування діяльності фінансових установ : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Харків, 2017. 215 с.

46. Дзедзик І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи. *Регіональна економіка*. Львів, 2008. № 4. С. 109–114.

47. Криклій О. А., Маслак Н. Г. Управління кредитним ризиком банку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.

48. Шейко О. П., Стороженко О. О. Проблемна заборгованість у банківській системі: чинники впливу та інструментарій урегулювання. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 41. С. 183–187.

49. Росола У. В., Щока Н. І., Ярмолук М. С. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. Мукачево, 2018. № 1 (9). С. 181–188.

50. Бикова О. В., Марченко О. В. Оцінка ефективності кредитної

політики банку. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. № 3 (43). С. 586–589.

51. Солодовнік О. О., Докуніна К. І. Оцінка кредитоспроможності позичальника: аналіз основних підходів. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2021. Вип. 53. С. 140–145.

52. Белянко Л. Л. Алгоритм стрес-тестування кредитного ризику у банках. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2018. Вип. 23. С. 252–260.

53. Вовчак О. Д., Онуфрієнко М. П. Поняття кредитного ризику в банківській системі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2014. Вип. 8. С. 171–174.

54. Данилов В. Я., Жиров О. Л., Бідюк П. І. Оцінювання кредитних ризиків методами інтелектуального аналізу даних. *Системні дослідження та інформаційні технології*. Київ, 2017. № 1. С. 33–48.

55. Гаряга Л. О. Удосконалення класифікації банківського кредитного ризику. *Вісник Університету банківської справи*. Київ, 2015. № 1. С. 76–81.

56. Копилюк О. І., Музичка О. М. Банківські операції : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

57. Гострик О. М., Степаненко О. А. Визначення допустимого кредитного ризику комерційного банку з використанням методу системної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Ужгород, 2016. Вип. 6, Ч. 3. С. 60–63.

58. Долінський Л. Б., Корчинський В. В. Ідентифікація та кількісне оцінювання кредитного ризику комерційного банку. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2016. Т. 25, № 1. С. 180–189.

59. Boye A., Kwabena M. Credit Risk Management in Financial Institutions: A Case Study of Ghana Commercial Bank Limited. *Research Journal of Finance and Accounting*. 2014. Vol. 5, No. 23. pp. 67–85.

60. Коць О. О., Ільчук П. Г., Карпів О. В. Сутність проблемних кредитів банків та управління ними. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2018. Вип. 22. С. 806–810.

61. Лисенок О. В., Бадзим О. С., Древуш А. Р. Управління кредитним ризиком банку в умовах нестабільності вітчизняної економіки. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. Одеса, 2016. № 5. С. 171–177.
62. Дунас Н. В., Білокриницька М. С. Впровадження системи кредитного скорингу українськими банками для споживчого кредитування. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2019. Вип. 5 (16). С. 263–269.
63. Медведєва І. Б. Стрес-тестування кредитного портфеля банку за макроекономічними параметрами. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2017. Вип. 16. С. 752–757.
64. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків. *Вісник НБУ*. Київ, 2015. № 8. С. 9–14.
65. Чмутова І. М. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2012. 307 с.
66. Стешенко О. Д., Ковальов Б. В. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. Харків, 2015. № 50. С. 306–309.
67. Яблоков А. І. Рейтингове моделювання банківських ризиків. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. Київ, 2009. № 14. С. 229–245.
68. Стечишин Т. Б., Малахова О. Л. Банківська справа : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.
69. Слобода Л. Я. Дослідження факторів кредитних ризиків банків. *Регіональна економіка*. Львів, 2015. № 1. С. 125–135.
70. Блудова Т. В., Шапошник О. Л., Щекань Н. П. Моделювання процентного ризику міжнародного кредитування. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. Київ, 2017. № 93. С. 196–203.

ДОДАТОК А

Дані звітів про фінансовий стан

АТ «А-БАНК», станом на 31 грудня, тис. грн

Баланс	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Грошові кошти та їх еквіваленти	1179334	1487446	267029
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	7540	12969	15541
Кошти в інших банках	0	0	81575
Кредити та заборгованість клієнтів	931274	1782873	2411500
Цінні папери в портфелі банку до погашення	0	0	180118
Основні засоби та нематеріальні активи	24058	36510	51829
Інші фінансові активи	9138	11246	214603
Інші активи	31747	1674	34460
Необоротні активи, утримані для продажу, та активи групи вибуття	0	95	112
Всього активів	2183091	3332813	3256767
Кошти банків	3	0	0
Кошти клієнтів	1895621	2662187	2732240
Боргові цінні папери, емітовані банком	0	2554	3723
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	0	10371	2314
Відстрочені податкові зобов'язання банку	1342	3154	2555
Резерви за зобов'язаннями	39	1489	0
Інші фінансові зобов'язання	18179	311783	59422
Інші зобов'язання	8560	18684	17823
Субординований борг	50425	50425	50423
Усього зобов'язань	1974169	3060647	2868500
Статутний капітал	125560	125560	212950
Емісійні різниці	41	41	41
Резервні та інші фонди банку	36168	41584	44314
Резерви переоцінки	1957	13523	13082
Нерозподілений прибуток	45196	91458	117880
Усього власного капіталу	208922	272166	388267
Всього зобов'язань і власного капіталу	2183091	3332813	3256767

ДОДАТОК Б

Використання електронних таблиць для розрахунку процентних ризиків

Процентний ризик банку. Приклад НБУ, 2020 - Microsoft Ex

Главная Вставка Разметка страницы Формулы Данные Рецензирование Вид

Вставить Буфер обмена Шрифт Arial 10 Выравнивание Числовой Число Условное форматирование Форматирование как таблицу Стили

В6 Duration

РОЗРАХУНОК ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

У прикладі представлено 5 гіпотетичних фінансових інструменти (облігації) та розраховано чутливість їхньої вартості до зміни процентних ставок за різни кривих дохідності. Показано яким чином оцінити процентний ризик портфеля з використанням метрики чутливості - дюрації. Також продемонстровано, як імунізувати портфель від процентного ризику.

Список вкладок:

Duration	розрахунок дюрації та чутливості вартості облігації до зміни ставок
Duration_vs_Recalc	порівняння оцінки чутливості за дюрацією та при перерахунку вартості
EVE_Calculation	розрахунок розміру процентного ризику через EVE метод
Immunization	імунізація портфеля за дюрацією
Bonds_metrics	розрахунок основних параметрів облігації, що є на ринку
Data	дані про облігації на ринку та криві дохідності
Instruction	інструкція зі встановлення "Розв'язувача" для підбору рішень
Examples	приклади до лекції з процентного ризику

1. Розрахуйте вартість облігації та визначте основні метрики
 Для початку роботи на вкладці Duration необхідно обрати облігацію зі списку Облігація та форму кривої. Класична
 Вибір облігації та форми кривої автоматично передбачає використання її на перших двох вкладках аналізу. Надалі для того, щоб змінити облігацію чи форму кривої, достатньо буде обрати інші зі списку на будь-якій з вкладок.

Для розрахунків по чергово переходьте між розрахунковими вкладками заповнюючи клітинки, що позначені*:
 у цих клітинках необхідно вписати формулу, що відповідає логіці розрахунку показника.

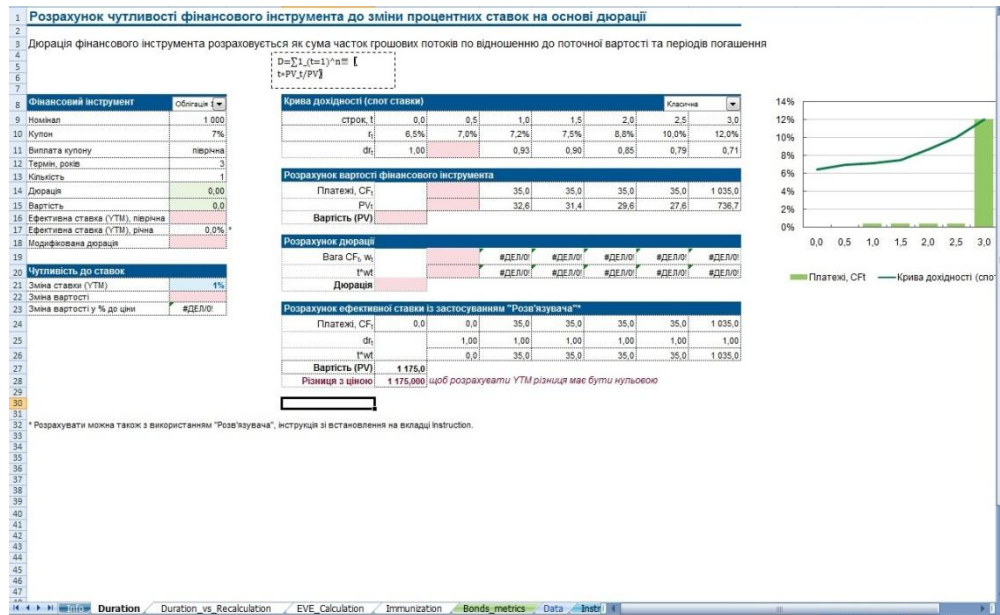
2. Проаналізуйте чутливість облігації до зміни ставок за різних кривих та зміни ставок
 Можете порівняти між собою розрахунки отримані із застосуванням дюрації та при повному перерахунку вартості

3. Оцініть процентний ризик портфеля облігацій за методом EVE
 Банк отримавши фондування від облігацій інвестує у інші, необхідно оцінити чутливість портфеля до процентного ризику та його розмір. Чи достатньо узгодити інвестиції по строках, щоб уникнути ризику.

4. Спробуйте знизити процентний ризик портфеля
 Яким чином підібрати облігації для інвестування, щоб знизити процентний ризик, використанням дюрації для

* Підказки до заповнення пустих клітинок наведено на окремі вкладці із відповідями.

Приклад розрахунку дюрації при обчисленні процентного ризику

Декларація академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Ахмедзянова Анастасія Едуардівна, студентка 2 курсу магістратури, заочної форми навчання, економічного факультету, спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування, адреса електронної пошти na.bazhenova@ukr.net,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Вдосконалення системи управління процентним ризиком АТ «А-БАНК» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент) _____

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (науковий керівник) _____